

Sociaaleconomische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt,
sociale zekerheid en inkomen***

2007, aflevering 4

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2006–2007	= 2006 tot en met 2007
2006/2007	= het gemiddelde over de jaren 2006 tot en met 2007
2006/'07	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2006 en eindigend in 2007
1996/'97–2006/'07	= boekjaar enzovoort, 1996/'97 tot en met 2006/'07

In geval van afronding kan het voorkomen dat de som van de aantallen afwijkt van het totaal.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair Bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: (088) 570 70 70
Fax: (070) 337 59 94
Via contactformulier:
www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax: (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek
Voorburg/Heerlen, 2007.
Verveelvoudiging is toegestaan, mits
het CBS als bron wordt vermeld.

Prijzen incl. administratie- en
verzendkosten.
Abonnementsprijs: € 49,35
Prijs per los nummer: € 13,55
ISSN 1573-2215

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Redactioneel	5
Artikelen	
Inkomenseffect van pensionering 2001-2004	7
Aantal ontslagaanvragen sterk gedaald	17
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	19
Werkgelegenheid in de periode 1969-2006: crisis begin jaren '80 vormde keerpunt	24
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	31
Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen	38
Bedrijfsopleidingen 2005: de belangrijkste resultaten	46
Begrippen	54
Nu en eerder verschenen artikelen	56
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	60
Publicaties	64

Redactioneel

Ook in deze laatste editie van 2007 komen weer diverse onderwerpen aan bod. In een drietal artikelen gaat het over inkomens. Er wordt ondermeer ingegaan op de inkomenseffecten van (pre)pensionering en op de inkomsten van vrouwen in paren. Verder vindt u in dit nummer ook bijdragen over de ontwikkeling van de werkgelegenheid, het beëindigen van arbeidsrelaties en bedrijfsopleidingen.

Bent u op zoek naar de vele cijfers die het CBS over sociaaleconomische onderwerpen publiceert, dan kunt u het beste onze website bezoeken (www.cbs.nl). Er zijn twee sociaaleconomische thema's: 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Op de themapagina's vindt u alle artikelen en publicaties, plus een selectie van de belangrijkste cijfers. In onze databank StatLine staan onder de genoemde thema's alle cijfers die het CBS hierover publiceert.

Artikelen

Dit nummer opent met een blik op de inkomensdynamiek bij 50-65-jarigen. In deze levensfase vinden vaak verschillende veranderingen plaats die allen effect hebben op de inkomensituatie: de kinderen gaat het huis uit, men gaat met (pre)pensioen, de partner overlijdt. Bij degenen die voor hun 65ste met prepensioen gaan, daalt de koopkracht in doorsnee met ruim 15 procent. Omdat het merendeel al eerder met werken is gestopt, gaat men er bij het bereiken van de 65-jarige leeftijd iets vooruit.

In een tweetal artikelen staat het beëindigen van arbeidsrelaties centraal. Het eerste artikel gaat in op het ontbinden van een contract voor onbepaalde tijd door de werkgever. Dit kan pas plaatsvinden na een ontslagaanvraag bij de

kantonrechter of het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI). Wat blijkt is dat in 2006 voor het derde opeenvolgende jaar het aantal ontslagaanvragen is gedaald. In het tweede artikel wordt nagegaan in hoeverre het beëindigen van een baan bij verschillende categorieën van werknemers voorkomt.

Werkende vrouwen van 25-54 jaar met een partner verdienen ongeveer de helft van wat hun partner verdient. Dat is de belangrijkste conclusie van het derde artikel. Naarmate het opleidingsniveau van vrouwen hoger is en zij meer uren per week werken, zijn hun inkomsten uit arbeid hoger. Een op de vijf vrouwen met inkomsten uit arbeid verdient meer dan haar partner. Deze vrouwen verdienen echter niet per definitie veel.

Het vierde artikel beschrijft de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de jaren 1969-2006. Het aantal werkzame personen is in deze periode sterk gestegen. Doordat echter steeds meer mensen in deeltijd zijn gaan werken, nam het arbeidsvolume veel minder toe. De groei van de werkgelegenheid is toe te schrijven aan de commerciële en de niet-commerciële dienstverlening. De goederenproductie leverde juist werkgelegenheid in.

Daarnaast bevat deze Sociaaleconomische trends een artikel over de inkomenspositie van arbeidsgehandicapten en de huishoudens waar ze deel van uitmaken. Hieruit komt naar voren dat deze huishoudens ruim twee zo vaak een inkomen onder de lage-inkomensgrens hebben dan huishoudens zonder arbeidsgehandicapte(n). Verder worden in het in het slotartikel de belangrijkste resultaten gepresenteerd van het onderzoek Bedrijfsopleidingen 2005.

De redactie

Inkomenseffect van pensioering 2001-2004

Wim Bos

De meeste mensen stoppen tussen hun 50^e en 65^e levensjaar met werken. Wie voor zijn 65^e met pensioen gaat, ondervindt gemiddeld een koopkrachtverlies van zo'n 15 procent. Doordat de meeste mensen al niet meer actief zijn, wanneer zij met 65 jaar voor het eerst AOW ontvangen, gaan zij er dan in doorsnee rond 2 procent op vooruit. Deze koopkrachtmutaties zijn afhankelijk van de persoonlijke situatie en lopen daardoor sterk uiteen. Zo steeg bij een kwart van de mensen bij het bereiken van de 65-jarige leeftijd het inkomen met 16 procent of meer. De hier gepresenteerde resultaten hebben betrekking op de periode 2001-2004.

1. Inleiding

In dit artikel staat de inkomensdynamiek centraal van personen van 50 tot en met 65 jaar. De koopkracht van deze groep kan door allerlei oorzaken veranderen. Veel voorkomende wijzigingen in de persoonlijke situatie die een groot effect hebben op de koopkracht van deze groep, zijn het uit huis gaan van kinderen en het (al dan niet vrijwillig) stoppen met werken. Ook het bereiken van de 65-jarige leeftijd is een belangrijke mijlpaal: vanaf dat moment wordt er AOW en vaak ook aanvullend pensioen ontvangen. Dit artikel beschrijft achtereenvolgens de koopkrachtmutatie die het gevolg is van vervroegd pensioeren en de koopkrachtverandering van personen die 65 jaar worden.¹⁾ Hieraan voorafgaand wordt een schets gegeven van de belangrijkste veranderingen in het leven van 50-65-jarigen die van invloed zijn op hun inkomen. Het aantal mensen dat zich in deze levensfase bevindt, is de laatste tien jaar met ruim 30 procent toegenomen, van 2,3 miljoen in 1996 tot 3,1 miljoen in 2006.

Om het inkomenseffect van gebeurtenissen als prepensioering te beschrijven, is het persoonlijk inkomen²⁾ minder geschikt. Zo kan een daling van het inkomen als gevolg van prepensioering betekenen, dat het huishouden in aanmerking komt voor huursubsidie. Daarom is hier uitgegaan van het besteedbaar inkomen van het huishouden.

Om de inkomensmutatie te bepalen, wordt het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor een eventuele verandering in de omvang en samenstelling van het huishouden en voor de prijsontwikkeling. Daarnaast is ook een correctie voor de algemene koopkrachtontwikkeling toegepast. Hiermee wordt bereikt, dat het berekende effect op het inkomen, hier ook wel aangeduid met koopkracht, zich toespitst op de onderzochte verandering in de persoonlijke omstandigheden.

De gepresenteerde cijfers zijn ontleend aan het Inkomenspanelonderzoek 2000-2005. Het inkomenseffect is bepaald voor mensen die in de jaren 2001, 2002, 2003 of 2004 met vervroegd pensioen zijn gegaan, of 65 jaar zijn geworden.

Voor degenen die bijvoorbeeld in de loop van 2004 met prepensioen zijn gegaan, is de koopkrachtmutatie bepaald op basis van het inkomen van 2003 en 2005. Voor een uitgebreide technische toelichting wordt verwezen naar het slot van dit artikel.

2. Enkele ontwikkelingen in de leefsituatie na het 50e levensjaar

2.1 Huishoudenssituatie

Voor de meeste mensen verandert het huishouden waartoe zij behoren, na hun 50^e nog twee keer van samenstelling. De eerste keer is als de kinderen het huis uit gaan, de tweede keer als de partner komt te overlijden. In 2005 woonde 45 procent van de 50-54 jarigen samen met een partner en een of meer kinderen. Vanaf hun 55ste vormen de meeste mensen met alleen hun partner het huishouden.³⁾ Op latere leeftijd, na het overlijden van de partner, gaan alleenstaanden het beeld steeds meer beheersen.

Per leeftijdsgroep lopen de aandelen in de onderscheiden huishoudenscategorieën tussen mannen en vrouwen sterk uiteen. Zo is het aandeel alleenstaanden in de leeftijdsgroep 65 tot 70 jaar bij vrouwen dubbel zo hoog als bij mannen. Dit komt doordat bij paren mannen doorgaans ouder zijn dan hun partner. Ook is de gemiddelde levensverwachting van vrouwen hoger dan die van mannen. Een verandering in de samenstelling van het huishouden waartoe een persoon behoort, heeft gevolgen voor de koopkracht van dat huishouden. Er ontstaat doorgaans een nieuwe inkomenssituatie met minder of meer huishoudensleden. Hier wordt echter niet ingegaan op het effect hiervan op de koopkracht van het huishouden.⁴⁾

Staat 1
Personen 50-69 jaar naar geslacht, leeftijd en samenstelling van het huishouden, 2005*

	Totaal	w.v.			
		paar met kind(eren)	paar zonder kinderen	alleenstaand	overig ¹⁾
	x 1 000	%			
Totaal					
50 tot 55 jaar	1 107	45	32	14	10
55 tot 60 jaar	1 137	22	56	15	7
60 tot 65 jaar	831	10	67	18	6
65 tot 70 jaar	689	5	68	21	5
Man					
50 tot 55 jaar	556	51	27	14	8
55 tot 60 jaar	574	28	53	13	6
60 tot 65 jaar	417	13	67	14	6
65 tot 70 jaar	335	7	74	14	5
Vrouw					
50 tot 55 jaar	550	38	37	13	12
55 tot 60 jaar	563	16	60	17	7
60 tot 65 jaar	414	6	66	22	6
65 tot 70 jaar	354	4	63	28	5

¹⁾ Omvat onder meer eenoudergezinnen.

2.2 Sociaaleconomische categorie

In 2005 was het merendeel van de 20 tot 50-jarigen actief, dat wil zeggen dat hun inkomen vooral uit loon of winst bestond. Bij veel mensen verandert de sociaaleconomische positie⁵⁾ tussen het 50ste en 65ste levensjaar. Steeds meer mensen gaan dan hun inkomen uit een pensioen of uitkering betrekken. In 2003-2005 was 90 procent van de 50-jarige mannen met een partner actief, van de 60-jarigen was dat slechts zo'n 60 procent. Kort voor 65 jaar was voor nog maar 13 procent van de mannen inkomen uit arbeid of eigen onderneming de belangrijkste inkomensbron.

De sociaaleconomische positie hangt sterk samen met het geslacht en het hebben van een partner. Van de 50-jarige vrouwen met een partner had in de jaren 2003-2005 ruim 20 procent geen inkomen, terwijl dit vlak voor de pensioengerechtigde leeftijd voor ruim de helft gold. Van de vrouwen zonder partner had bijna iedereen een eigen inkomen. Deze

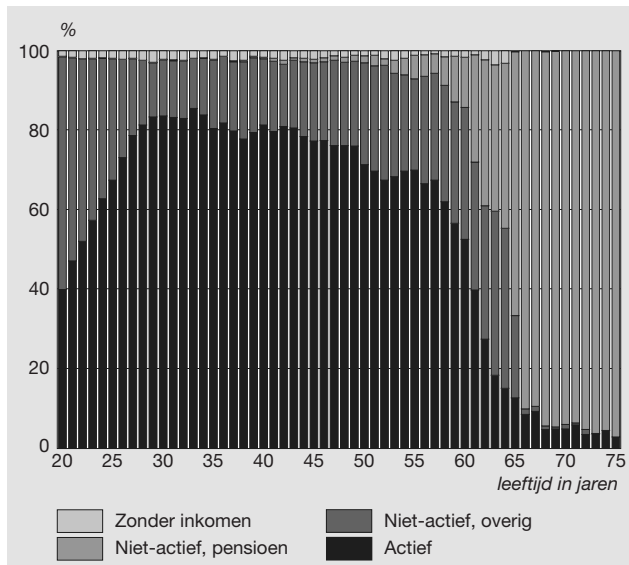
hebben ook relatief vaak al vóór hun 65^e een pensioen. Deels gaat het hierbij (mede) om een nabestaandenpensioen.⁶⁾

2.3 Inkomenspositie

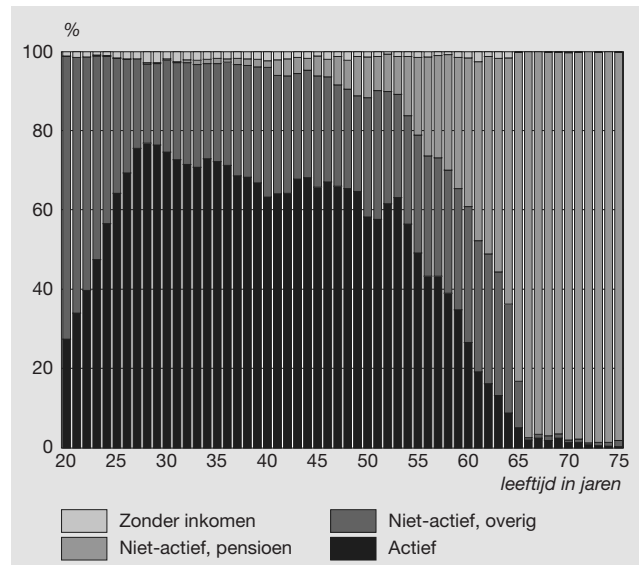
Het besteedbare huishoudensinkomen bedroeg in 2005 gemiddeld 29 100 euro. De hoogte van de koopkracht hangt sterk samen met de belangrijkste inkomensbron van het huishouden. Zo lag in 2005 de koopkracht van personen in huishoudens waarvoor pensioen de voornaamste inkomensbron vormde, 9 procent onder het gemiddelde. De grootste koopkracht hebben zelfstandigen en hun gezinsleden: hun koopkracht lag ruim 20 procent boven het gemiddelde.

Naast de bron van het inkomen speelt ook de levensfase waarin men zich bevindt, een rol. De gemiddelde koopkracht is het hoogst rond het 55^e leeftijdsjaar. De koopkracht ligt dan 20 procent boven het gemiddelde. De mees-

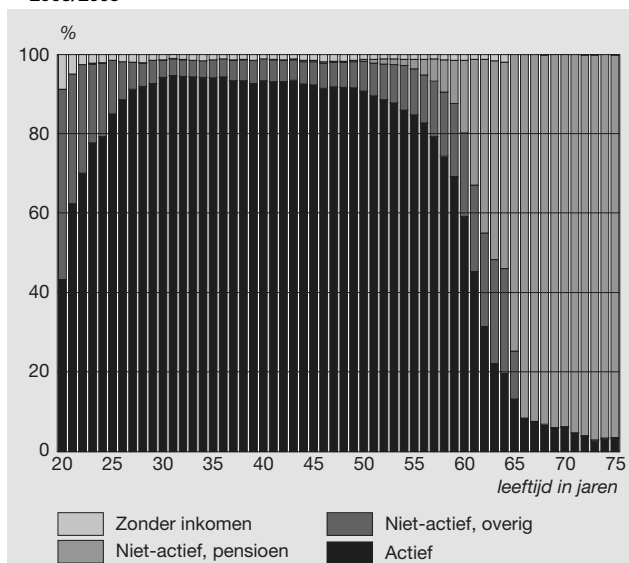
1. Mannen zonder partner naar sociaaleconomische categorie, 2003/2005*

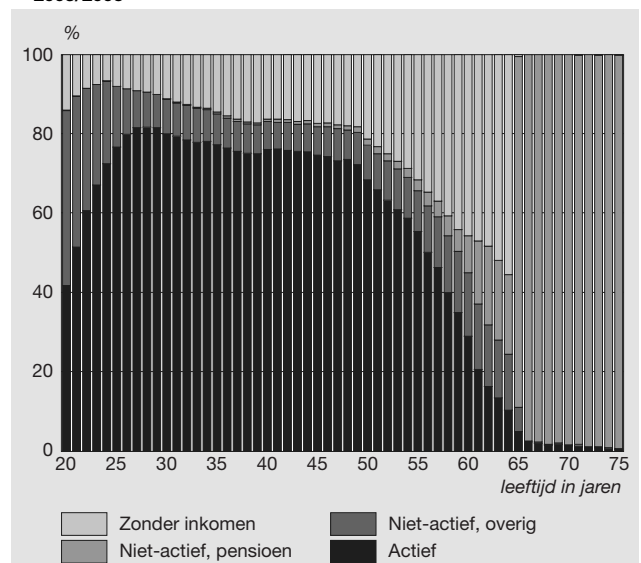
3. Vrouwen zonder partner naar sociaaleconomische categorie, 2003/2005*

2. Mannen met partner naar sociaaleconomische categorie, 2003/2005*

4. Vrouwen met partner naar sociaaleconomische categorie, 2003/2005*

Staat 2
Koopkracht van personen naar voornaamste inkomensbron van het huishouden en leeftijd, 2005*

	Totaal	Inkomen uit arbeid	Inkomen uit eigen onderneming	Overdrachtsinkomen					
				Totaal	Werkloosheids-uitkering	Uitkering i.v.m. ziekte en arbeidsongeschiktheid	Pensioen	Uitkering sociale voorziening ¹⁾	Overig overdrachtsinkomen
<i>Personen</i>									
	<i>x 1 000</i>								
Totaal	16 004	9 768	2 093	4 142	243	506	2 605	641	148
0-49 jaar	10 730	7 978	1 564	1 189	158	241	139	513	137
50-54 jaar	1 107	785	164	157	21	61	34	38	3
55-59 jaar	1 137	673	157	307	33	92	142	37	4
60-64 jaar	831	212	101	518	27	92	357	38	3
65-69 jaar	689	52	47	590	3	15	565	6	1
70 jaar en ouder	1 509	68	60	1 382	1	4	1 367	9	1
<i>Koopkracht</i>									
	<i>totaal=100</i>								
Totaal	100	104	122	79	67	70	91	52	35
0-49 jaar	96	99	110	56	59	64	88	50	31
50-54 jaar	119	123	142	74	75	73	98	54	.
55-59 jaar	119	126	157	85	82	76	99	54	.
60-64 jaar	111	131	167	91	84	74	100	55	.
65-69 jaar	103	139	174	94	.	.	95	.	.
70 jaar en ouder	93	128	178	87	.	.	87	.	.

¹⁾ Bijstandsuitkering, uitkering IOAW, IOAZ etc.

te mensen bereiken rond deze leeftijd hun top in hun (arbeids)inkomen. Daarnaast wordt de koopkracht van het huishouden vaak ook positief beïnvloed door het uit huis gaan van de kinderen. Dit vindt plaats als de ouders globaal in de buurt van 50 jaar zijn (zie paragraaf 2.1).⁷⁾ Ook kan het afnemen of wegvallen van de directe zorg voor kinderen leiden tot een toename van de koopkracht als gevolg van het weer, of langer gaan werken van één of beide partners. Tussen de 55 en 65 jaar stoppen veel mensen met werken of gaan minder werken (zie paragraaf 2.2). Voor zover zij dan (ook) inkomen uit een uitkering of pensioen gaan ontvangen, is dat doorgaans lager dan het loon dat daarvoor ontvingen. De gemiddelde koopkracht zakt daardoor tot kort voor het bereiken van de 65-jarige leeftijd tot maar net boven het gemiddelde van de totale bevolking.

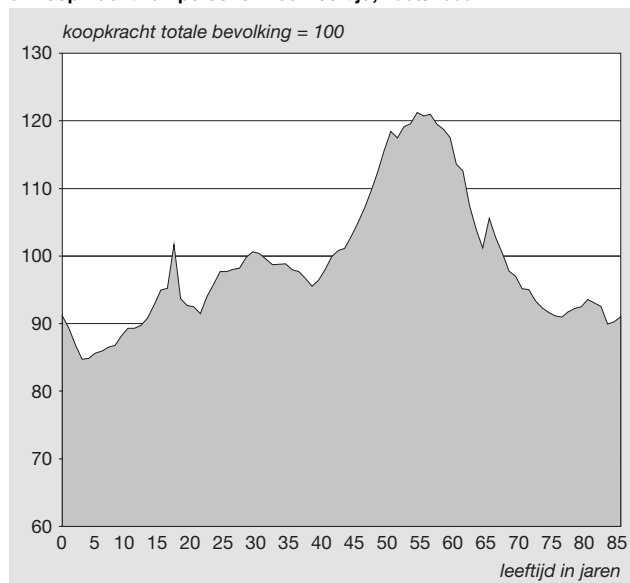
3. Koopkrachtmutatie bij vervroegd pensioneren

In 2002-2004 stopten jaarlijks gemiddeld zo'n 65 duizend mensen van 50 tot 65 jaar met werk om met pensioen te gaan. De grootste uitstroom van werk naar pensioen vindt plaats op en rond de leeftijd van 60 jaar.

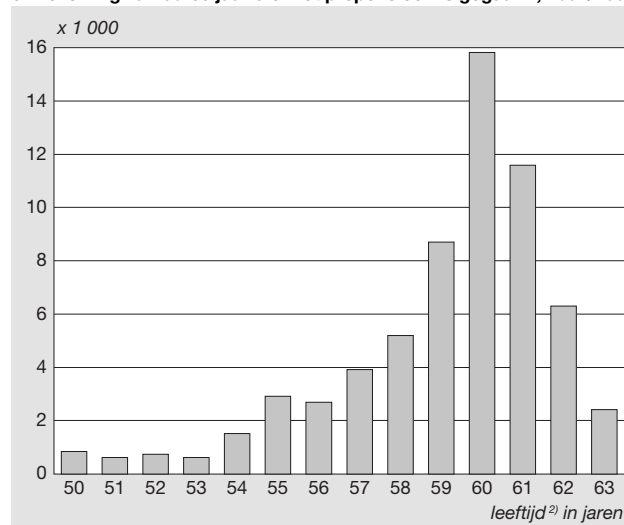
3.1 Naar geslacht

De overgang van werk naar prepensioen ging in de periode 2001-2004 in doorsnee gepaard met een koopkrachtverlies van ruim 15 procent. Mannen ondervinden hierbij een groter verlies aan inkomen dan vrouwen. Daarbij moet bedacht worden, dat de meeste mannen en vrouwen op het moment

5. Koopkracht van personen naar leeftijd, 2003/2005*

6. Bevolking van 50-63 jaar die met prepensioen is gegaan¹⁾, 2002/2004

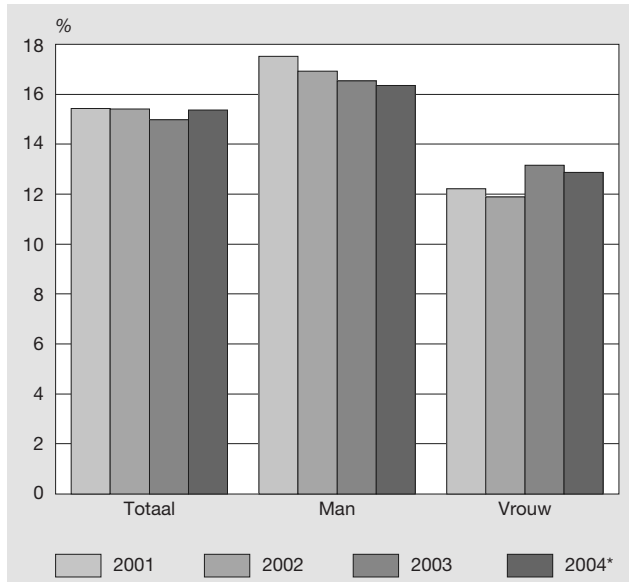

¹⁾ Betreft jaarlijkse overgangen van sociaaleconomische categorie 'actief' naar 'niet-actief, pensioenontvanger'.

²⁾ Leeftijd in jaar voorafgaand aan het jaar waarin pensioen de voornaamste inkomensbron is gaan vormen.

dat ze met vervroegd pensioen gaan, een paar vormen. Het koopkrachtverlies wordt dus ook door een eventuele partner ondervonden. Het gaat hier dus om het (verschil in) koopkrachtverlies als de man respectievelijk de vrouw met pensioen gaat. Uit onderliggende cijfers blijkt, dat het niet veel voorkomt dat man en vrouw gelijktijdig met pensioen gaan.

7. Koopkrachtverlies bij prepensioenering 50-63-jarigen naar geslacht

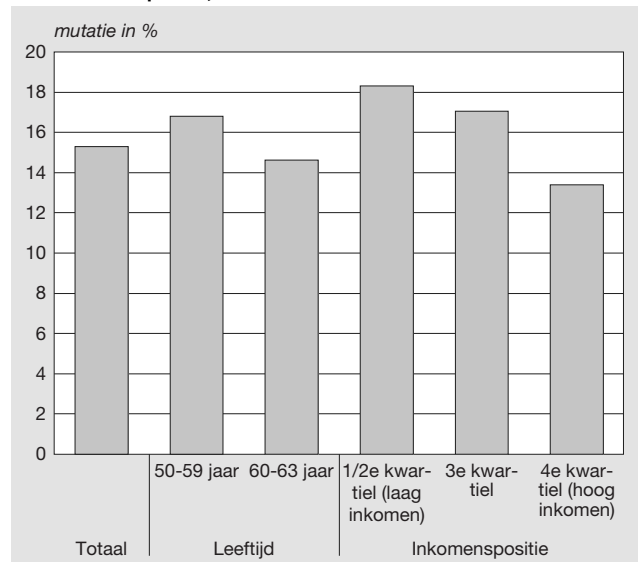
3.2 Naar leeftijd en inkomenspositie

Het inkomensverlies is hoger voor degenen die op jongere leeftijd met pensioen gaan. In 2001-2004 leverden 50 tot 60 jarigen in doorsnee bijna 17 procent van hun inkomen in, als ze met prepensioen gingen. Bij 60 tot 64 jarigen bedroeg het koopkrachtverlies 14,5 procent. Personen die, voordat ze met prepensioen gingen, tot het kwart van de Nederlandse bevolking met het hoogste inkomen behoorden, gingen er procentueel minder op achteruit dan personen met een laag inkomen.

3.3 Spreiding in koopkrachtmutaties

De koopkrachtmutaties als gevolg van prepensioeneren vertonen een grote spreiding. In doorsnee was er voor de jaren 2001-2004 sprake van een koopkrachtverlies van ruim 15 procent. Een kwart ondervond echter een inkomensdaling van meer dan 25 procent. Voor een op de tien bedroeg het koopkrachtverlies zelfs meer dan zo'n 40 procent. Een vijfde van de mensen ging er bij pensionering op vooruit. Vooral bij de personen die er bij pensionering zeer sterk op voor- of achteruit gegaan zijn, kan er sprake zijn geweest van een samenloop met een andere gebeurtenis die invloed had op de inkomenspositie.

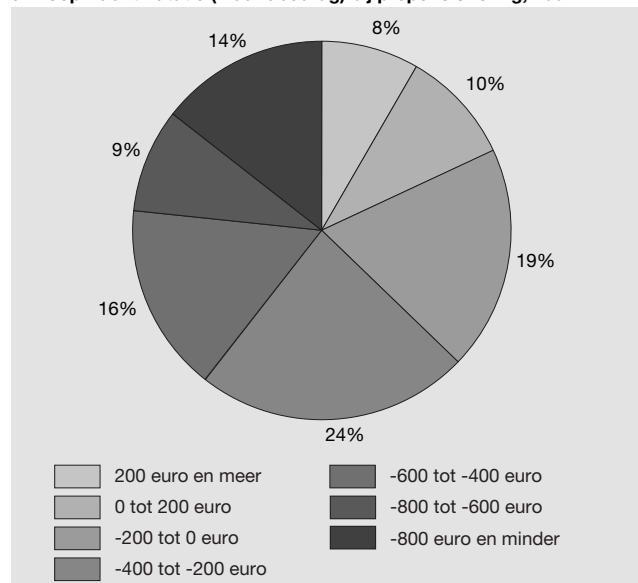
8. Koopkrachtverlies bij prepensioenering 50-63-jarigen naar leeftijd en inkomenspositie, 2001/2004*

3.4 Koopkrachtmutatie in euro's

De koopkrachtmutatie kan ook in centen in plaats van in procenten worden uitgedrukt. In 2004 ging bijna één op de vijf mensen er bij prepensionering tussen de 0 en 200 euro per maand op achteruit, bij een kwart was dat 400 tot 800 euro. Het betreft hier gestandaardiseerde bedragen. Voor personen die deel uitmaken van een meerpersoons-huishouden moet dit bedrag met de equivalentiefactor vermenigvuldigd worden om een bedrag in termen van besteedbaar huishoudensinkomen te krijgen. Voor een echtpaar, bijvoorbeeld, bedraagt deze factor 1,37. Een koopkrachtverlies van 200 euro per maand betekent voor een echtpaar dus een verlies aan besteedbaar huishoudensinkomen van 274 euro (= 200 x 1,37).

9. Koopkrachtmutatie (maandbedrag) bij prepensionering, 2004*

4. Koopkrachtmutatie bij bereiken van de 65-jarige leeftijd

In Nederland vierden in de periode 2000-2005 jaarlijks ruim 140 duizend personen hun 65^e geboortjaar. In de nabije toekomst zal dit aantal flink toenemen. Zo verwacht het CBS dat er in 2011 zo'n 230 duizend personen de 65-jarige leeftijd zullen bereiken. Het gaat hier om de generatie die in 1946, een jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog, geboren is.

Vrijwel iedereen in Nederland ontvangt vanaf zijn of haar 65ste AOW.⁸⁾ Daarbovenop ontvangen veel mensen een aanvullend ouderdomspensioen. De meesten gaan er als ze 65 jaar worden, op vooruit. Het inkomensverlies dat doorgaans ontstaat bij stoppen met werken, is door hen immers al in de jaren ervoor geïncasseerd. In de periode 2001-2004 ging een 65-jarige er in doorsnee 2,5 procent in koopkracht op vooruit.

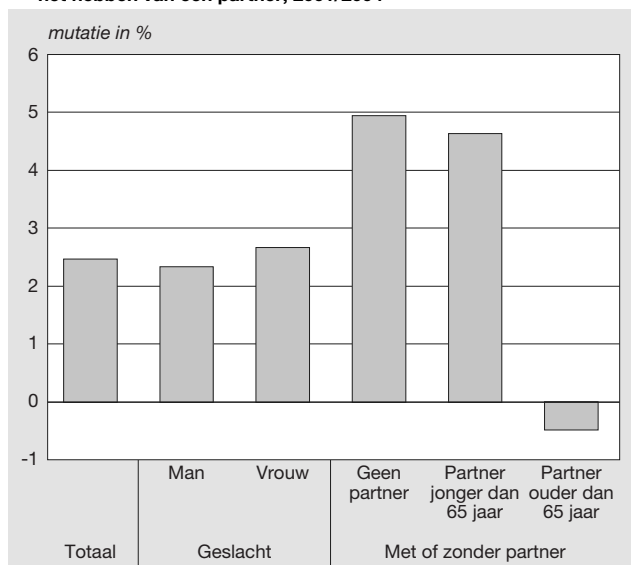
4.1 Met of zonder partner

Alleenstaanden die 65-jarig werden, ondervonden in de periode 2001-2004 met bijna 5 procent de grootste stijging in koopkracht. De groep 65-jarigen met een jongere partner ging er bijna net zoveel op vooruit. Is er daarentegen sprake van een oudere partner, dan neemt de koopkracht iets af. Het gaat in deze gevallen overwegend om vrouwen met weinig of geen inkomen. Weliswaar gaat de vrouw AOW ontvangen, als zij 65 jaar wordt, maar daarbij vervalt de toeslag die haar man tot dan toe ontving wegens het ontbreken of de geringe hoogte van het inkomen van de vrouw.

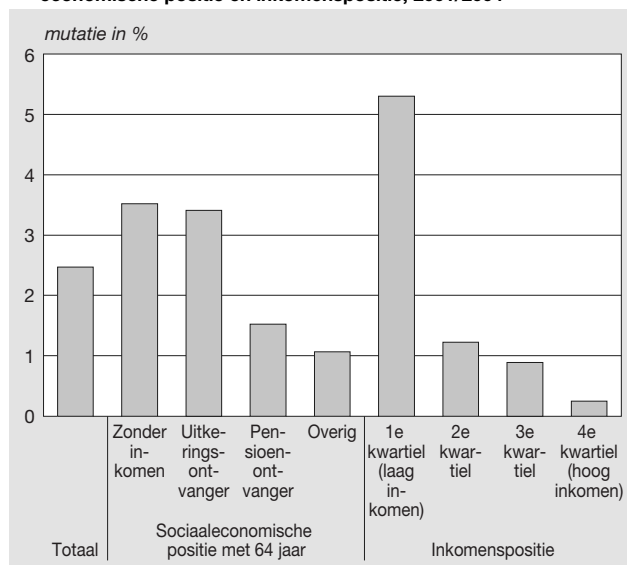
4.2 Naar sociaaleconomische positie

Personen die voorafgaand aan het jaar waarin zij 65 werden, vooral op een uitkering aangewezen waren, of zelf geen inkomen hadden, gingen er in koopkracht ruim 3 procent op vooruit. Ook degenen die met prepensioenen waren,

10. Koopkrachtmutatie bij bereiken 65-jarige leeftijd naar geslacht en het hebben van een partner, 2001/2004*

11. Koopkrachtstijging bij bereiken van 65-jarige leeftijd naar sociaaleconomische positie en inkomenspositie, 2001/2004*

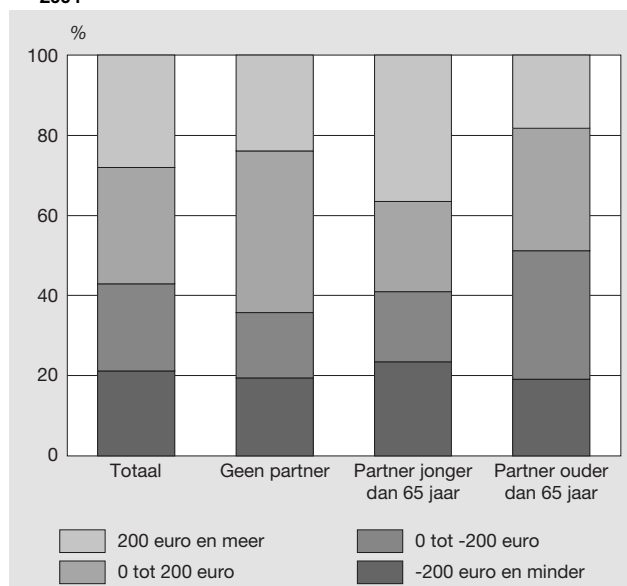

ondervonden bij het bereiken van de 65-jarige leeftijd een kleine koopkrachtstijging met 1,5 procent. De groep die tot het kwart van de Nederlandse bevolking met het laagste inkomen behoorde, ging er met ruim 5 procent het meest in koopkracht op vooruit. Daarentegen was bij de mensen met de hoogste inkomens nauwelijks sprake van een verbetering van de koopkracht.

4.3 Spreiding in koopkrachtmutaties

De koopkrachtmutatie die men ondervindt bij het bereiken van de 65-jarige leeftijd loopt sterk uiteen. Een kwart van de mensen die in 2004 65 jaar werden, had te maken met een koopkrachtverlies van meer dan 8 procent, terwijl een even grote groep er 16 of meer procent op vooruitging. Uitgedrukt in euro's gingen bijna drie van de tien mensen er maandelijks tot 200 euro in koopkracht op vooruit.⁹⁾

12. Koopkrachtmutatie (maandbedrag) bij bereiken 65-jarige leeftijd, 2004

Technische toelichting

Bronnen

De resultaten zijn gebaseerd op gegevens uit het Inkomenspanelonderzoek (IPO). De inkomensgegevens zijn voornamelijk afkomstig van de administratie van de belastingdienst. Deze zijn aangevuld met gegevens over individuele huursubsidie en studiefinanciering. Kinderbijslag wordt toegerekend op basis van de samenstelling van het huishouden. Verder zijn onder meer premies sociale verzekering berekend.

Inkomenseenheid

Als inkomenseenheden worden de persoon en het huishouden onderscheiden. Een particulier huishouden bestaat uit één of meer personen die alleen of samen in een woonruimte gehuisvest zijn en zelf in hun dagelijkse levensbehoeften voorzien.

Steekproef en populatie

Ten behoeve van het IPO is een aselechte steekproef van personen getrokken. De informatie over het inkomen is verzameld voor iedereen die deel uitmaakt van het huishouden van deze steekproefpersonen. De totale steekproef omvat rond 230 duizend personen in circa 80 duizend huishoudens. De gegevens hebben betrekking op de bevolking die op 31 december van het desbetreffende jaar in Nederland woonachtig is. In deze publicatie zijn personen in tehuizen of inrichtingen buiten beschouwing gelaten. Ook zijn (personen in) particuliere huishoudens met een zeer laag inkomen (negatief, nul of net positief) niet meegenomen: het berekenen van een koopkrachtmutatie levert in deze gevallen geen zinvolle uitkomsten.

Nauwkeurigheid en betrouwbaarheid

Het inkomenspanelonderzoek is een steekproefonderzoek. Zoals bij alle steekproefonderzoeken zijn de uitkomsten een schatting van de werkelijke, maar onbekende waarden. Bij de interpretatie van de gegevens dient hiermee rekening gehouden te worden.

De afwijkingen worden voor een deel veroorzaakt, doordat informatie over enkele bestanddelen van het inkomen ontbreekt. Het gaat hier onder meer om gegevens over (ontvangen en betaalde) kinderalimentatie en over inkomensoverdrachten tussen ouders en hun uitwonende (studerende) kinderen. Het inkomen van de betreffende groep huishoudens wordt daardoor onder- of overschat.

Afwijkingen ten opzichte van de werkelijke waarde zijn ook het gevolg van steekproeffouten. Deze ontstaan, doordat de steekproef door toevallige fluctuaties niet geheel representatief is voor de populatie.

De mogelijke afwijking van het waargenomen inkomen ten opzichte van de werkelijke waarde is groter naarmate de spreiding in het inkomen groter is en het aantal waarnemingen kleiner is. In deze publicatie zijn voor groepen die uit minder dan 10 duizend personen bestaan, geen gegevens opgenomen.

Begrippen

Gestandaardiseerd inkomen

Om het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken, wordt het inkomen gestandaardiseerd. Hiertoe wordt het besteedbare huishoudensinkomen gedeeld door een equivalentiefactor. In de equivalentiefactor komen de schaalvoordelen tot uitdrukking die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Hierbij is de CBS-equivalentieschaal gebruikt, waarbij het eenpersoonshuishouden als standaardhuishouden is gekozen. Voor deze huishoudens is de factor gelijk aan 1. Afhankelijk van het aantal volwassenen en minderjarige kinderen wordt voor elke extra volwassene 0,19 tot 0,37 en voor elk extra minderjarig kind 0,15 tot 0,33 aan deze factor toegevoegd. Voor een echtpaar, bijvoorbeeld, bedraagt de equivalentiefactor 1,37. Een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 10 duizend euro en een echtpaar met een besteedbaar inkomen van 13,7 duizend euro bevinden zich dus op een even hoog welvaartsniveau: na standaardisatie bedraagt het inkomen voor beide huishoudens 10 duizend euro.

Koopkracht

Om inkomens in de tijd vergelijkbaar te maken, wordt het *gestandaardiseerd inkomen* gedefleerd met behulp van de consumentenprijsindex. Deze index geeft het prijsverloop weer van een pakket goederen en diensten zoals dit gemiddeld wordt aangeschaft door huishoudens. Indien het gestandaardiseerde inkomen sterker stijgt dan de prijzen, neemt de koopkracht toe. De koopkracht wordt gebruikt om de (reële) ontwikkeling van het inkomen vast te stellen.

Koopkrachtontwikkeling

De koopkrachtmutatie is de procentuele verandering van de koopkracht tussen twee jaren. Op individueel niveau is deze mutatie eenvoudig te bepalen. Op groepsniveau kan een onderscheid gemaakt worden tussen de zogenaamde macro- en microbenadering (zie Bos, 2007).

De macrobenadering houdt in dat de mutatie berekend wordt op basis van het *totale* inkomen van een groep. De macrobenadering heeft het nadeel, dat mutaties van hogere inkomens zwaarder in het eindresultaat wegen. De mutatie van de inkomenssom is immers ook te schrijven als de som van de individuele mutaties gewogen met de inkomens aandelen van het basisjaar. Hier komt bij, dat in de macrobenadering de koopkrachtmutatie ook het effect van structuurverschuivingen omvat, indien de groepen waarvoor de koopkrachtmutatie berekend wordt, van samenstelling veranderen.

In de microbenadering wordt per individu de koopkrachtontwikkeling vastgesteld, waarna een aggregatie van de individuele mutatie plaatsvindt. Mutaties van lage en hoge inkomens wegen daarbij even zwaar. Bovendien treedt het effect van een structuurverschuiving niet op, doordat de

groep in beide jaren uit precies dezelfde groep individuen bestaat. Bij het bepalen van de koopkrachtmutatie van een groep verdient de mediaan (de middelste van de naar grootte gerangschikte koopkrachtmutaties van personen) de voorkeur boven een gemiddelde hiervan. Met de keus van de mediaan wordt bereikt, dat positieve en negatieve uitschieters nauwelijks invloed hebben op de uitkomst.

De koopkrachtmutatie tussen twee uiteenliggende jaren is berekend op basis van de koopkracht van een vaste groep personen in het begin- en eindjaar. Onderzocht is het koopkrachteffect van personen die in een bepaald jaar met pensioen gegaan zijn en van personen die 65 jaar geworden zijn. Hierbij is de koopkrachtmutatie bepaald als de koopkrachtontwikkeling tussen het jaar voorafgaand aan en het jaar volgend op het jaar waarin de genoemde gebeurtenis zich voordeed. Omdat de gebruikte inkomensgegevens betrekking hebben op gehele kalenderjaren, bevat het inkomen van het jaar waarin een gebeurtenis plaatsvindt, immers al een deel van het effect van de verandering. Vergelijking van het inkomen in het jaar ervoor en het jaar erna levert daarom een beter beeld van het koopkrachteffect. De koopkrachtmutaties in dit onderzoek zijn gecorrigeerd voor de algemene koopkrachtontwikkeling. Hiermee wordt nagestreefd, dat de resultaten hoofdzakelijk het koopkrachteffect van de onderzochte gebeurtenissen weerspiegelen.

Mediaan koopkrachtverandering

De mediaan van de koopkrachtveranderingen wordt gebruikt als indicatie van de inkomensontwikkeling van een groep. Een koopkrachtmutatie van 2 procent wil zeggen, dat de koopkracht van de ene helft van de Nederlanders steeg met ten minste 2 procent, terwijl de koopkracht van de andere helft minder steeg of daalde.

Voornaamste inkomensbron

De bron waaruit een huishouden in een jaar het meeste inkomen ontvangt. Bij deze indeling worden de inkomensbestanddelen van alle leden van het huishouden samengeeld. Indien een van de leden van het huishouden inkomen uit eigen onderneming heeft, wordt deze bron ongeacht de hoogte van het bedrijfsresultaat (dus ook als er sprake is van een verlies) als voornaamste inkomensbron van het huishouden aangemerkt. Aan deze categorie zijn ook huishoudens toegevoegd waarvoor inkomen uit vermogen de voornaamste inkomensbron vormt.

Literatuur

Bos, W. (2006). Inkomensdynamiek 2001-2004*. Sociaal-economische Trends 2e kwartaal, blz. 28-33.

Bos, W. (2007). Het meten van koopkrachtontwikkeling. Methoden en definities, Inkomen en bestedingen. CBS-web, blz. 1-7.

Corpeleijn, A. (2007). Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken. Sociaaleconomische Trends 1e kwartaal, blz. 31-35.

CBS (2004). Equivalentiefactoren 1995-2000.

Huynen, B. en D. Fouarge (2005). Inkomenseffecten van uittreding. Sociaal-economische Trends 1e kwartaal, blz. 49-56.

Riele, te, S, en J.W. Bruggink, (2007). Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars. Sociaaleconomische Trends 3e kwartaal, blz. 42-45.

Soede, A. (2006). Veranderingen in inkomen. In: Rapportage ouderen 2006, blz. 194-214. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Het artikel gaat dus niet in op de koopkrachtontwikkeling in de jaren nadat een verandering in de persoonlijke omstandigheden heeft plaatsgevonden. Zie Bos (2006) voor een algemene beschrijving van de koopkrachtontwikkeling van pensioenontvangers en andere bevolkingsgroepen.
- ²⁾ Het persoonlijk inkomen omvat inkomensbestanddelen die aan de afzonderlijke leden van het huishouden toegeschreven kunnen worden. Het omvat inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen. Inkomen uit vermogen, kinderbijslag en ontvangen gebonden overdrachten zoals huursubsidie blijven buiten beschouwing, omdat deze niet in alle gevallen aan personen in het huishouden toegekend kunnen worden.
- ³⁾ Het betreft de in dit artikel beschreven populatie van particuliere huishoudens met inkomen. De uitkomsten van de Inkomensstatistiek kunnen in geringe mate afwijken van soortgelijke gegevens uit de Huishoudensstatistiek.
- ⁴⁾ Zie Te Riele en Bruggink (2007) voor een beschrijving van de gevolgen van verweduwing op de koopkracht.
- ⁵⁾ Gebruik is hier gemaakt van de sociaaleconomische categorie waartoe personen behoren. Deze is vastgesteld aan de hand van de belangrijkste inkomensbron van een persoon. Als inkomensbron zijn onderscheiden: inkomen uit arbeid en eigen onderneming, pensioeninkomen en uitkeringsinkomen.
- ⁶⁾ In de Inkomensstatistiek kan geen onderscheid gemaakt worden naar de aard van het pensioen.
- ⁷⁾ De koopkracht van ouders van wie de kinderen zelfstandig zijn gaan wonen, wordt in de Inkomensstatistiek overschat, doordat geen rekening is gehouden met inkomensoverdrachten van ouders aan uitwonende kinderen. Uitwonende studerende kinderen, bijvoorbeeld, blijven immers vaak nog een tijd een financiële last vormen voor de ouders.
- ⁸⁾ Niet iedereen ontvangt een volledige AOW-uitkering. Zo ging het bij de groep tussen 65 en 70 jaar in 13 procent van gevallen om een gekorte AOW-uitkering. (voorjaar 2007, CBS, Statline, AOW-uitkeringen). Het betreft hier Nederlanders die door verblijf in buitenland geen volledige AOW hebben opgebouwd en allochtonen die pas op latere leeftijd in Nederland zijn gaan wonen. Als er sprake is van onvoldoende inkomen uit andere bronnen kan een gekorte AOW-uitkering aangevuld worden met bijstand.
- ⁹⁾ Zoals eerder in de tekst opgemerkt is, moeten deze bedragen met de equivalentiefactor vermenigvuldigd worden om de koopkrachtmutatie uit drukken in termen van besteedbaar huishoudensinkomen.

Tabel 1
Koopkrachtmutatie ¹⁾ als gevolg van vervroegd pensioneren

	Mediaan van de mutaties	Verdeling van koopkrachtmutaties ²⁾			
		10e percentiel	25e percentiel	75e percentiel	90e percentiel
	%				
Totaal					
2001	-15,4	-38	-28	-6	8
2002	-15,4	-34	-26	-8	2
2003	-15,0	-41	-24	-6	7
2004*	-15,4	-34	-25	-5	8
2001/2004*	-15,3	-37	-26	-6	7
<i>Geslacht</i>					
Man					
2001	-17,5	-39	-29	-9	0
2002	-16,9	-38	-27	-9	2
2003	-16,5	-41	-24	-8	3
2004*	-16,3	-36	-27	-6	5
2001/2004*	-16,8	-39	-27	-8	3
Vrouw					
2001	-12,2	-38	-25	-1	9
2002
2003	-13,1	-38	-21	-2	11
2004*	-12,9	-30	-23	-1	25
2001/2004*	-12,5	-34	-23	-2	12
<i>Leeftijd ³⁾</i>					
50-59 jaar					
2001	-15,3	-50	-28	-5	5
2002	-17,4	-43	-28	-11	0
2003	-18,2	-50	-28	-8	12
2004*	-16,3	-46	-26	0	14
2001/2004*	-16,8	-47	-27	-6	8
60-63 jaar					
2001	-15,4	-38	-28	-7	9
2002	-14,1	-34	-23	-7	3
2003	-14,4	-32	-23	-5	3
2004*	-14,5	-33	-24	-5	4
2001/2004*	-14,6	-34	-25	-6	5
<i>Inkomenspositie ⁴⁾</i>					
1/2e kwartiel (laag inkomen)					
2001
2002
2003
2004*
2001/2004*	-18,3	-37	-25	-9	5
3e kwartiel					
2001	-18,6	-38	-28	-8	-2
2002
2003	-19,6	-44	-29	-8	-2
2004*	-15,1	-33	-24	-1	11
2001/2004*	-17,0	-39	-28	-6	3
4e kwartiel (hoog inkomen)					
2001	-12,5	-41	-25	-2	9
2002	-14,1	-34	-23	-5	3
2003	-13,3	-39	-20	-2	8
2004*	-13,7	-38	-26	-4	8
2001/2004*	-13,4	-38	-24	-3	7

¹⁾ De koopkrachtmutatie voor het jaar waarin de persoon met vervroegd pensioen is gegaan, is berekend als de mutatie in het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen tussen het jaar voorafgaand en het jaar na het met prepensioen gaan. Deze mutatie is gecorrigeerd voor de algemene koopkrachtontwikkeling tussen deze jaren. Het gemiddelde over de jaren 2001-2004* is bepaald als een ongewogen gemiddelde van de vier jaarcijfers. Voor groepen van minder dan 10 000 personen zijn geen uitkomsten opgenomen.

²⁾ De koopkrachtmutatie die behoort bij bijvoorbeeld het 25e percentiel, houdt in dat een kwart van de mensen bij prepensionering in 2001 een koopkrachtverlies ondervond van 28 procent of meer. Het 50e percentiel is gelijk aan de mediaan; het gaat bij deze gegevens om de koopkrachtmutatie die de betreffende groep precies in tweeën deelt: de helft ondervond een kleinere, de andere helft een grotere koopkrachtmutatie dan de mediaan.

³⁾ De leeftijd die bereikt is in het jaar van vervroegd pensioneren.

⁴⁾ De inkomenspositie is bepaald aan de hand van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen in het jaar voorafgaand aan het jaar waarin met vervroegd pensioen is gegaan. De totale bevolking is naar hoogte van dit inkomen ingedeeld in vier gelijke groepen van laag naar hoog inkomen.

Tabel 2
Koopkrachtmutatie ¹⁾ bij bereiken van 65-jarige leeftijd

	Totaal					Man					Vrouw							
	Mediaan van de mutaties		Percentielverdeling van de mutaties ²⁾			Mediaan van de mutaties		Percentielverdeling van de mutaties ²⁾			Mediaan van de mutaties		Percentielverdeling van de mutaties ²⁾					
			10e	25e	75e	90e			10e	25e	75e	90e			10e	25e	75e	90e
	%																	
Totaal																		
2001	1,8	-27	-12	15	40	2,0	-30	-15	20	48	1,6	-24	-9	13	29			
2002	2,5	-23	-9	14	33	1,1	-24	-13	14	33	3,2	-19	-6	13	30			
2003	2,3	-24	-10	13	31	2,1	-28	-13	16	31	2,6	-20	-7	11	31			
2004*	3,3	-24	-8	16	36	4,1	-26	-12	20	47	3,2	-19	-6	13	31			
2001/2004*	2,5	-24	-10	14	35	2,3	-27	-13	18	40	2,7	-21	-7	12	30			
<i>Met of zonder partner</i>																		
<i>Zonder partner</i>																		
2001	4,4	-26	-10	17	48	-1,7	-36	-13	21	65	5,4	-19	-2	13	42			
2002	4,6	-22	-7	14	38	2,4	-22	-12	16	43	5,1	-20	-5	13	33			
2003	5,8	-21	-3	15	36	6,1	-11	-1	15	32			
2004*	5,0	-25	-8	15	36	6,3	-31	-12	15	34	4,8	-19	-8	14	42			
2001/2004*	4,9	-24	-7	15	40	2,5	-30	-11	17	47	5,3	-17	-4	14	37			
<i>Partner jonger dan 65 jaar</i>																		
2001	5,4	-28	-13	21	46	4,4	-28	-14	21	48	9,7	-27	-9	23	34			
2002	3,5	-23	-11	18	37	2,1	-24	-13	15	33	10,1	-17	-3	25	39			
2003	2,8	-25	-12	19	32	2,6	-25	-12	19	30	4,1	-25	-15	28	39			
2004*	6,8	-25	-9	22	48	5,2	-25	-10	21	48	11,2	-22	-4	26	52			
2001/2004*	4,6	-25	-11	20	41	3,6	-25	-12	19	40	8,8	-23	-8	26	41			
<i>Partner 65 jaar en ouder</i>																		
2001	-1,4	-27	-13	5	18	-1,1	-26	-11	5	15			
2002	0,2	-24	-9	6	24	0,9	-19	-8	7	25			
2003	-0,3	-23	-10	6	16	-0,1	-20	-8	6	12			
2004*	-0,3	-20	-7	6	18	0,2	-17	-6	5	16			
2001/2004*	-0,5	-23	-10	6	19	-6,0	-32	-18	10	50	0,0	-21	-8	6	17			
<i>Sociaaleconomische categorie ³⁾</i>																		
<i>Zonder inkomen</i>																		
2001	2,5	-21	-5	13	32	2,4	-21	-5	13	30			
2002	3,4	-14	-4	19	38	3,1	-15	-4	18	38			
2003	3,9	-19	-2	11	31	3,9	-17	-2	10	31			
2004*	4,3	-10	-3	17	36	4,0	-12	-4	15	32			
2001/2004*	3,5	-16	-3	15	34	3,4	-16	-4	14	33			
<i>Uitkeringsontvanger</i>																		
2001	3,8	-29	-6	16	35	8,9	-30	-4	21	47			
2002	4,2	-19	-7	15	30	5,5	-16	-7	19	32			
2003	3,6	-25	-8	17	36	9,2	-22	-4	24	36			
2004*	2,1	-26	-7	14	34	2,9	-31	-7	17	37			
2001/2004*	3,4	-25	-7	15	34	6,6	-25	-5	20	38	1,0	-28	-11	7	28			
<i>Pensioenontvanger</i>																		
2001	2,6	-24	-13	12	25	-0,1	-24	-15	11	26	3,8	-23	-9	12	22			
2002	1,4	-21	-11	10	19	-1,1	-25	-15	9	18	3,7	-18	-5	13	22			
2003	0,0	-21	-10	11	22	-0,8	-23	-12	12	22	1,5	-16	-8	11	21			
2004*	2,1	-24	-10	14	28	1,2	-25	-12	15	34	3,3	-19	-10	10	21			
2001/2004*	1,5	-23	-11	12	24	-0,2	-24	-13	12	25	3,1	-19	-8	12	21			
<i>Overig</i>																		
2001	-1,0	-32	-16	21	49	-1,3	-35	-15	26	58	-0,4	-28	-17	13	33			
2002	1,0	-27	-14	14	39	1,0	-29	-16	18	42	1,1	-24	-13	12	26			
2003	1,7	-30	-14	18	33	1,8	-33	-15	19	41	0,8	-23	-11	13	27			
2004*	2,5	-28	-12	20	45	4,0	-27	-14	23	48	1,4	-30	-11	11	36			
2001/2004*	1,1	-29	-14	18	41	1,4	-31	-15	21	47	0,7	-26	-13	12	30			
<i>Inkomenspositie ⁴⁾</i>																		
<i>1e kwartiel (laag inkomen)</i>																		
2001	5,7	-18	-2	20	33	9,1	-23	-4	22	43	4,1	-16	-1	13	28			
2002	4,5	-13	-4	14	34	10,9	-13	1	25	44	3,7	-11	-4	10	24			
2003	5,1	-21	-3	15	30	7,0	-23	-4	20	30	3,8	-18	-3	13	31			
2004*	5,9	-17	-4	19	38	12,1	-22	-2	24	44	4,3	-10	-4	14	31			
2001/2004*	5,3	-17	-3	17	34	9,8	-20	-2	23	40	4,0	-14	-3	12	29			
<i>2e kwartiel</i>																		
2001	-1,4	-30	-15	15	40	-3,6	-31	-16	15	44	0,4	-27	-10	14	40			
2002	1,4	-23	-12	13	25	-3,0	-27	-15	10	31	3,5	-18	-5	15	25			
2003	2,1	-23	-10	11	28	2,5	-28	-13	13	28	1,9	-19	-8	9	30			
2004*	2,7	-27	-12	15	42	1,2	-31	-18	15	36	3,7	-18	-6	15	48			
2001/2004*	1,2	-26	-12	13	34	-0,7	-29	-15	14	35	2,4	-21	-8	13	36			
<i>3e kwartiel</i>																		
2001	-0,8	-29	-16	13	49	3,6	-34	-16	19	65	-1,1	-24	-13	9	22			
2002	1,2	-25	-13	16	35	0,4	-23	-13	10	29	2,4	-30	-9	20	38			
2003	1,8	-22	-12	12	29	-1,5	-26	-15	12	29	3,6	-20	-3	12	31			
2004*	1,3	-23	-9	16	36	0,6	-25	-10	20	49	1,6	-20	-8	10	21			
2001/2004*	0,9	-25	-12	14	37	0,8	-27	-14	15	43	1,6	-23	-8	13	28			

Tabel 2 (slot)
Koopkrachtmutatie ¹⁾ bij bereiken van 65-jarige leeftijd

	Totaal					Man					Vrouw				
	Mediaan van de mutaties		Percentielverdeling van de mutaties ²⁾			Mediaan van de mutaties		Percentielverdeling van de mutaties ²⁾			Mediaan van de mutaties		Percentielverdeling van de mutaties ²⁾		
	10e	25e	75e	90e	10e	25e	75e	90e	10e	25e	75e	90e			
	%														
<i>Inkomenspositie ⁴⁾</i>															
4e kwartiel (hoog inkomen)															
2001	-1,1	-28	-15	14	45	-2,6	-28	-15	23	49	0,3	-32	-14	12	24
2002	0,5	-29	-14	13	33	-0,8	-31	-18	10	33	1,8	-24	-9	16	33
2003	0,6	-31	-13	15	39	0,3	-37	-17	18	63	0,7	-24	-11	9	25
2004*	1,0	-25	-12	13	43	-1,1	-25	-18	15	54	1,5	-27	-7	9	28
2001/2004*	0,2	-28	-13	14	40	-1,0	-30	-17	17	50	1,1	-27	-10	12	27
<i>Woonsituatie</i>															
Eigen woning															
2001	0,9	-30	-15	15	40	1,1	-32	-16	19	51	0,5	-27	-10	12	25
2002	2,7	-22	-8	17	34	1,1	-23	-12	12	30	3,9	-20	-5	19	39
2003	1,2	-26	-11	12	29	1,0	-27	-13	15	30	1,5	-21	-10	9	28
2004*	3,5	-22	-8	18	42	5,4	-25	-12	23	53	3,3	-19	-5	14	31
2001/2004*	2,1	-25	-10	16	36	2,2	-27	-13	17	41	2,3	-22	-7	14	30
Huurwoning															
2001	2,8	-24	-10	15	41	3,6	-29	-13	21	45	2,6	-22	-7	13	33
2002	1,8	-24	-11	12	30	0,8	-25	-14	15	42	2,3	-18	-6	9	18
2003	4,4	-23	-6	15	32	4,3	-28	-13	19	32	4,5	-18	-3	12	32
2004*	2,7	-26	-8	14	34	2,2	-29	-12	18	36	3,2	-18	-6	9	31
2001/2004*	2,9	-24	-9	14	34	2,7	-28	-13	18	39	3,1	-19	-6	11	29
w.o.															
met huursubsidie															
2001	6,2	-8	0	22	48	4,1	-7	0	20	42
2002	7,2	-7	1	16	39	5,4	-7	-1	10	22
2003	7,0	-4	0	15	32	5,7	-4	0	11	35
2004*	6,1	-7	-1	19	42	4,5	-8	-4	15	47
2001/2004*	6,6	-6	0	18	40	13,5	-5	5	30	41	4,9	-6	-1	14	36
zonder huursubsidie															
2001	0,3	-27	-13	13	33	-0,6	-29	-15	14	41	1,6	-25	-13	13	28
2002	-1,8	-28	-14	9	24	-5,3	-28	-16	10	40	-0,3	-28	-11	9	18
2003	1,5	-24	-13	13	32	-0,7	-30	-17	16	36	3,6	-19	-8	12	31
2004*	-0,1	-29	-13	12	31	-1,4	-31	-15	15	36	0,5	-28	-10	7	19
2001/2004*	0,0	-27	-13	12	30	-2,0	-30	-16	14	38	1,4	-25	-10	10	24

¹⁾ De koopkrachtmutatie voor bijvoorbeeld 2002, het jaar waarin de persoon 65 jaar geworden is, is berekend als de mutatie in het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen tussen 2001 en 2003. Deze mutatie is gecorrigeerd voor de algemene koopkrachtontwikkeling tussen deze jaren. Het gemiddelde over de jaren 2001-2004* is bepaald als een ongewogen gemiddelde van vier jaarcijfers. Voor groepen van minder dan 10 000 personen zijn geen uitkomsten opgenomen.

²⁾ De koopkrachtmutatie die behoort bij bijvoorbeeld het 25e percentiel, houdt in dat een kwart van de mensen bij het bereiken van de 65-jarige leeftijd in 2001 een koopkrachtverlies ondervond van 12 procent of meer. Het 50e percentiel is gelijk aan de mediaan; het gaat bij deze gegevens om de koopkrachtmutatie die de betreffende groep precies in tweeën deelt: de helft ondervond een kleinere, de andere helft een grotere koopkrachtmutatie dan de mediaan.

³⁾ De sociaaleconomische categorie in het jaar voorafgaand aan het jaar waarin de persoon 65 jaar werd.

⁴⁾ De inkomenspositie is bepaald aan de hand van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen in het jaar voorafgaand aan het jaar waarin de persoon 65 jaar werd. De totale bevolking is naar hoogte van dit inkomen ingedeeld in vier gelijke groepen van laag naar hoog inkomen.

Aantal ontslagaanvragen sterk gedaald

Arno Sprangers en Nic Steenbrink

Als een werkgever een werknemer wil ontslaan, dan zijn daarvoor twee mogelijkheden: de route via de kantonrechter of die via het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI). In 2006 dienden werkgevers bijna 49 duizend ontslagaanvragen in bij het CWI. Het aantal verzoeken om een arbeidsovereenkomst via de rechter te ontbinden, bedroeg ruim 54 duizend. Het totaal aantal ontslagaanvragen is in 2006 met meer dan een kwart afgenomen ten opzichte van het voorafgaande jaar.

1. Ontslag: vrijwillig of onvrijwillig

Een arbeidsovereenkomst kan op verschillende manieren worden beëindigd, bijvoorbeeld als een werknemer een andere baan vindt of door het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Voor de beëindiging van een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd moet door werkgever en werknemer een opzegtermijn in acht worden genomen. Een flexibele arbeidsovereenkomst die is aangegaan voor een bepaalde duur mag in principe tweemaal worden verlengd. Daarna ontstaat een vast dienstverband.

Een arbeidsovereenkomst kan volgens het Burgerlijk Wetboek per direct worden opgezegd wegens een 'dringende' reden. Dit kan gebeuren door zowel de werkgever als de werknemer. Daarbij moet degene die opzegt de reden onmiddellijk meedelen. Een werknemer die dit 'ontslag op staande voet' krijgt, heeft bijvoorbeeld zijn werkgever misleid. Andere dringende redenen zijn ernstige onbekwaamheid of ongeschiktheid voor de functie, het ondanks waarschuwingen vertonen van wangedrag of dronkenschap, mishandeling van collega's of diefstal. Ook de werknemer kan direct het contract beëindigen, wanneer een werkgever zijn plichten ernstig veronachtzaamt. Voorbeelden hiervan zijn het mishandelen of ernstig beledigen van de werknemer of het niet betalen van loon.

Naast de 'dringende' redenen noemt het Burgerlijk Wetboek de 'gewichtige' redenen voor beëindiging. Een werkgever moet gegronde redenen hebben om een werknemer te mogen ontslaan. Onvrijwillig ontslag is onder voorwaarden mogelijk op persoonlijke gronden, om bedrijfseconomische redenen of in verband met arbeidsongeschiktheid. Van ontslag op persoonlijke gronden kan sprake zijn als een werknemer verwijtbaar handelt, onvoldoende functioneert, een verstoorde werkrelatie met de werkgever heeft of ernstige gewetensbezwaren heeft, terwijl er geen mogelijkheden zijn de werknemer aangepast werk te laten doen. Ontslag om bedrijfseconomische redenen is bijvoorbeeld mogelijk als een bedrijf in financiële moeilijkheden verkeert, bij een reorganisatie, als het bedrijf een deel van zijn taken afstoot en bij een verhuizing van het bedrijf. Een zieke werknemer heeft recht op ontslagbescherming, maar als de re-integratie niet is gelukt, mag een werkgever de werknemer na twee jaar ziekte ontslaan.

2. Kantonrechter of CWI

Volgens art. 7:685 van het Burgerlijk Wetboek kan ieder van de partijen een verzoekschrift indienen bij de kantonrechter om de arbeidsovereenkomst wegens gewichtige redenen te ontbinden. Hierbij is hoger beroep tegen de uitkomst in principe niet mogelijk. De rechter bepaalt vaak dat de werkgever een schadevergoeding aan de werknemer moet betalen. De omvang van deze vergoeding wordt bepaald via de zogenaamde kantonrechterformule en hangt af van het aantal dienstjaren van de werknemer, het loon en de specifieke omstandigheden van het ontslag.

Een deel van de ontbindingsverzoeken via de kantonrechter had tot voor kort betrekking op zaken waar werkgever en werknemer het in feite al over eens waren. Om de werkloosheidsuitkering van het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) veilig te stellen werden dan zogenaamde 'pro forma' procedures gevolgd. Voor de rechter ging het dan in feite om hamerstukken. Per 1 oktober 2006 is de werkloosheidswet echter gewijzigd. De nieuwe wet beperkt de toets die het UWV uitvoert om te beoordelen of iemand verwijtbaar werkloos is. Sinds deze wetswijziging hoeven werknemers niet langer 'pro forma' procedures te voeren om een WW-uitkering veilig te stellen. Dit gewijzigd beleid kan op termijn effect hebben op het aantal ontbindingsverzoeken bij de rechtbanken.

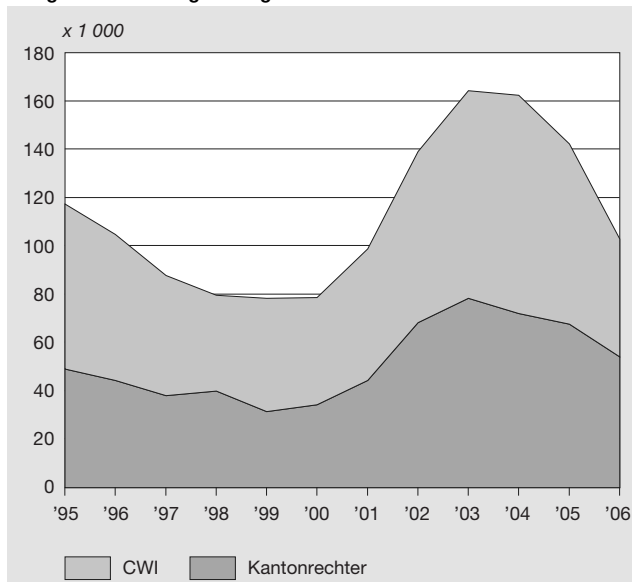
Een andere mogelijkheid om eenzijdig een arbeidsovereenkomst met een werknemer te ontbinden, is het aanvragen van een ontslagvergunning bij het CWI. Deze instantie behandelt voornamelijk ontslagaanvragen wegens bedrijfseconomische redenen en arbeidsongeschiktheid. Wanneer een vergunning voor ontslag door de CWI is verleend, wordt de arbeidsovereenkomst ontbonden met inachtneming van de opzegtermijn. In een ontslagprocedure via het CWI wordt, in tegenstelling tot die via de kantonrechter, geen ontslagvergoeding toegekend.

Indien een bedrijf failliet gaat, eindigt doorgaans ook het dienstverband van de werknemer. De werkgever hoeft dan geen ontslagvergunning aan te vragen. In het algemeen zal de curator dan de arbeidsovereenkomst met de werknemer beëindigen.

3. Daling ontslagaanvragen

Sinds 2004 is het aantal ontslagaanvragen ingediend bij de kantonrechter en het CWI sterk gedaald. Ook in 2006 was er sprake van een daling. Dat jaar zijn er in totaal 103 duizend ontslagaanvragen ingediend, 28 procent minder dan in 2005. De daling was het grootst bij het CWI: in 2006 dienden werkgevers bijna 49 duizend ontslagaanvragen in bij het CWI. Dat is 35 procent minder dan een jaar eerder. Het aantal verzoeken om een arbeidsovereenkomst via de rechter te ontbinden is met 20 procent afgenomen tot ruim 54 duizend.

1. Ingediende ontslagaanvragen

Bron: Raad voor de Rechtspraak en CWI.

4. Economie speelt belangrijke rol

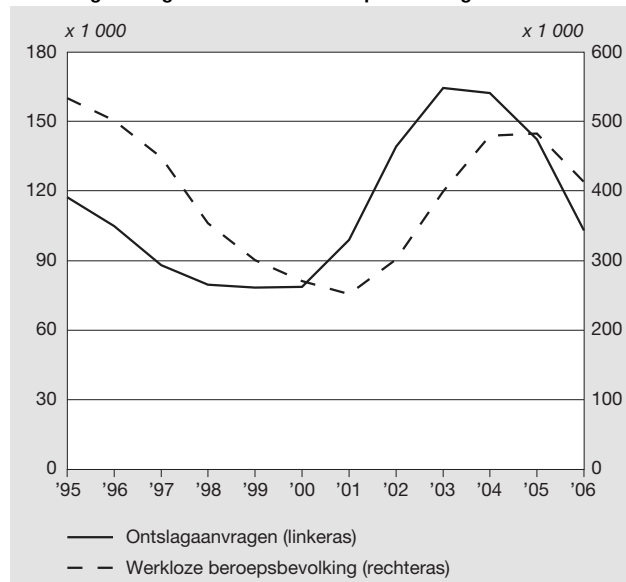
Meer dan een vijfde deel van de aanvragen via het CWI hangt samen met arbeidsongeschiktheid, maar verreweg het grootste deel (ruim tweederde) wordt gedaan om bedrijfseconomische redenen. Deze redenen kunnen samenhangen met een verslechterde economische situatie of met een afnemende bedrijvigheid. Ontslag loopt via de kantonrechter als er bijvoorbeeld sprake is van een opzegverbod of als de procedure via het CWI niet bevredigend is verlopen. Van een opzegverbod is onder meer sprake als een werknemer ziek is of als een werkneemster zwanger of met bevallingsverlof is. Ook voor werknemers die actief zijn in de medezeggenschap van een bedrijf geldt een opzegverbod. De keuze van de te volgen procedure hangt verder af van diverse factoren. De procedure via de kantonrechter is veelal duurder, vooral vanwege de schadevergoeding die vaak moet worden betaald. Daar staat tegenover dat de procedure via de rechter vaak sneller is.

Bedrijfseconomische redenen zijn dus de belangrijkste factor bij ontslagaanvragen via het CWI, maar zij kunnen ook de aanleiding zijn voor een ontbindingsverzoek bij de kantonrechter. Er is een sterke samenhang tussen het aantal ontslagprocedures en de economische conjunctuur. Dit geldt zowel voor de procedures via de rechter als via het CWI. Het aantal ontslagaanvragen vertoont een duidelijke relatie met de economische ontwikkeling en loopt daarmee iets vóór op de ontwikkeling van de werkloze beroepsbevolking.

5. Aantal ontslagvergunningen daalt minder hard

Niet alleen het aantal ontslagaanvragen via het CWI vertoont sinds enkele jaren een sterke daling, maar ook het aantal door het CWI verleende ontslagvergunningen. Daarbij is het aantal verleende ontslagvergunningen sinds 2004

2. Ontslagaanvragen en werkloze beroepsbevolking

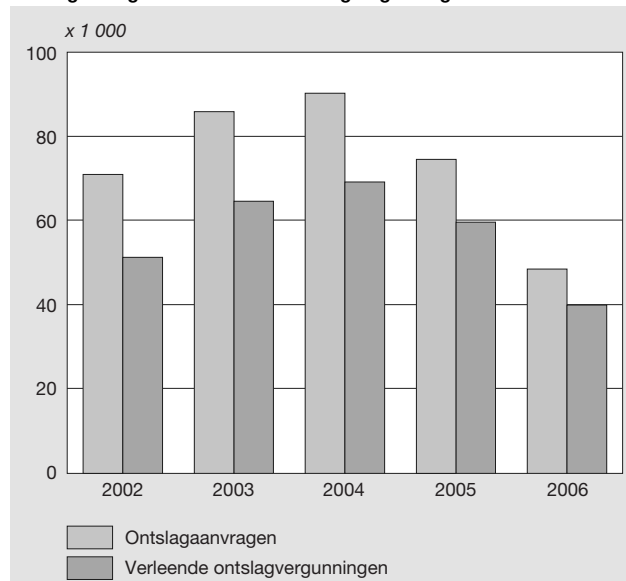

echter in een wat mindere mate afgenomen dan het aantal ontslagaanvragen. Hierdoor is het percentage ingewilligde ontslagaanvragen dan ook toegenomen: in 2006 werd in 82 procent van de aanvragen een vergunning verleend, tegen 77 procent in 2004.

De daling van het aantal ontslagen via het CWI zet ook in 2007 door. In de eerste acht maanden van 2007 verleende het CWI 14 duizend ontslagvergunningen, de helft minder dan in dezelfde periode een jaar eerder.

Het is niet precies bekend in hoeverre de rechtbanken ontbindingsverzoeken honoreren. Het is aannemelijk dat in verreweg de meeste gevallen de arbeidsovereenkomst wordt ontbonden.

3. Aangevraagde en verleende ontslagvergunningen CWI

Bron: CWI.

Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners

Karin Hagoort en Maaike Hersevoort

In 2004 verdienden samenwonende of gehuwde vrouwen van 25 tot 55 jaar ongeveer de helft van wat hun partners verdienden. Naarmate het opleidingsniveau van vrouwen hoger is en zij meer uren per week werken, zijn hun inkomsten uit arbeid hoger. Een op de vijf samenwonende of gehuwde vrouwen van 25 tot 55 jaar met inkomsten uit arbeid verdient meer dan haar partner. Daarbij is in veel gevallen echter sprake van een partner die niet of weinig werkt. Vrouwen die meer dan hun partner verdienen, zijn iets vaker hoog opgeleid in vergelijking met alle vrouwen met inkomsten. Daarnaast hebben zij minder vaak kinderen. Overigens verdienen vrouwen die meer inkomsten hebben dan hun partner, niet per definitie veel. Vrouwen die veel verdienen, zijn vaak hoog opgeleid, hebben minder vaak kinderen, werken veel en hebben partners die ook veel werken.

1. Inleiding

Een essentieel onderdeel van het emancipatiebeleid van de overheid is dat iedereen de mogelijkheid heeft om een (economisch) zelfstandig bestaan op te bouwen. Een baan en eigen inkomsten worden cruciaal geacht voor de emancipatie van de vrouw (Emancipatiemonitor 2006). Het is bekend dat samenwonende of gehuwde vrouwen minder vaak werken dan hun partner en dat werkende vrouwen meestal minder uur werken dan hun partner (Van der Valk, 2005). Dit geldt vooral voor vrouwen van 25 tot 55 jaar die zich bevinden in het 'spitsuur' van het leven: zij combineren vaak carrière, kinderen en mantelzorg.

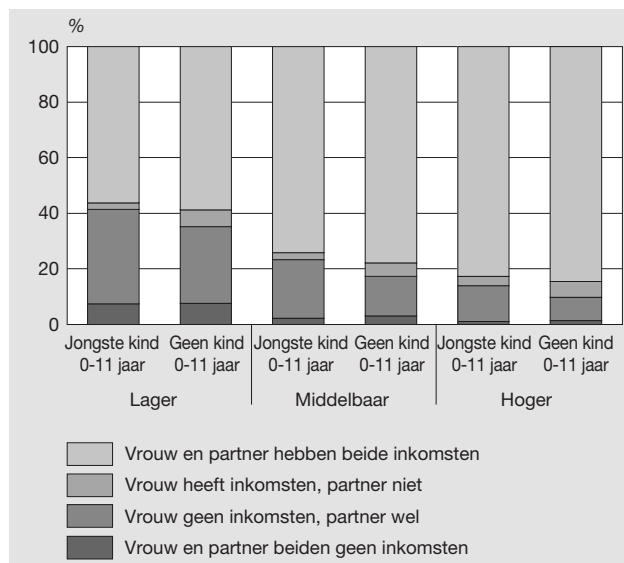
2. Samenwonende of gehuwde vrouwen van 25 tot 55 jaar

In 2004 waren er in Nederland ongeveer 2,7 miljoen gehuwde of samenwonende vrouwen van 25 tot 55 jaar. De leeftijd van de vrouwen is evenredig verdeeld; in elke categorie van tien jaar bevindt zich ongeveer een derde van de vrouwen. Ruim driekwart van de samenwonende of gehuwde vrouwen van 25 tot 55 jaar had inkomsten uit arbeid. In de meeste gevallen had ook de partner inkomsten uit arbeid.

Met ruim 40 procent had het grootste deel van de vrouwen een middelbaar opleidingsniveau. Het aantal vrouwen met een laag opleidingsniveau was vrijwel gelijk aan het aantal vrouwen met een hoog opleidingsniveau (bijna 30 procent). Naarmate het opleidingsniveau van vrouwen hoger is, hebben zij vaker inkomsten uit arbeid. Zo had bijna 90 procent van de hoogopgeleide vrouwen inkomsten uit arbeid ten opzichte van ruim 60 procent van de vrouwen met een laag opleidingsniveau.

Iets minder dan de helft van de vrouwen had één of meer kinderen jonger dan twaalf jaar. Vrouwen zonder jonge kinderen hadden vaker inkomsten uit arbeid dan vrouwen

1. Inkomsten van samenwonende of gehuwde vrouwen van 25-54 jaar, 2004

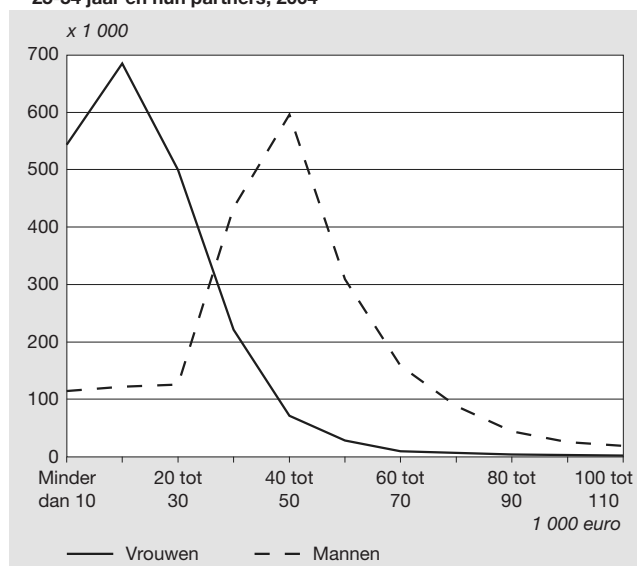
met jonge kinderen. Dit geldt voor alle opleidingsniveaus (figuur 1).

In minder dan 4 procent van de paren verdienen zowel de vrouw als de partner niet. Het percentage paren waarin beiden geen inkomsten uit arbeid hadden, varieerde van bijna 8 procent bij laag opgeleide vrouwen tot slechts 1 procent als de vrouw hoog opgeleid is. In het vervolg van dit artikel zijn vrouwen zonder inkomsten uit arbeid buiten beschouwing gelaten.

3. Vrouwen verdienen weinig

In 2004 waren de inkomsten (jaarinkomsten uit arbeid) van de helft van de vrouwen lager dan het wettelijk minimumloon

2. Inkomsten van samenwonende of gehuwde vrouwen van 25-54 jaar en hun partners, 2004

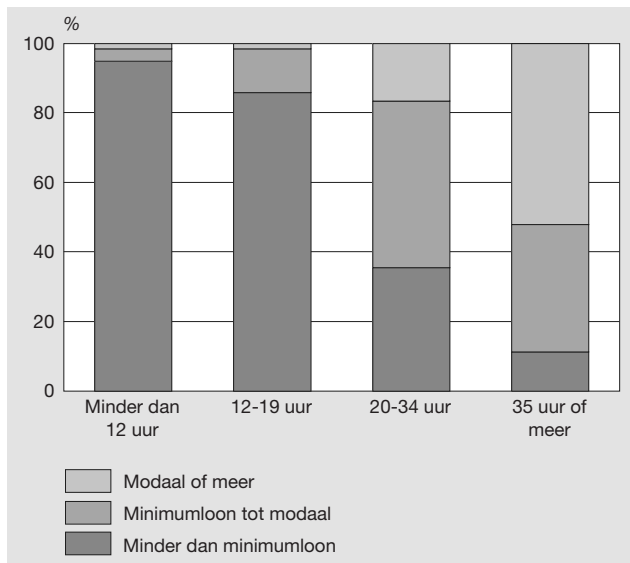
van 16 300 euro bij een voltijdbaan. Nog geen 20 procent van de vrouwen verdiende meer dan het modale inkomen van 29 duizend euro per jaar en slechts 10 procent van de vrouwen had inkomsten die hoger waren dan 35 duizend euro per jaar.

Voor de partners van deze vrouwen geldt dat maar 15 procent minder verdiende dan het wettelijk minimumloon. Bijna 65 procent van de partners had inkomsten boven het modaal inkomen. De 10 procent mannen die het meest verdienden, hadden inkomsten van meer dan 60 duizend euro per jaar. Gemiddeld zijn de inkomsten van mannen twee keer zo hoog als de inkomsten van vrouwen (figuur 2).

Dit komt in belangrijke mate doordat vrouwen meestal minder uur per week werken dan mannen. Waar van de mannen meer dan 80 procent een baan had van meer dan 35 uur per week, was dat van de vrouwen met inkomsten maar 21 procent. In totaal werkt ruim een derde van de vrouwen minder dan 20 uur per week.

Om inkomsten te hebben op het niveau van het wettelijk minimumloon is dat te weinig. Van de vrouwen die minder dan 20 uur per week werken, verdient slechts 10 procent op het niveau van het wettelijk minimumloon of meer (figuur 3). Van de vrouwen die 20 tot 35 uur per week werken, is dat bijna 70 procent en van vrouwen die 35 uur of meer werken, zelfs bijna 90 procent.

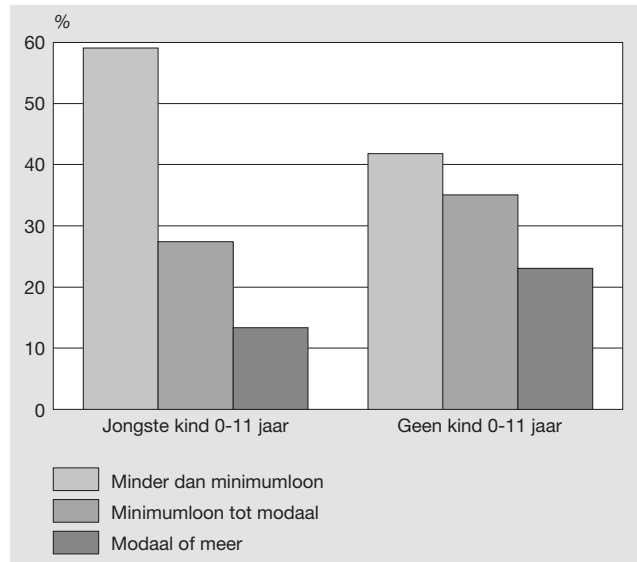
3. Inkomsten van samenwonende of gehuwde vrouwen van 25-54 jaar naar arbeidsduur per week, 2004

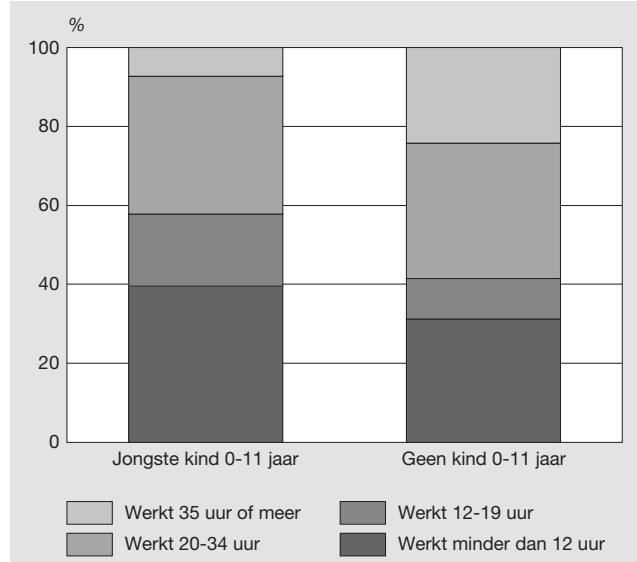
In paren met jonge kinderen verdienen bijna zes van de tien vrouwen minder dan het minimumloon. In paren zonder kinderen onder de twaalf jaar geldt dat voor iets meer dan vier van de tien vrouwen (figuur 4).

Ook hier speelt het aantal uren dat vrouwen werken per week een rol. In het algemeen geldt dat wanneer stellen voor het eerst kinderen krijgen, vaak vrouwen minder gaan werken (Emancipatiemonitor 2006). Vrouwen zonder kinderen onder de twaalf jaar werken vaker 35 uur of meer per week dan vrouwen met jonge kinderen (figuur 5). Vrouwen met jonge kinderen werken relatief vaak in een baan van twaalf of minder uur per week.

4. Verdeling inkomen van samenwonende of gehuwde vrouwen van 25-54 jaar naar het hebben van kinderen, 2004

5. Arbeidsduur van samenwonende of gehuwde vrouwen van 25-54 jaar naar het hebben van kinderen, 2004

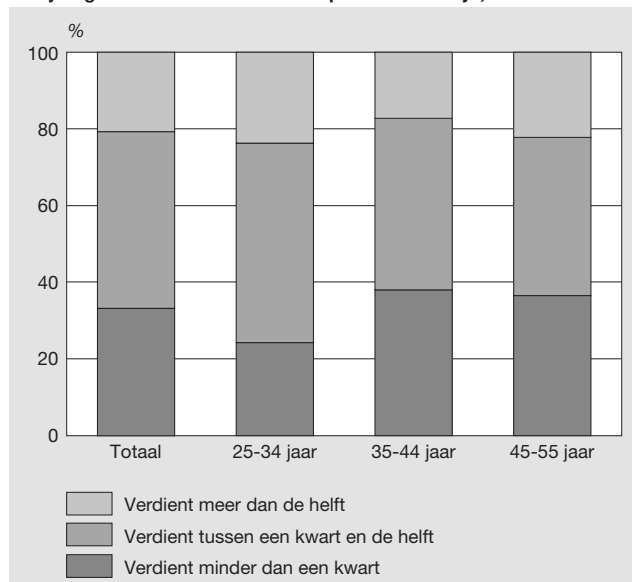
Naarmate vrouwen hoger zijn opgeleid, zijn hun inkomsten hoger. Zo verdienen van de hoog opgeleide vrouwen van 25 tot 55 jaar bijna vier van de tien vrouwen meer dan de modale inkomsten van 29 duizend euro per jaar, terwijl van de laag opgeleide vrouwen dat maar één van de twintig vrouwen is.

4. Een vijfde van de vrouwen verdient meer dan haar partner

Slechts een vijfde van de vrouwen verdient meer dan haar partner. De overige samenwonende of gehuwde vrouwen van 25 tot 55 jaar verdienen minder dan hun partner en daarmee ook minder dan de helft van de inkomsten van het paar. Het grootste deel van deze vrouwen verdient tussen een kwart en de helft van het totaal aan inkomsten van het paar (figuur 6).

Vrouwen tussen de 25 en 35 jaar dragen het meest bij aan de inkomsten van het paar. In deze leeftijdsgroep draagt ruim driekwart van de vrouwen meer dan een kwart bij aan

6. Bijdrage vrouwen aan inkomsten paar naar leeftijd, 2004

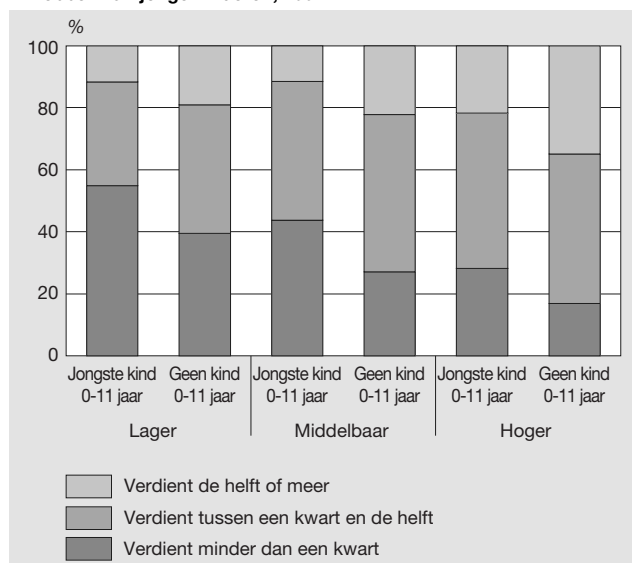

de inkomsten van het huishouden. In de groep 35 tot en met 55 jaar is dit voor minder dan twee derde van de vrouwen het geval.

De bijdrage van vrouwen aan de inkomsten van het paar neemt toe, naarmate hun opleidingsniveau hoger is (figuur 7). Vier van de tien laag opgeleide vrouwen met inkomsten verdienen minder dan een kwart van de inkomsten van het paar. Voor vrouwen met een hoge opleiding geldt dit in twee van de tien gevallen. Verder verdient 16 procent van de laagopgeleide vrouwen meer dan haar partner, terwijl dit bij de hoogopgeleide vrouwen bijna 30 procent is.

Als vrouwen kinderen krijgen, gaan zij vaak minder werken of stoppen zij met werken, terwijl de man in de meeste gevallen wel in een voltijd baan blijft werken (Beckers en Van der Valk, 2005). Mede hierdoor dragen vrouwen met kinderen over het algemeen minder bij aan de inkomsten

7. Bijdrage vrouwen aan inkomsten paar naar opleidingsniveau en het hebben van jonge kinderen, 2004

van het paar dan vrouwen zonder kinderen. Dit effect is onafhankelijk van het opleidingsniveau (figuur 7). Voor alle opleidingsniveaus geldt dat het percentage vrouwen dat minder dan een kwart bijdraagt aan de inkomsten van het paar, hoger is voor vrouwen met kinderen onder de twaalf dan voor vrouwen zonder jonge kinderen. Daarnaast komt het vaker voor dat vrouwen meer verdienen dan hun partner, als zij geen jonge kinderen hebben.

5. Veelverdienende vrouwen en meerverdienende vrouwen

In 2004 waren er in Nederland 431 duizend vrouwen van 25 tot 55 jaar die meer verdienen dan hun partner. Van ongeveer een kwart van deze vrouwen had de partner geen inkomsten. Van alle samenwonende of gehuwde vrouwen van 25 tot 55 jaar met inkomsten verdiende 10 procent meer dan 35 duizend euro. Bijna twee derde van deze veelverdienende vrouwen verdiende meer dan hun partner. Deze 125 duizend vrouwen maakten echter slechts 6 procent uit van het totaal (staat 1).

Staat 1
Inkomsten van samenwonende of gehuwde vrouwen van 25-54 jaar in vergelijking met inkomsten partner, 2004

	Totaal	Verdient minder dan partner	Verdient evenveel als of meer dan partner
	x 1 000		
Totaal	2 076	1 645	431
w.v.			
met jaarinkomsten <35 000 euro	1 869	1 563	306
met jaarinkomsten ≥35 000 euro	207	82	125
	%		
Totaal	100	100	100
w.v.			
met jaarinkomsten <35 000 euro	90	95	71
met jaarinkomsten ≥35 000 euro	10	5	29

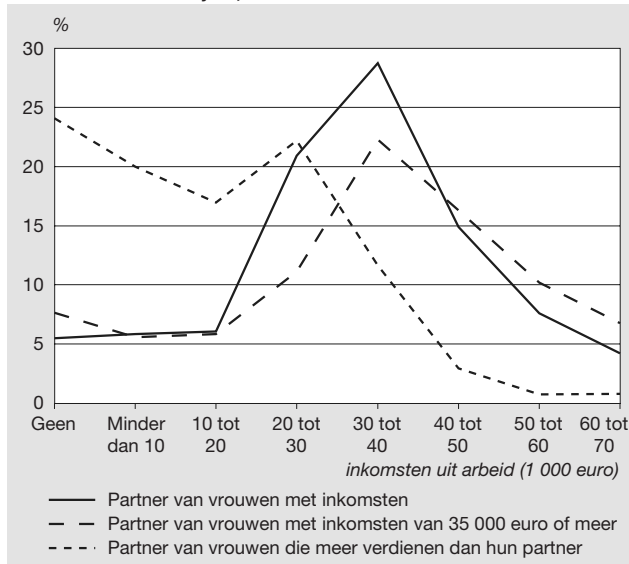
5.1 Meerverdienende vrouwen verdienen niet veel meer

Vrouwen die een partner hadden met inkomsten en meer verdienen dan hun partner verdienen niet veel meer dan hun partner. Bijna 60 procent van de vrouwen verdiende 1 tot 1,5 keer zoveel als haar partner en slechts 15 procent verdiende meer dan 3 keer zoveel als haar partner. Van de partners met meer inkomsten dan hun vrouw, verdiende maar 20 procent 1 tot 1,5 keer zoveel als zijn vrouw en 40 procent verdiende meer dan 3 keer zoveel als zijn vrouw.

5.2 Inkomsten van de partner

Vaak hadden de meerverdienende vrouwen een partner die geen of weinig inkomsten had (figuur 8). Een kwart van deze mannen had geen inkomsten en nog geen 20 procent verdiende meer dan 30 duizend euro. Vrouwen die veel verdienen, hadden daarentegen vaak een partner die zelf

8. Verdeling inkomsten partners van samenwonende of gehuwde vrouwen van 25-54 jaar, 2004

ook veel inkomsten had. Slechts 8 procent van hun partners had geen inkomsten en 20 procent verdiende meer dan 60 duizend euro.

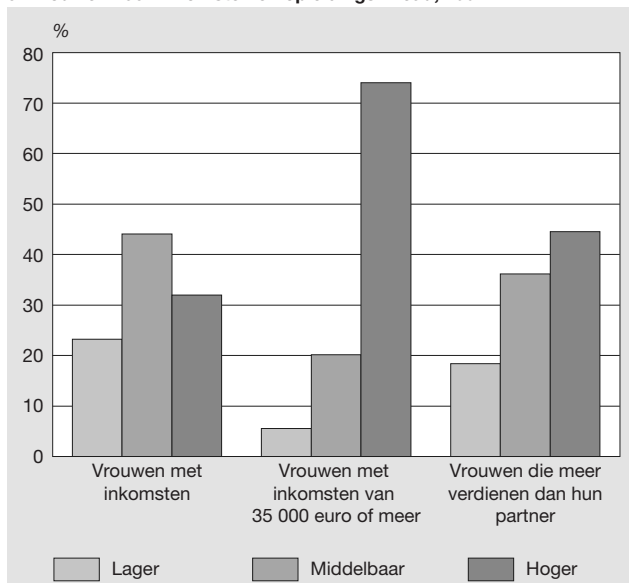
5.3 Opleidingsniveau

Vrouwen die veel verdienen, zijn relatief vaak hoog opgeleid. Bijna driekwart van deze vrouwen had een hoog opleidingsniveau (hbo of hoger). Van de vrouwen die meer verdienen dan hun partner, was dit 45 procent. Dit was echter nog altijd meer dan het gemiddelde van ruim 30 procent van alle vrouwen met inkomsten (figuur 9).

5.4 Kinderen en arbeidsduur

Een relatief klein deel van de veelverdienende vrouwen combineerde werk met de zorg voor één of meer kinderen jonger

9. Vrouwen naar inkomsten en opleidingsniveau, 2004

dan twaalf jaar. Het ging hierbij om ongeveer een derde van deze groep. Datzelfde gold voor de vrouwen die meer verdienen dan hun partner. Daarentegen had bijna de helft van alle samenwonende of gehuwde vrouwen van 25 tot 55 jaar met inkomsten kinderen jonger dan twaalf jaar (staat 2).

Van de vrouwen die veel verdienen, werkte een relatief groot deel 35 uur per week. Dit gold voor twee derde van deze vrouwen. Bij de vrouwen die meer verdienen dan hun partner, was dit bijna de helft. Van alle vrouwen met inkomsten werkte slechts een van de vijf vrouwen 35 uur of meer per week.

Ook geldt dat bij de veelverdienende vrouwen de partner relatief vaak 35 uur of meer in de week werkt. Ruim 70 procent van de partners van veelverdienende vrouwen werkte 35 uur of meer in de week. Van de vrouwen die meer verdienen dan hun partner, gold dit voor de helft van hun partners. Van alle vrouwen met inkomsten werkte ruim 80 procent van de partners 35 uur of meer in de week.

Staat 2
Vrouwen naar arbeidsduur, arbeidsduur partner en kinderen, 2004

	Vrouwen met inkomsten	Vrouwen met inkomsten ≥35 000 euro	Vrouwen die meer verdienen dan hun partner
%			
Totaal	100	100	100
Arbeitsduur			
Minder dan 20 uur	35	3	11
20-34 uur	44	32	41
35 uur of meer	21	64	47
Arbeitsduur partner			
Minder dan 20 uur	9	12	33
20-34 uur	9	16	16
35 uur of meer	82	72	51
Kinderen			
Geen kinderen van 0-11 jaar	56	65	68
Jongste kind 0-11 jaar	44	35	32

Technische toelichting

Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie in het onderzoek bestaat uit vrouwen tussen de 25 en de 55 jaar in Nederland en hun partners. De partner kan zowel een man als een vrouw zijn. Bij paren die bestaan uit twee vrouwen, is de vrouw die het minste aantal uren werkt, aangemerkt als de partner.

In hoofdstuk 5 van het artikel worden veelverdienende vrouwen (inkomsten hoger dan 35 duizend euro) vergeleken met onder andere vrouwen die meer verdienen dan hun partner (meerverdienende vrouwen). Zoals uit het artikel blijkt, is er een aanzienlijke overlap tussen deze subpopulaties (staat 1). Ondanks deze overlap verschillen de achtergrondkenmerken van veelverdienende vrouwen van die van meerverdienende vrouwen.

Bronnen

Het bronbestand van dit onderzoek is de Enquête Beroepsbevolking 2004 (EBB 2004). De Enquête beroepsbevolking (EBB) is een steekproefonderzoek onder personen die in

Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. Het bronbestand EBB is verrijkt met looninformatie uit de bestanden SSB Banen 2004, SSB Arbeid Buitenland 2004 en SSB Arbeid Overig 2004 en winstinformatie uit het bestand SSB Zelfstandigen 2004.

SSB Banen 2004 bevat gegevens over alle werknemers met een baan in Nederland. De gegevens zijn voornamelijk afkomstig uit de verzekerdenadministratie werknemers (VZA), aangevuld met informatie uit de voorheffing loonbelasting (FIBASE) en de Enquête Werkgelegenheid en Lonen (EWL). Een record in het SSB Banen 2004 is de baan van een persoon in een aaneengesloten periode. Een persoon kan dus meerdere records in het bestand hebben. De bestanden SSB Zelfstandigen, SSB Arbeid Buitenland en SSB Arbeid Overig bevatten gegevens per persoon over onder andere de winst uit een eigen zaak en loon uit arbeid verricht in het buitenland en uit andere bronnen. Ten slotte zijn demografische gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) toegevoegd.

Begrippen

Arbeidsduur

Het aantal uren dat een persoon in een normale werkweek werkt.

Baan

Een baan is een werkkring van een werknemer. Als iemand meerdere werkkringen heeft, telt elke werkkring als een afzonderlijke baan.

Jaarinkomsten uit arbeid

De jaarinkomsten uit arbeid bestaan uit fiscaal loon uit een baan, fiscale winst van een zelfstandige, loon uit arbeid uit het buitenland en loon uit overige arbeid in 2004. Indien een persoon in 2004 meer dan één inkomstenbron had, tellen alle lonen in het jaar op tot de jaarinkomsten uit arbeid van de persoon. Hierbij tellen negatieve winsten mee waardoor het bruto bedrag aan jaarinkomsten uit arbeid negatief kan zijn. Bij de berekening van de jaarinkomsten is geen rekening gehouden met het aantal uur dat een persoon heeft gewerkt. Waar in het artikel gesproken wordt over inkomsten worden de jaarinkomsten uit arbeid bedoeld.

Herkomstgroepering

In de CBS-indeling naar herkomstgroepering worden personen ingedeeld op grond van hun geboorteland en dat van hun ouders. Autochtonen zijn personen van wie beide ouders in Nederland geboren zijn. Allochtonen zijn personen van wie minstens één ouder in het buitenland geboren is.

De volgende herkomstgroeperingen worden onderscheiden:

- Autochtonen;
- Westerse allochtonen: het land van herkomst is gelegen in Europa (met uitzondering van Nederland en Turkije), Noord-Amerika, Indonesië, Japan en Oceanië;
- Niet-westerse allochtonen: het land van herkomst is Turkije of een land in Afrika, Azië (met uitzondering van Indonesië en Japan) of Latijns-Amerika.

Leeftijd

De leeftijd is bepaald op de enquêtedatum in de EBB.

Opleidingsniveau

De opleidingsniveaus zijn ingedeeld in overeenstemming met de Standaard Onderwijs Indeling 2006 (SOI 2006). De volgende opleidingsniveaus worden onderscheiden:

- Laag: basisonderwijs, mavo en voorbereidend beroeps-onderwijs (vbo).
- Middelbaar: havo, vwo, middelbaar beroepsonderwijs (mbo).
- Hoog: hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo).

Literatuur

Beckers, I. en Van der Valk, J. (2005). Ouders op de arbeidsmarkt. Sociaal-economische trends, CBS, 2005-2, pp. 18–22.

CBS/SCP (2007). Emancipatiemonitor 2006, Den Haag: SCP.

Hagoort, K., Hersevoort, M., en Goedhuys, M. (2007). De arbeidsmarkt en inkomenspositie van vrouwen met jonge kinderen. Centrum voor Beleidsstatistiek. CBS, Voorburg/Heerlen.

Van der Valk, J. (2005). Arbeidsdeelname van paren. Sociaal-economische trends, CBS, 2005-3, pp. 18–22.

Werkgelegenheid in de periode 1969-2006: crisis begin jaren '80 vormde keerpunt

Hans Langenberg en Bart Nauta

In 2006 was het aantal werkzame personen anderhalf keer zo groot als in 1969. Vooral na de economische crisis begin jaren '80 nam de werkgelegenheid sterk toe. De toename van het arbeidsvolume is lager. Dit komt doordat steeds meer mensen in deeltijd zijn gaan werken. De stijging van de werkgelegenheid is toe te schrijven aan de commerciële en de niet-commerciële dienstverlening. De goederenproductie heeft in de periode 1969-2006 juist werkgelegenheid ingeleverd. Zowel het aantal werknemers als het aantal zelfstandigen is toegenomen. Wel is het aandeel zelfstandigen in de loop der jaren licht afgenomen.

1. Inleiding

In dit artikel wordt beschreven hoe het aantal werkzame personen en het bijbehorende arbeidsvolume zich vanaf 1969 hebben ontwikkeld. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen werknemers in loondienst en zelfstandigen. De cijfers in dit artikel zijn afkomstig van de Nationale rekeningen. De arbeidsmarktbegrippen uit de Nationale rekeningen onderscheiden zich van bijvoorbeeld die uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) door de nadruk op economische relevantie. Zo is een werkzaam persoon volgens de Nationale rekeningen iemand die bijdraagt aan de Nederlandse productie van goederen en diensten. Dit kunnen 65-plussers zijn, mensen die minder dan 12 uur werken of mensen die in het buitenland wonen. Bij de standaardpublicatie van de werkzame beroepsbevolking (een EBB-begrip) worden deze personen niet meegerekend, maar mensen die in Nederland wonen en in het buitenland werken weer wel. Naast het aantal werkzame personen vormt het arbeidsvolume een belangrijke economische indicator. Dit is een maat voor de totale arbeid die bij de productie is ingezet. Het arbeidsvolume wordt in dit artikel uitgedrukt in arbeidsjaren oftewel voltijdequivalenten. Dit wordt berekend door voor elke baan het bijbehorende aantal overeengekomen uren te delen door het aantal overeengekomen uren van een voltijd baan in dezelfde bedrijfstak.

Aanleiding voor dit artikel is het gereedkomen van een nieuwe tijdreeks Nationale rekeningen. Eens in de vijf à tien jaar worden de Nationale rekeningen gereviseerd. Dit gebeurt niet alleen in Nederland, maar ook in veel andere landen. Een revisie is het moment waarop nieuwe internationale richtlijnen worden doorgevoerd en wordt overgegaan op nieuwe bronnen. Bij het uitkomen van de gereviseerde cijfers treedt er aanvankelijk een trendbreuk op. De cijfers over oudere jaren worden vervolgens stapsgewijs aangepast aan het basisjaar van de revisie. De meest recente revisie is uitgevoerd in 2004. Deze revisie wordt aangeduid met Revisie 2001, naar het basisjaar. Met het uitbrengen van de laatste gereviseerde cijfers in het najaar van 2007 over de periode 1969-1987 is de tijdreeks volledig herzien. De tijdreeks loopt nu van 1969 tot en met 2006. Op het gebied van de arbeidsmarkt zijn er vanaf 1969 cijfers beschikbaar over lonen, sociale lasten, werkzame personen

en het arbeidsvolume in arbeidsjaren. Over de jaren vanaf 1987 zijn meer gegevens beschikbaar. Het aantal werkzame personen in 1969-1986 komt met het uitbrengen van de tijdreeks beschikbaar voor meer groepen van economische activiteit.

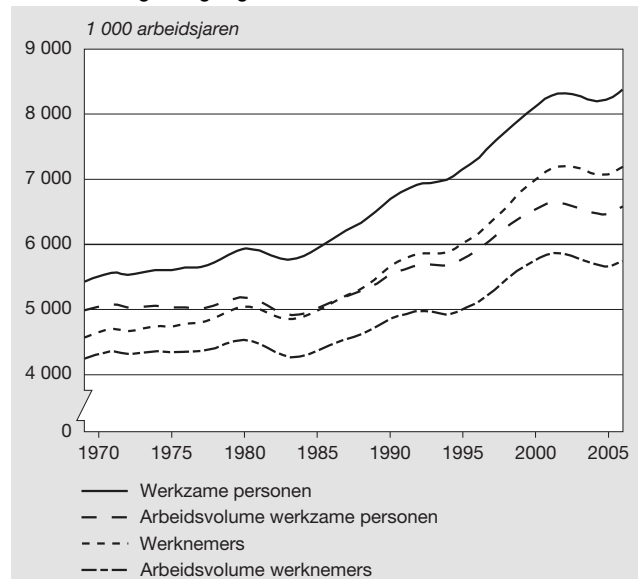
2. Sterke stijging werkzame personen vanaf 1985

Het aantal werkzame personen is de afgelopen decennia anderhalf keer zo groot geworden. In 1969 bedroeg het aantal werkzame personen 5,4 miljoen, in 2006 was dit opgelopen tot 8,4 miljoen. De toename van het aantal werkzame personen overtrof de bevolkingsgroei. De bevolking groeide in dezelfde periode namelijk van 12,8 naar 16,3 miljoen, een toename van bijna 30 procent. De arbeidsdeelname van personen van 15 jaar en ouder is in de periode 1969-2006 opgelopen van 52 naar 58 procent. Deze stijging is gerealiseerd in een periode waarin de bevolking licht is vergrijsd. Het percentage 65-plussers op de totale bevolking groeide namelijk met 4 procentpunt tot 14 procent. Ook het percentage 15-64-jarigen nam enkele procentpunten toe, tot 74 procent.

Het arbeidsvolume nam in de periode 1969-2006 toe van 5,0 naar 6,6 miljoen arbeidsjaren. De toename bleef met 32 procent sterk achter bij die van het aantal werkzame personen. Dit komt doordat er veel meer mensen in deeltijd zijn gaan werken. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon is daardoor teruggelopen van 0,92 in 1969 tot 0,78 in 2006. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon liep in vrijwel de hele periode terug. Alleen in de jaren 1994-2000 stakte de daling.

Wanneer de ontwikkeling van het arbeidsvolume wordt afgezet tegen de economische ontwikkeling, dan valt op hoe gering de werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren

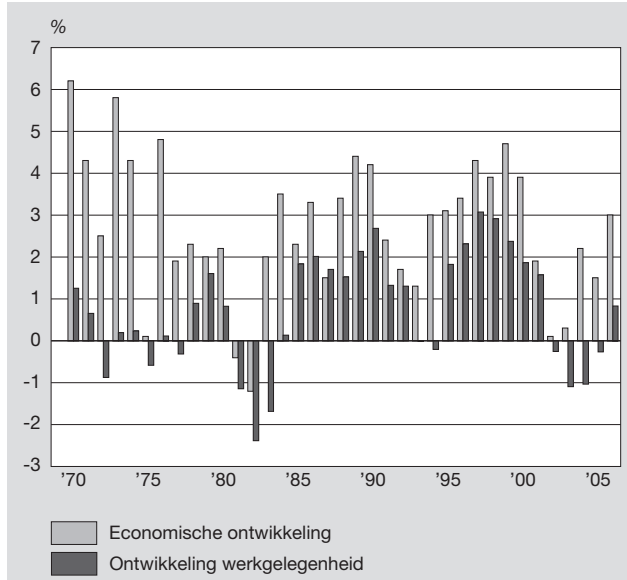
1. Ontwikkeling werkgelegenheid

zeventig is geweest. Afgezien van een korte periode van laagconjunctuur rond het jaar 1975, verliep de economische ontwikkeling in dit decennium voorspoedig met vrijwel jaarlijks een groei van meer dan 2 procent. In deze periode die liep van 1969 tot en met 1981 bleef de werkgelegenheidsgroei echter zeer beperkt. In 1981 was het arbeidsvolume maar 200 duizend arbeidsjaren hoger dan in 1969. De lage werkgelegenheidsgroei kan worden toegeschreven aan een te hoge loonkostenstijging. Bedrijven realiseerden de economische groei dan ook via een enorme stijging van de arbeidsproductiviteit.

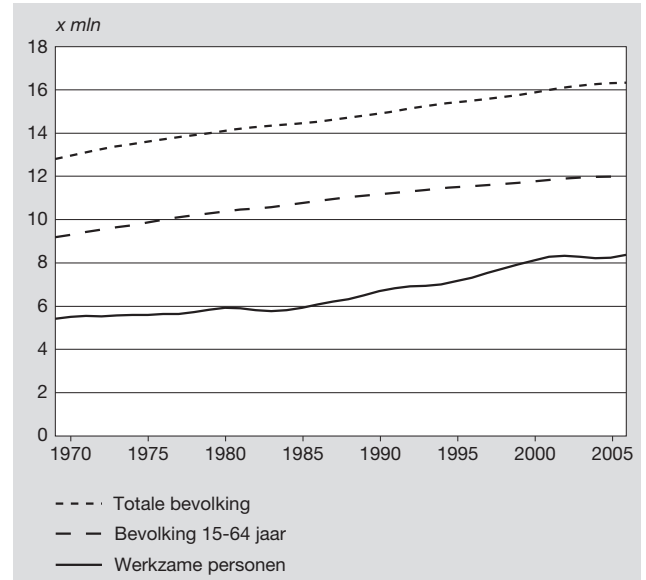
In 1981 raakte de economie in een diepe recessie. Zowel in 1981 als 1982 kromp de economie. De recessie ging gepaard met een forse daling van de werkgelegenheid. Als gevolg van de lange periode van werkgelegenheidsverlies was het arbeidsvolume in 1984 lager dan in 1969. Vanaf 1985 is de werkgelegenheid fors gaan stijgen, slechts onderbroken door twee periodes van laagconjunctuur. Door een meer gematigde ontwikkeling van de loonkosten is de economische ontwikkeling vanaf 1985 wél omgezet in werkgelegenheidsgroei. Dit betekent tegelijkertijd dat de arbeidsproductiviteit vanaf 1985 veel minder snel is gestegen dan in de jaren zeventig. Illustratief voor het verschil in de twee periodes is het volgende. Zowel in de jaren 1969-1984 als in de periode 1985-2006 groeide de economie gemiddeld met 2,7 procent per jaar. Het arbeidsvolume daalde in de eerste periode echter gemiddeld met 0,1 procent per jaar, terwijl het in de tweede periode steeg met gemiddeld 1,3 procent per jaar. Overigens is na 1982 het aantal overeengekomen uren per arbeidsjaar gedaald wegens arbeidstijdverkorting.

2. Werkgelegenheid (arbeidsjaren) en economische groei (bbp-groei)

De toename van de werkgelegenheid vanaf 1985 is indrukwekkend. Het aantal werkzame personen nam in de periode 1985-2006 toe met 2,6 miljoen, het overeenkomstige arbeidsvolume in arbeidsjaren groeide met 1,7 miljoen. De toename van het aantal werkende mensen was niet alleen mogelijk door de al eerder genoemde bevolkingsgroei, maar ook door de toename van de arbeidsparticipatie. Het percentage 15-64-jarigen dat werkt of wil werken steeg vooral

3. Werkzame personen en bevolking

in de jaren negentig explosief, vooral door de sterke toename van het aantal vrouwen dat werkt of een baan ambieert.

Periodes van laagconjunctuur waren er na de jaren tachtig nog rond 1993 en in de periode 2002-2003. Rond 1993 halperde de werkgelegenheidsgroei slechts, maar in de jaren 2002 en 2003 nam de werkgelegenheid echt af. Dat verschil is goed te verklaren. De periode van laagconjunctuur rond 1993 werd gekenmerkt door een korte en niet al te hevige terugval, terwijl in de periode 2002-2003 de economische groei twee jaar lang vrijwel stil lag. De werkgelegenheid nam toen ook een aantal jaren stevig af. Hoewel de werkgelegenheid aan het begin van deze eeuw langer daalde dan in het begin van de jaren tachtig, ging er begin jaren tachtig meer werkgelegenheid verloren. Dit was dan ook de grootste arbeidsmarktcrisis in de periode 1969-2006 en vormde tevens een omslagpunt. Hierna werd met het Akkoord van Wassenaar (1982) via loonmatiging en arbeidduurverkorting een weg ingeslagen die leidde tot een sterke groei van de werkgelegenheid.

3. Aandeel zelfstandigen afgenomen

Het aantal werknemers nam in de periode 1969-2006 toe van 4,6 naar 7,2 miljoen. Dat was een toename van 57 procent. In diezelfde periode groeide het arbeidsvolume van werknemers met 37 procent. Het arbeidsvolume bleef dus achter bij de groei van het aantal werknemers. Het aantal arbeidsjaren per werknemer nam af van 0,93 naar 0,80.

Het aantal zelfstandigen bedroeg in 1969 nog 857 duizend; in 2006 was dat opgelopen tot bijna 1,2 miljoen. Dat betekende een toename van het aantal zelfstandigen met 39 procent. De stijging is kleiner dan die van het aantal werknemers. Net als bij werknemers bleef de groei van het overeenkomstige arbeidsvolume met 13 procent sterk achter bij de toename van het aantal zelfstandigen. Het aantal arbeidsjaren per zelfstandige nam daardoor af van 0,86 tot 0,70. Dat het gemiddeld aantal arbeidsjaren lager ligt bij zelfstandigen dan bij werknemers komt door de grote hoe-

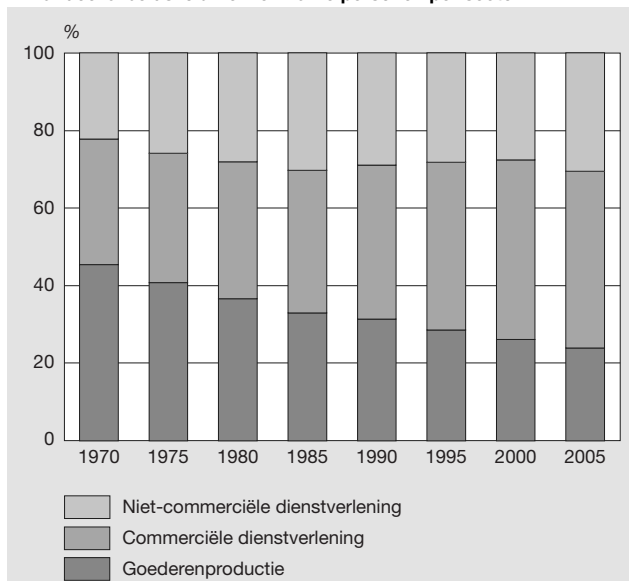
veelheid huishoudelijk personeel met relatief kleine baantjes. Het aantal zelfstandigen met huishoudelijk werk liep op van 171 duizend in 1969 naar 273 duizend in 2006. De verhouding tussen het aantal zelfstandigen en het aantal werknemers is in de periode 1969-2006 licht verschoven. Het aandeel zelfstandigen onder de werkzame personen kwam in 2006 uit op 14 procent. Dat was 2 procentpunt minder dan in 1969. De verhouding tussen het arbeidsvolume van werknemers en dat van zelfstandigen verschilt nauwelijks van de verhouding in aantallen personen. In 2006 kwam het arbeidsvolume van zelfstandigen overeen met 13 procent van het totaal.

4. Commerciële dienstensector sterkst gegroeid

Om te beschrijven in welke sectoren van de economie de werkgelegenheid is gekrompen dan wel gestegen worden producenten van goederen (inclusief de bouw) samengenomen en worden de leveraars van diensten in twee groepen verdeeld: de commerciële en de niet-commerciële. De toename van de werkgelegenheid in de periode 1969-2006 is volledig toe te schrijven aan de dienstensectoren. De werkgelegenheid in de goederenproductie nam af. Wel is na 1984 de afname veel minder geprononceerd dan ervoor. De niet-commerciële dienstverlening groeide in het hele tijdvak met twee periodes van opvallend sterke groei: de jaren 1969-1982 en de jaren 1997-2003. De werkgelegenheid in de niet-commerciële dienstverlening houdt geen rechtstreeks verband met de conjunctuur.

Verreweg de sterkste groei vertoonde de commerciële dienstverlening. Het arbeidsvolume van deze sector steeg van 1,6 miljoen in 1969 naar 3,0 miljoen arbeidsjaren in 2006. De ontwikkeling van de werkgelegenheid in de commerciële dienstverlening vertoont net als die van de goederenproductie een nauw verband met de conjunctuur. In tijden van laagconjunctuur stopt de groei of daalt de werkgelegenheid zelfs, om in betere tijden weer te stijgen. De overal-trend is sterk stijgend. Het aandeel van de commerciële dienstverlening in de totale werkgelegenheid (afgemeten aan het arbeidsvolume van werkzame perso-

4. Aandeel arbeidsvolume werkzame personen per sector

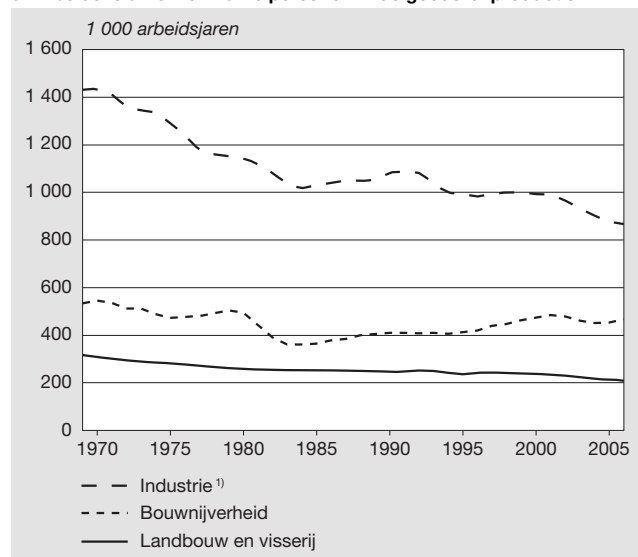
nen) nam dan ook toe van 32 naar 46 procent. In dezelfde periode daalde het aandeel van de goederenproductie in de werkgelegenheid van 45 naar 24 procent.

Bij de verdeling van werkgelegenheid naar sectoren in de periode 1969-2006 is een nuancering op zijn plaats. In de laatste decennia heeft het uitzendwezen een hoge vlucht genomen. De werkgelegenheid van uitzendkrachten wordt standaard geboekt onder uitzendbureaus en dus onder de commerciële dienstverlening. Maar uitzendkrachten kunnen ook werken in andere sectoren dan de commerciële dienstverlening. Zo werkte in 2006 een kwart van de uitzendkrachten in de industrie. Het arbeidsvolume van de uitzendbureaus (inclusief staffuncties en functies voor arbeidsbemiddeling) bedroeg 108 duizend arbeidsjaren in 1987 en 304 duizend in 2006. Hoeveel uitzendkrachten er vóór 1987 waren, is niet bekend.

5. Goederenproductie

Tot de groep goederenproductie behoren bedrijven in de landbouw, de delfstoffenwinning, de industrie, de energie- en waterleidingbedrijven en de bouwnijverheid. Van deze groep levert de industrie veruit de meeste werkgelegenheid (13 procent van het totale arbeidsvolume in Nederland in 2006), gevolgd door respectievelijk de bouwnijverheid (7 procent) en de landbouw (3 procent). De delfstoffenwinning en de energie- en waterleidingbedrijven zijn in termen van arbeid kleine bedrijfstakken.

5. Arbeidsvolume werkzame personen in de goederenproductie

¹⁾ Inclusief delfstoffenwinning en energie- en waterleidingbedrijven.

5.1 Sterke afname werkgelegenheid in landbouw

Het arbeidsvolume van werkzame personen in de landbouw (inclusief visserij) is tussen 1969 en 2006 afgenomen van 317 duizend jaren tot iets meer dan 209 duizend. Dat was een afname van 34 procent. Het aantal in de landbouw werkzame personen is in dezelfde periode afgenomen met 22 procent. In totaal werkten er in 2006 nog 264 duizend personen in de landbouw. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon is sterk gedaald, van 0,94 naar 0,79. De

daling van de werkgelegenheid in de landbouw is volledig toe te schrijven aan zelfstandigen. Het aantal werknemers in de landbouw is juist toegenomen. Dat is ook terug te zien in het aandeel zelfstandigen in de werkgelegenheid. In 1969 was nog 76 procent van het aantal werkzame personen zelfstandig, in 2006 nog maar 52 procent. Dat het totale arbeidsvolume van de landbouw afneemt en het aantal werknemers toe, komt onder andere door schaalvergroting. Daarnaast heeft er een verschuiving van de activiteiten binnen de bedrijfstak plaatsgevonden, in de richting van de tuinbouw. Een andere ontwikkeling is de formalisering van arbeidsverhoudingen binnen de landbouw. In plaats van meewerkende gezinsleden wordt de boer(in) steeds vaker bijgestaan door werknemers met formele contracten. Overigens neemt het totale landbouwareaal al jaren af.

5.2 Zeer forse daling in delfstoffenwinning

Van 1969 tot en met 1974 daalde het arbeidsvolume van werkzame personen in de delfstoffenwinning sterk. Bedroeg het arbeidsvolume in 1969 nog 24 duizend arbeidsjaren, in 1974 was hiervan slechts 7 duizend over. Deze snelle afname hangt samen met de gefaseerde sluiting van de mijnen. Na de laatste mijnsluiting eind 1974 nam het arbeidsvolume tot 1983 weer wat toe om vanaf 1996 langzaam af te nemen. In 2006 kwam het arbeidsvolume uit op 8 duizend arbeidsjaren. De delfstoffenwinning is de enige bedrijfstak waar het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon in de periode 1969-2006 niet afnam, maar licht steeg. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon was met 0,95 in 2006 het hoogst van alle bedrijfstakken.

5.3 Ook sterke daling werkgelegenheid industrie

Het arbeidsvolume van de industrie is in de periode 1969-2006 fors geslonken. Tot halverwege de jaren tachtig was de neergang over de hele linie sterk. Jaarlijks nam de werkgelegenheid af met gemiddeld 2,3 procent. Daarna verliep de daling trager. Van 1985 tot en met 2006 bedroeg de gemiddelde jaarlijkse afname nog slechts 0,7 procent. De ontwikkeling van de werkgelegenheid in de industrie vertoonde in deze periode sterke schommelingen. Tijdens elke periode van laagconjunctuur gaat veel werkgelegenheid verloren, terwijl in een periode van herstel (althans na 1984) ook de werkgelegenheid weer even toeneemt. Over de hele periode 1969-2006 is het arbeidsvolume van de industrie teruggelopen van 1,4 miljoen arbeidsjaren naar iets meer dan 800 duizend. De werkgelegenheid in de industrie is erg gevoelig voor de internationalisering en concurrentie van lagelonenlanden. Desalniettemin is het dalingsstempo halverwege de jaren tachtig duidelijk afgeremd. Daarbij moet worden aangetekend dat de industrie de laatste decennia veel werk heeft afgestoten naar de dienstensector (kantines, beveiliging, enz.) en bovendien in toenemende mate personeel inhuurt via uitzendbureaus. Het aantal zelfstandigen in de industrie liep over de hele periode minder sterk terug, van 51 naar 47 duizend arbeidsjaren. Het percentage zelfstandigen is daardoor iets opgelopen, van 4 naar 5 procent. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon daalde van 0,97 naar 0,91.

5.4 Na 1993 sterke vermindering werkgelegenheid in energie- en waterleidingbedrijven

Het arbeidsvolume van de energie- en waterleidingbedrijven nam van 1969 tot 1981 toe tot 42 duizend arbeidsjaren. Hierna bleef het aantal tot 1993 redelijk stabiel rond de 41 duizend. Daarna volgde een sterke afname, tot 27 duizend arbeidsjaren. Dit hing samen met schaalvergroting en verschillende efficiëncyclagen als gevolg van de verzelfstandiging van energiebedrijven. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon daalde in de jaren 1969-2006 van 0,99 naar 0,94. De energie- en waterleidingbedrijven horen bij de bedrijfstakken met het hoogste aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon.

5.5 Grillig verloop werkgelegenheid bouwnijverheid

Het arbeidsvolume van werkzame personen in de bouw is in de periode 1969-2006 met 12 procent afgenomen tot 466 duizend arbeidsjaren. De omvang van de werkgelegenheid in de bouw vertoont een sterke samenhang met de economische ontwikkeling. Hierdoor heeft de werkgelegenheidsontwikkeling een grillig verloop. Van 1970 tot 1975 nam het arbeidsvolume af, om vervolgens weer toe te nemen tot 1979. De crisis van begin jaren '80 had, door het instorten van de huizenmarkt, grote gevolgen voor de werkgelegenheid in de bouw. Het arbeidsvolume lag in 1983 maar liefst 30 procent lager dan in 1980. Na 1983 groeide het arbeidsvolume weer, met een piek in 2001. Het percentage zelfstandigen in de bouw liep vanaf begin jaren negentig gestaag omhoog, om na 2004 in een stroomversnelling te raken. Dit komt door een explosieve toename van het aantal zzp'ers in de bouw (zelfstandigen zonder personeel). Na 2001 liep het aantal zelfstandigen verder op, terwijl het aantal werknemers daalde. Het aandeel zelfstandigen is dan ook toegenomen van amper 10 procent tot 23 procent in 2006. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon is over de periode 1969-2006 licht gedaald, van 0,99 naar 0,94. De bouw behoort tot de bedrijfstakken met het hoogste aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon.

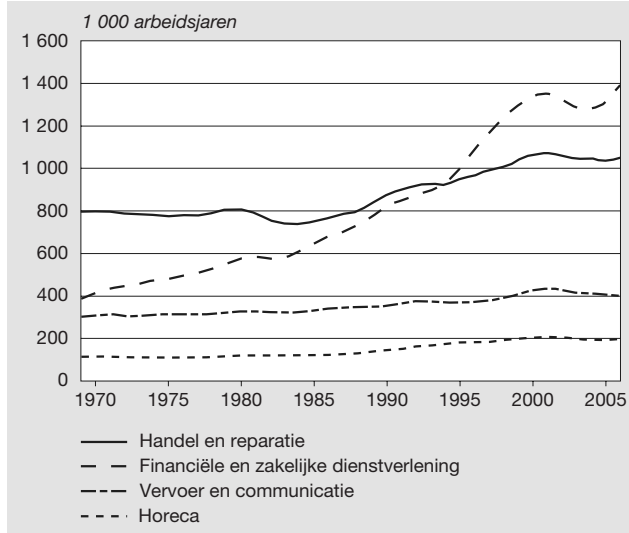
6. Commerciële dienstverlening

Tot de commerciële dienstverlening behoren handel, horeca, vervoer, en financiële en zakelijke dienstverlening. De handel en de financiële en zakelijke dienstverlening leveren de meeste werkgelegenheid (in 2006 respectievelijk 16 en 21 procent van de totale werkgelegenheid). Horeca en vervoer leveren met 3 respectievelijk 6 procent kleinere, maar zeker niet verwaarloosbare bijdragen aan de werkgelegenheid.

6.1 Sterke toename werkgelegenheid handel

De werkgelegenheid in de handel lag in de jaren zeventig vrijwel stabiel op 800 duizend arbeidsjaren. Begin jaren tachtig daalde het arbeidsvolume, om vanaf 1985 weer toe te nemen. Uiteindelijk kwam het aantal arbeidsjaren in 2006 uit op 1,1 miljoen. De handel had in deze periode sterke, conjunctuurgerelateerde schommelingen in de werkgelegenheidsontwikkeling. Het aantal arbeidsjaren per werk-

6. Arbeidsvolume werkzame personen in de commerciële dienstverlening

zaam persoon nam in de periode 1969-2006 af van 0,88 naar 0,76. Het aantal zelfstandigen is over de hele periode licht gedaald en het aandeel zelfstandigen liep dan ook terug van 22 naar 13 procent. De daling hangt samen met de sluiting van een groot aantal (kleine) winkels.

6.2 Zeer sterke toename in de horeca

Het arbeidsvolume van werkzame personen in de horeca lag lange tijd op 110 à 120 duizend arbeidsjaren, maar nam halverwege de jaren tachtig een grote vlucht. In 2006 besloeg het arbeidsvolume van de horeca 195 duizend arbeidsjaren. Alleen in de periode 2002-2005 daalde het arbeidsvolume van de horeca licht. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon daalde fors, van 0,87 naar 0,64. De horeca is een van de bedrijfstakken met het laagste aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon. Dit weerspiegelt het grote aantal deeltijdbanen in deze bedrijfstak. Het percentage zelfstandigen daalde in de periode 1969-2006 van 30 naar 19 procent. De afname hangt waarschijnlijk samen met de opkomst van grote ketens in de horeca.

6.3 Gestage groei bij vervoer

De werkgelegenheid in het vervoer (inclusief communicatie) groeide sinds 1969 gestaag. In dat jaar bedroeg het arbeidsvolume 305 duizend arbeidsjaren. Het arbeidsvolume bereikte in 2000 een piek van 434 duizend arbeidsjaren. Daarna nam het arbeidsvolume af tot 400 duizend in 2006. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon daalde van 0,95 naar 0,86. Het aantal zelfstandigen in het vervoer steeg iets minder snel dan het aantal werknemers. Het aandeel zelfstandigen daalde dan ook van 9 naar 8 procent.

6.4 Explosieve groei werkgelegenheid in financiële en zakelijke dienstverlening

Nergens is de werkgelegenheid de laatste decennia zo snel gegroeid als in de financiële en zakelijke dienstverlening. Besloeg het arbeidsvolume van deze bedrijfstak in 1969

nog 387 duizend arbeidsjaren, in 2006 was dit toegenomen tot 1,4 miljoen. Vooral vanaf 1994 groeide de werkgelegenheid snel. De gemiddelde jaarlijkse groei bedroeg in deze periode 3,4 procent. De werkgelegenheidsgroei is voor een belangrijk deel, maar zeker niet uitsluitend, toe te schrijven aan de toename van het aantal uitzendkrachten. Naast het aantal werknemers is ook het aantal zelfstandigen in de financiële en zakelijke dienstverlening sterk gestegen. Het gaat hierbij om automatiseerders, juridische en economische adviseurs, architecten en ingenieurs. Het arbeidsvolume van zelfstandigen nam toe van 45 duizend arbeidsjaren in 1969 tot 181 duizend in 2006. Het aandeel zelfstandigen bedroeg zowel in 1969 als in 2006 10 procent. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon daalde van 0,87 naar 0,78.

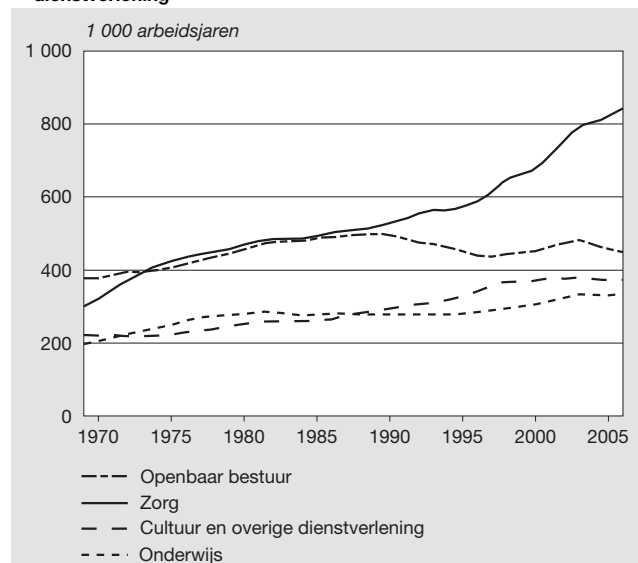
7. De niet-commerciële dienstverlening

Openbaar bestuur, gesubsidieerd onderwijs, gezondheids- en welzijnzorg, en cultuur en overige dienstverlening vallen onder de sector niet-commerciële dienstverlening. Het aandeel van de zorg in de totale werkgelegenheid is in de loop der jaren toegenomen van 6 naar 13 procent. Het aandeel van elk van de andere drie bedrijfstakken schommelde in de jaren 1969-2006 tussen de 4 en 8 procent.

7.1 Lichte toename werkgelegenheid openbaar bestuur

De werkgelegenheid bij het openbaar bestuur (inclusief defensie) is in de periode 1969-2006 met 20 procent gegroeid. In 2006 kwam het arbeidsvolume van het openbaar bestuur uit op 449 duizend arbeidsjaren. De groei van het arbeidsvolume van het openbaar bestuur verliep verre van geleidelijk. In 1989 bereikte de werkgelegenheid in het openbaar bestuur een maximum van 499 duizend arbeidsjaren. Hierna liep de werkgelegenheid terug tot 437 duizend arbeidsjaren in 1997. De ontwikkeling van de werkgelegenheid wordt in die periode wel enigszins vertekend door de afschaffing van de dienstplicht medio jaren negentig. Tot

7. Arbeidsvolume werkzame personen in de niet-commerciële dienstverlening

die tijd waren er jaarlijks tot 50 duizend dienstplichtigen. Na 1997 liep het arbeidsvolume op tot 483 duizend arbeidsjaren in 2003. Daarna trad een daling in, waaraan nog geen einde is gekomen. Overigens zijn in 2006 wegens de wijziging van het zorgstelsel 10 duizend werknemers overgegaan van het openbaar bestuur naar het verzekeringswezen. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon daalde in de periode 1969-2006 van 0,99 naar 0,93.

7.2 Sterke stijging arbeidsvolume in onderwijs

De werkgelegenheid in het gesubsidieerd onderwijs is in de periode 1969-2006 toegenomen met bijna 70 procent. In 2006 kwam het arbeidsvolume in het onderwijs uit op 334 duizend arbeidsjaren. Net als in het openbaar bestuur verliep de ontwikkeling van de werkgelegenheid in het onderwijs allesbehalve gelijkmatig. Na een groei in de jaren zeventig, bleef het arbeidsvolume van het onderwijs in de periode 1978-1995 vrijwel stabiel. Hierna zette een stevige groei in. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon daalde in de periode 1969-2006 van 0,90 naar 0,82.

7.3 Verdrievoudiging werkgelegenheid gezondheids- en welzijnszorg

Sinds 1969 is de werkgelegenheid in de zorg flink gegroeid. Het arbeidsvolume was in 2006 met 842 duizend arbeidsjaren bijna drie keer zo groot als in 1969. De toename is zowel zichtbaar onder werknemers als zelfstandigen. De zorg was na de financiële en zakelijke dienstverlening de snelst groeiende bedrijfstak. Een van de oorzaken van de groei van de zorgsector vormt de bevolkingsgroei en vooral de toename van het aantal 65-plussers. Het aantal 65-plussers steeg in de periode 1969-2006 met 80 procent. De totale bevolking steeg in dezelfde periode met nog geen 30 procent. De verdrievoudiging van werkgelegenheid kan dus slechts gedeeltelijk uit de bevolkingsgroei en de veranderende bevolkingsopbouw worden verklaard. Andere redenen zijn de kwaliteitsverbetering van de zorg en de verschuiving van zorgtaken van familie richting de professionele hulpverlening en meer zorg per patiënt. Het aantal zelfstandigen in de zorg is gegroeid van 20 duizend personen in 1969 tot 69 duizend personen in 2006. Hun aandeel in het aantal werkzame personen bleef onveranderd op 6 procent. Het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon daalde van 0,83 naar 0,71. Deeltijdwerk is in de zorg sterk ontwikkeld en de bedrijfstak heeft dan ook een relatief laag aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon.

7.4 Toename werkgelegenheid cultuur en overige dienstverlening

Onder de noemer cultuur en overige dienstverlening zijn uiteenlopende bedrijven en instanties samengevoegd zoals milieudienstverleners, werkgevers- en werknemersorganisaties, radio- en televisiemakers, musea, sportverenigingen, enzovoorts. Ook huishoudelijk personeel wordt in dit artikel tot deze bedrijfstak gerekend. De totale werkgelegenheid in de cultuur en overige dienstverlening nam in de periode 1969-2006 toe van 222 naar 373 duizend arbeids-

jaren. De werkgelegenheidsontwikkeling in deze bedrijfstak heeft een lichte samenhang met de conjunctuur. Dit komt niet alleen doordat er commerciële instanties onder de bedrijfstak vallen, maar tevens omdat ook non-profitorganisaties enige last ondervinden van periodes van laagconjunctuur. Binnen de cultuur en overige dienstverlening is meer dan de helft van het aantal personen werkzaam als zelfstandige; hun aandeel is door de jaren heen gegroeid van 52 procent naar ruim 56 procent. Het hoge aandeel zelfstandigen is vooral toe te schrijven aan huishoudelijk personeel. Dezelfde groep bepaalt ook het lage aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon: dit daalde in de periode 1969-2006 van 0,73 naar 0,57. Onder zelfstandigen (voornamelijk huishoudelijk personeel) lag het aantal arbeidsjaren per werkzaam persoon in 2006 op 0,40.

8. Groei werkgelegenheid vooral te danken aan de financiële en zakelijke dienstverlening

Het totale arbeidsvolume van werknemers groeide in de periode 1969-2006 met 1,5 miljoen arbeidsjaren en dat van de zelfstandigen met bijna 100 duizend arbeidsjaren. Wanneer wordt gekeken naar de dertien hierboven behandelde bedrijfstakken en werknemers en zelfstandigen apart worden behandeld, waar liggen dan de belangrijkste werkgelegenheidseffecten in de periode 1969-2006?

De belangrijkste bijdrage aan de groei van de werkgelegenheid werd geleverd door de financiële en zakelijke dienstverlening. Niet alleen groeide het arbeidsvolume van werknemers in deze bedrijfstak met 904 duizend arbeidsjaren, ook het arbeidsvolume van zelfstandigen nam toe, met 101 duizend arbeidsjaren. Het arbeidsvolume van werknemers groeide na de financiële en zakelijke dienstverlening het snelst in de zorg (503 duizend) en de handel (292 duizend). Ook in de andere onderdelen van de dienstverlening nam de werkgelegenheid in de periode 1969-2006 toe. Opgeteld komen de stijgers uit op een groei van 2,4 miljoen arbeidsjaren.

Daartegenover staan bedrijfstakken waarin de werkgelegenheid is afgenomen. Die bedrijfstakken zijn vooral terug te vinden in de goederenproductie. Het verlies van de dalers kwam uit op 800 duizend arbeidsjaren. De sterkste afname van het arbeidsvolume vond plaats in de industrie. Daar kromp het arbeidsvolume van werknemers met 532 duizend arbeidsjaren. Ook in de landbouw nam de werkgelegenheid aanzienlijk af. Opmerkelijk was wel dat het arbeidsvolume van zelfstandigen in de landbouw afnam met 122 duizend arbeidsjaren, terwijl het arbeidsvolume van werknemers met 14 duizend arbeidsjaren steeg. In de bouw was het beeld omgekeerd. Hier nam het arbeidsvolume van werknemers met 116 duizend arbeidsjaren af, terwijl het arbeidsvolume van zelfstandigen met 50 duizend arbeidsjaren steeg.

Begrippen

Arbeidsvolume

De hoeveelheid arbeid die is ingezet in het productieproces. In dit artikel wordt het arbeidsvolume uitgedrukt in arbeidsjaren.

Arbeidsjaar

Een maat voor het arbeidsvolume die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) in een jaar om te rekenen naar voltijdequivalenten (vte's). Het voltijdequivalent van een baan wordt berekend door het aantal overeengekomen uren in jaar horend bij de baan te delen door het aantal overeengekomen uren horend bij een voltijdbaan in dezelfde bedrijfstak.

Werkzaam persoon

Tot de werkzame personen behoren alle personen die:

- betaalde arbeid verrichten, ook al is het maar voor één of enkele uren per week;
- arbeid verrichten waarvan de beloning weliswaar aan de registratie door fiscus en / of sociale zekerheidsautoriteiten wordt onttrokken, maar die op zichzelf genomen legaal is ('zwarte arbeid');

- tijdelijk geen arbeid verrichten, maar wel doorbetaald krijgen (bijvoorbeeld bij ziekte of vorstverlet);

- tijdelijk onbetaald verlof hebben opgenomen.

Werkzame personen kunnen worden onderscheiden in werknemers en zelfstandigen.

Zelfstandige

Een zelfstandige is een persoon die een inkomen verwerft door voor eigen rekening of risico arbeid te verrichten in een eigen bedrijf of zelfstandig uitgeoefend beroep, of door mee te werken in het bedrijf van een gezinslid.

Meewerkende gezinsleden worden tot de zelfstandigen gerekend tenzij zij uitdrukkelijk een arbeidsovereenkomst zijn aangegaan.

Directeuren-grotoaandeelhouders worden niet tot de zelfstandigen gerekend.

Tabel 1
Arbeidsvolume werkzame personen naar bedrijfstak ¹⁾

		1969	2006	Mutatie		
				Totaal	Per jaar	
		x 1 000			%	
01-95	Totaal	4 980	6 579	1 599	32	0,8
01-45	<i>Goederenproductie</i>	2 281	1 543	-738	-32	-1,1
01-05	Landbouw en visserij	317	209	-108	-34	-1,1
10-14	Delfstoffenwinning	24	8	-16	-65	-2,8
15-37	Industrie	1 370	832	-537	-39	-1,3
40-41	Energie- en waterleidingbedrijven	37	27	-10	-28	-0,9
45	Bouwnijverheid	532	466	-66	-12	-0,4
50-74	<i>Commerciële dienstverlening</i>	1 603	3 038	1 435	90	1,7
50-52	Handel	796	1 050	254	32	0,8
55	Horeca	115	195	81	71	1,5
60-64	Vervoer en communicatie	305	400	95	31	0,7
65-74	Financiële instellingen en zakelijke dienstverlening	387	1 392	1 005	259	3,5
75-95	<i>Niet-commerciële dienstverlening</i>	1 097	1 999	902	82	1,6
75	Openbaar bestuur	377	449	71	19	0,5
801-803	Gesubsidieerd onderwijs	197	334	138	70	1,4
85	Gezondheids- en welzijnszorg	301	842	542	180	2,8
804, 90-95	Cultuur en overige dienstverlening	222	373	151	68	1,4

¹⁾ Indeling naar economische activiteit volgens de Standaard bedrijfsindeling 1993.

Tabel 2
Aantal werkzame personen naar bedrijfstak ¹⁾

		1969	2006	Mutatie		
				Totaal	Per jaar	
		x 1 000			%	
01-95	Totaal	5421	8383	2961	55	1,2
01-45	<i>Goederenproductie</i>	2343	1712	-631	-27	-0,8
01-05	Landbouw en visserij	338	264	-74	-22	-0,7
10-14	Delfstoffenwinning	26	9	-17	-65	-2,8
15-37	Industrie	1407	917	-490	-35	-1,2
40-41	Energie- en waterleidingbedrijven	38	29	-9	-24	-0,7
45	Bouwnijverheid	535	493	-42	-8	-0,2
50-74	<i>Commerciële dienstverlening</i>	1807	3943	2136	118	2,1
50-52	Handel	906	1385	478	53	1,2
55	Horeca	132	304	172	130	2,3
60-64	Vervoer en communicatie	321	466	145	45	1,0
65-74	Financiële instellingen en zakelijke dienstverlening	447	1789	1341	300	3,8
75-95	<i>Niet-commerciële dienstverlening</i>	1272	2728	1456	114	2,1
75	Openbaar bestuur	383	484	102	27	0,6
801-803	Gesubsidieerd onderwijs	220	409	189	86	1,7
85	Gezondheids- en welzijnszorg	364	1181	816	224	3,2
804, 90-95	Cultuur en overige dienstverlening	305	654	349	114	2,1

¹⁾ Indeling naar economische activiteit volgens de Standaard bedrijfsindeling 1993.

De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten

John Michiels en Hendrika Lautenbach

In 2004 lag het inkomen van een werkende arbeidsgehandicapte gemiddeld 9 procent lager dan dat van een werkende niet-arbeidsgehandicapte. Wanneer er gecorrigeerd wordt voor verschillen tussen arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten naar achtergrondkenmerken, neemt dit verschil met de helft af. Ook de huishoudens van arbeidsgehandicapten hadden een inkomensachterstand. Van deze huishoudens had 14 procent een laag inkomen. Dat is ruim twee keer zo vaak als huishoudens zonder arbeidsgehandicapten. Van de arbeidsgehandicapten ontving in 2005 ruim een derde een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Vooral de mannen, ouderen, niet-werkzamen en laagopgeleiden onder hen hadden relatief vaak zo'n uitkering.

1. Inleiding

Dit artikel heeft tot doel de inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten te beschrijven. Daarbij is ook de invloed van een arbeidshandicap op de hoogte van het inkomen onderzocht.

De inkomenspositie van arbeidsgehandicapten wordt vanuit drie invalshoeken bekeken. Ten eerste wordt nagegaan in hoeverre het gemiddeld persoonlijk inkomen van arbeidsgehandicapten verschilt met dat van niet-arbeidsgehandicapten. Ten tweede wordt de inkomenspositie van huishoudens waartoe arbeidsgehandicapten behoren, vergeleken met die van huishoudens zonder arbeidsgehandicapten. Ten derde wordt gekeken in hoeverre de groep arbeidsgehandicapten verschilt van de groep die een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangt.

Tot op heden is weinig onderzoek gedaan op dit terrein. Met dit artikel wordt getracht deze leemte op te vullen.

2. Arbeidsgehandicapten en arbeidsongeschikten

In dit artikel wordt gesproken over arbeidsgehandicapten en arbeidsongeschikten. Het gaat hierbij om twee verschillende definities:

- *Arbeidsgehandicapten* zijn in de Enquête Beroepsbevolking (EBB) gedefinieerd als personen van 15-64 jaar met een langdurige ziekte, aandoening of handicap, die aangeven hierdoor belemmerd te worden in het uitvoeren of verkrijgen van werk. Daarbij kan sprake zijn van een lichte of sterke belemmering. Deze definitie is tamelijk subjectief. Of er ten gevolge de aandoening of handicap sprake is van belemmeringen bij het uitvoeren of verkrijgen van werk, is immers gebaseerd op het oordeel van de respondent zelf.
- *Arbeidsongeschikten* zijn personen van 15-64 jaar die recht hebben op uitkering in het kader van de arbeidsongeschiktheidswetgeving (AO) én die voor deze uitkering ook betalingen ontvangen. Voor een zinvolle vergelijking met de groep arbeidsgehandicapten in de EBB worden

alleen uitkeringsgerechtigden in aanmerking genomen die deel uitmaken van particuliere huishoudens en woonachtig zijn in Nederland.

De groep arbeidsgehandicapten valt dus niet noodzakelijkerwijs samen met de groep arbeidsongeschikten. Een arbeidsgehandicapte hoeft immers geen AO-uitkering te ontvangen. Andersom hoeft een persoon die recht heeft op een AO-uitkering en deze ook daadwerkelijk ontvangt niet per se arbeidsgehandicapt te zijn in de zin van de EBB.

In 2005 waren bijna 1,8 miljoen personen arbeidsgehandicapt. Dat komt neer op 16,2 procent van de bevolking van 15-64 jaar.

Eind september 2005 waren er in Nederland 848 duizend personen van 15-64 jaar met een AO-uitkering. Van de arbeidsgehandicapten ontving in dat jaar 36 procent zo'n uitkering.

3. Achtergrondkenmerken van arbeidsgehandicapten

De samenstelling van de populatie arbeidsgehandicapten verschilt van die van de totale bevolking van 15-64 jaar. Zo ligt onder de arbeidsgehandicapten het aandeel ouderen beduidend hoger: van de arbeidsgehandicapten zijn bijna zes op de tien 45-64 jaar, tegenover vier op de tien van de totale bevolking. Ook qua huishoudenssamenstelling ziet de groep arbeidsgehandicapten er wat anders uit: ze zijn gemiddeld vaker alleenstaand en maken minder dikwijls deel uit van een paar met kinderen. Verder vinden we onder de arbeidsgehandicapten relatief veel vrouwen, laagopgeleiden en niet-westerse allochtonen.

Omdat arbeidsgehandicapten aangeven belemmerd te worden in het uitvoeren of verkrijgen van werk, verwachten we dat terug te vinden in hun arbeidsparticipatie. Het blijkt dat hun arbeidsparticipatie met 41 procent inderdaad een stuk lager ligt dan die van de totale bevolking (63 procent). Ze hebben daarbij in verhouding zowel veel minder vaak een voltijd baan als een deeltijd baan.

4. Inkomenspositie van arbeidsgehandicapten

In deze paragraaf wordt allereerst het verschil in inkomen tussen werkende arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten beschreven. Daarbij is uitgegaan van het *persoonlijk inkomen* (zie Technische toelichting). Door het persoonlijk inkomen van werkende arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten te vergelijken, wordt het verschil in verdienvermogen tussen beide tot uitdrukking gebracht. Daarna wordt de inkomenspositie van huishoudens waartoe arbeidsgehandicapten behoren, vergeleken met die van huishoudens zonder arbeidsgehandicapten. Omdat het hier huishoudens betreft, wordt in deze analyse het *gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen* (zie Technische toelichting) gebruikt. Op deze manier kan het welvaartsniveau tussen huishoudens vergeleken worden.

Staat 1
Arbeidsgehandicapten naar achtergrondkenmerken, 15-64 jaar, 2005

	Totaal	Arbeidsgehandicapt	
		Wel	Niet
Totaal (x 1 000)	10 925	1 786	9 139
	%		
Geslacht			
Man	50	46	51
Vrouw	50	54	49
Leeftijd			
15-24 jaar	18	6	20
25-34 jaar	20	13	22
35-44 jaar	24	22	24
45-54 jaar	21	28	19
55-64 jaar	17	30	15
Opleidingsniveau			
Laag	34	44	32
Middelbaar	40	38	40
Hoog	25	17	27
Huishoudensamenstelling			
Eenpersoonshuishouden	14	21	13
Eenoudergezin	6	7	6
Paar zonder kinderen	28	32	27
Paar met kinderen	49	37	51
Arbeidsduur			
35 uur of meer	40	23	44
12-34 uur	23	18	24
1-11 uur	8	5	8
0 uur	29	54	24
Herkomstgroepering			
Autochtonen	80	77	81
Westerse allochtonen	9	10	9
Turken	2	3	2
Marokkanen	2	3	2
Surinamers	2	3	2
Antillianen/Arubanen	1	1	1
Overige niet-westerse landen	3	3	3
Arbeidspositie			
Werkzame beroepsbevolking	63	41	68
Werkloze beroepsbevolking	4	5	4
Wil wel 12 uur of meer werken	5	8	4
Kan niet werken	4	19	2
Wil niet 12 uur of meer werken	23	27	22

Voor deze inkomensanalyses zijn de gegevens van de EBB 2004 op microniveau gekoppeld aan de CBS Inkomensstatistiek 2004.

4.1 Invloed van achtergrondkenmerken op het inkomen

Om de inkomensverschillen tussen arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten op persoonsniveau te duiden, zijn min of meer vergelijkbare groepen nodig. Onder de arbeidsgehandicapten vinden we echter relatief veel uitkeringsgerechtigden en niet-werkzamen die gemiddeld een lager inkomen hebben dan werkenden of zelfs geen inkomen ontvangen. Daarom is in deze analyse uitgegaan van arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten die deel uitmaken van de werkzame beroepsbevolking van 15-64 jaar met een volledig jaarinkomen. Met een volledig jaarinkomen wordt bedoeld dat iemand alle 52 weken van het jaar inkomen heeft ontvangen.

Verschillen naar achtergrondkenmerken

In 2004 lag de doorsnee van het persoonlijk inkomen van een werkende arbeidsgehandicapte van 15-64 jaar met een volledig jaarinkomen 9 procent lager dan de doorsnee van het inkomen van een niet-arbeidsgehandicapte. Uitsplitst naar achtergrondkenmerken is de inkomenspositie van de arbeidsgehandicapten in lijn met die van de niet-arbeidsgehandicapten. Zo ontvangen mannen meer

inkomen dan vrouwen, ouderen meer dan jongeren, autochtonen meer dan niet-westerse allochtonen, en hoogopgeleiden meer dan laagopgeleiden. Wel is bij deze groepen het inkomen altijd het laagst onder arbeidsgehandicapten. Hierop is één uitzondering: arbeidsgehandicapten in deeltijd verdienen net iets meer dan niet-arbeidsgehandicapten. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat sommige van deze arbeidsgehandicapten minder uur zijn gaan werken en voor de gedeerde inkomsten – deels – worden gecompenseerd door een AO-uitkering.

Bij mannen is het inkomensverschil tussen de arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten groter dan bij vrouwen. Dit geldt ook voor het verschil tussen arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten bij ouderen en jongeren en bij hoogopgeleiden en laagopgeleiden. Met andere woorden: hoe hoger het doorsnee inkomen binnen de groep, hoe groter het verschil.

Staat 2
Mediaan persoonlijk inkomen ¹⁾ van arbeidsgehandicapten naar achtergrondkenmerken, 2004

	Totaal	Arbeidsgehandicapt	
		Wel	Niet
	1 000 euro		
Totaal	28,4	26,1	28,7
Geslacht			
Man	33,3	30,1	33,6
Vrouw	21,1	20,3	21,2
Leeftijd			
15-24 jaar	16,5	16,3	16,5
25-34 jaar	27,5	24,5	27,8
35-44 jaar	30,2	26,2	30,7
45-54 jaar	31,5	27,7	32,2
55-64 jaar	32,9	29,0	34,0
Opleidingsniveau			
Laag	23,3	22,9	23,4
Middelbaar	26,5	25,7	26,6
Hoog	36,3	32,7	36,7
Arbeidsduur			
35 uur of meer	32,7	29,8	33,1
12-34 uur	18,8	19,5	18,7
Herkomstgroepering			
Autochtonen	28,8	26,5	29,1
Westerse allochtonen	28,5	26,4	28,7
Turken	23,8	21,6	24,2
Marokkanen	23,7	23,7	23,7
Surinamers	26,9	25,6	27,0
Antillianen/Arubanen	25,9	22,0	26,7

¹⁾ Werkzame beroepsbevolking van 15-64 jaar met een volledig jaarinkomen.

Inkomensverschil gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken

In paragraaf 3 bleek dat arbeidsgehandicapten vaker vrouw, ouder, niet-westerse allochtoon en laagopgeleid zijn in vergelijking met de totale bevolking van 15-64 jaar. Daarnaast werken ze ook meer in deeltijd. Om te bepalen in hoeverre de inkomensverschillen tussen arbeidsgehandicapten en niet-arbeidsgehandicapten toe te schrijven zijn aan deze verschillen, is een regressieanalyse toegepast (Multiple Classification Analysis). Wat blijkt is dat na correctie voor geslacht, leeftijd, herkomst, opleiding en arbeidsduur, het inkomensverschil met de helft gereduceerd is. Daarbij zijn het opleidingsniveau en de arbeidsduur de meest verklarende factoren.

Een mogelijke verklaring voor de nog overblijvende inkomensachterstand van arbeidsgehandicapten is dat deze

gemiddeld minder uur werken en waarschijnlijk ook vaker met ziekteverzuim en onderbrekingen van hun loopbaan te maken zullen hebben gehad dan hun niet-arbeidsgehandicapte collega's. Daardoor zullen ze naar verhouding minder vaak doorgroeien in hun baan, waardoor hun inkomen achterblijft bij dat van niet-arbeidsgehandicapte werknemers.

4.2 Inkomenspositie van arbeidsgehandicapten naar huishoudenssamenstelling

De welvaart van personen wordt vooral bepaald door het inkomen van het huishouden waar ze deel van uitmaken. Om de welvaartspositie van arbeidsgehandicapten in kaart te brengen zijn daarom de inkomens van huishoudens met en zonder arbeidsgehandicapten vergeleken. De bron van inkomsten is hierbij niet van belang. Alleen particuliere huishoudens met kostwinners tot 65 jaar en een volledig jaarinkomen maken deel uit van deze analyse.

Huishoudensinkomen

Gemiddeld had in 2004 een huishouden waartoe een arbeidsgehandicapte behoorde 15 procent minder te besteden dan een huishouden zonder arbeidsgehandicapte. De grootste achterstand deed zich voor bij alleenstaande arbeidsgehandicapten. Hun inkomen lag 29 procent lager dan dat van niet-arbeidsgehandicapten. Dat hier het verschil groter is dan bij paren, ligt voor de hand: er kunnen immers geen aanvullende inkomsten van anderen zijn. Ook hebben alleenstaande arbeidsgehandicapten veel minder vaak inkomen uit arbeid vergeleken met niet-arbeidsgehandicapte alleenstaanden.

Wat het inkomen bij paren met een arbeidsgehandicapte drukt, is dat zij ten opzichte van paren zonder arbeidsgehandicapte, dikwijls maar één kostwinner hebben.

Staat 3
Mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen van huishoudens met en zonder arbeidsgehandicapte(n) naar huishoudenssamenstelling ¹⁾, 2004

	Totaal huishouden	Huishouden met arbeidsgehandicapte	Huishouden zonder arbeidsgehandicapte
	<i>1 000 euro</i>		
Totaal	20,4	17,8	20,9
Eenpersoonshuishouden	18,0	13,7	19,3
Eenoudergezin	16,6	14,9	17,0
Paar zonder kinderen	23,0	20,0	23,7
Paar met kinderen	20,2	18,6	20,4

¹⁾ Particuliere huishoudens met kostwinners tot 65 jaar en een volledig jaarinkomen.

Bij de paren met kinderen was het inkomensverschil tussen huishoudens met en zonder arbeidsgehandicapten met 8 procent het kleinst.

Aandeel huishoudens met een laag inkomen

In 2004 had gemiddeld 14 procent van de huishoudens waar een arbeidsgehandicapte deel van uitmaakte, een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Dit is ruim twee keer zoveel als bij huishoudens zonder arbeidsgehandicapten.

Vooral onder alleenstaande arbeidsgehandicapten lag het aandeel met een laag inkomen erg hoog. Van hen had in 2004 ruim één op de drie een laag inkomen. Bij de niet-arbeidsgehandicapte alleenstaanden was dat 9 procent.

Ook onder arbeidsgehandicapte eenoudergezinnen was het aandeel lage inkomens met 21 procent hoog. Wel was hier het verschil met de niet-arbeidsgehandicapten met anderhalf keer minder groot.

Paren (met of zonder kinderen) waarvan een arbeidsgehandicapte deel uitmaakt, hadden bijna twee keer zo vaak te maken met een laag inkomen als paren zonder arbeidsgehandicapte. Wel was bij paren het aandeel lage inkomens een stuk lager dan bij alleenstaanden en eenoudergezinnen.

Het grootste deel van het verschil in het aandeel lage inkomens tussen wel en niet arbeidsgehandicapte alleenstaanden en eenoudergezinnen is toe te schrijven aan de fors geringere arbeidsdeelname van de arbeidsgehandicapten. Wanneer een huishouden van een bijstandsuitkering leeft, valt het immers onder de lage-inkomensgrens.

De verschillen vallen grotendeels weg als alleen naar huishoudens wordt gekeken waar ten minste één persoon loon uit arbeid heeft. Behalve dat er kleinere verschillen zijn tussen huishoudens met en zonder arbeidsgehandicapten, liggen de aandelen lage inkomens onder alle huishoudens met werkenden, zoals te verwachten, een stuk lager.

5. Arbeidsgehandicapten en personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering

Personen die aangeven belemmeringen te ondervinden bij het uitvoeren of verkrijgen van werk vanwege een langdurige ziekte, aandoening of handicap, ontvangen niet altijd een arbeidsongeschiktheidsuitkering (AO-uitkering). Wat is nu de relatie tussen de meer subjectieve beleving van een arbeidshandicap en het recht hebben op een AO-uitkering? Deze relatie is onderzocht door gegevens van de EBB en het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) te combineren. Hierbij is nagegaan welke personen als arbeidsgehandicapt zijn te beschouwen en welke personen een AO-uitkering krijgen. Beide groepen zijn met elkaar vergeleken.

In de periode 2005 zijn er vrijwel geen personen die een uitkering ontvangen volgens de nieuwe arbeidsongeschiktheidswetgeving, de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA). De wet WIA is namelijk per 29 december 2005 in werking getreden. De WIA komt in de plaats van de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO). De WAO blijft bestaan voor werknemers die voor 1 januari 2004 arbeidsongeschikt zijn geworden. Er worden hier dus drie typen AO-uitkeringen onderscheiden: uitkeringen in het kader van de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (WAJONG) (Zie ook: De kleine gids voor de Nederlandse sociale zekerheid, 2006.2).

In deze analyse blijft de hoogte van de uitkering buiten beschouwing. Deze is uiteraard wel van invloed op de hoogte van het inkomen zoals we in de vorige paragraaf hebben gezien. De hoogte van de uitkering wordt door het Uitvoe-

Staat 4

Huishoudens met en zonder arbeidsgehandicapte(n) met een laag inkomen, naar arbeidspositie en huishoudenssamenstelling ¹⁾, 2004

	Totaal huishoudens		Huishoudens met arbeidsgehandicapte(n)		Huishoudens zonder arbeidsgehandicapte	
	Totaal	Ten minste één kostwinner ≥12 uur per week werkzaam	Totaal	Ten minste één kostwinner ≥12 uur per week werkzaam	Totaal	Ten minste één kostwinner ≥12 uur per week werkzaam
	%					
Totaal	7,3	3,8	14,4	4,7	5,9	3,6
Eenpersoonshuishoudens	15,0	4,4	31,5	5,2	9,1	4,2
Eenoudergezin	15,3	6,9	20,7	8,4	14,0	6,7
Paar zonder kinderen	4,4	2,8	7,2	3,2	3,8	2,7
Paar met kinderen	6,0	3,9	10,4	5,1	5,4	3,7

¹⁾ Particuliere huishoudens met kostwinners tot 65 jaar met een volledig jaarinkomen.

ringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) vastgesteld en is afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid. Voor het bepalen van de mate van arbeidsongeschiktheid gaat het UWV uit van de regels in het Schattingsbesluit arbeidsongeschiktheidswetten.

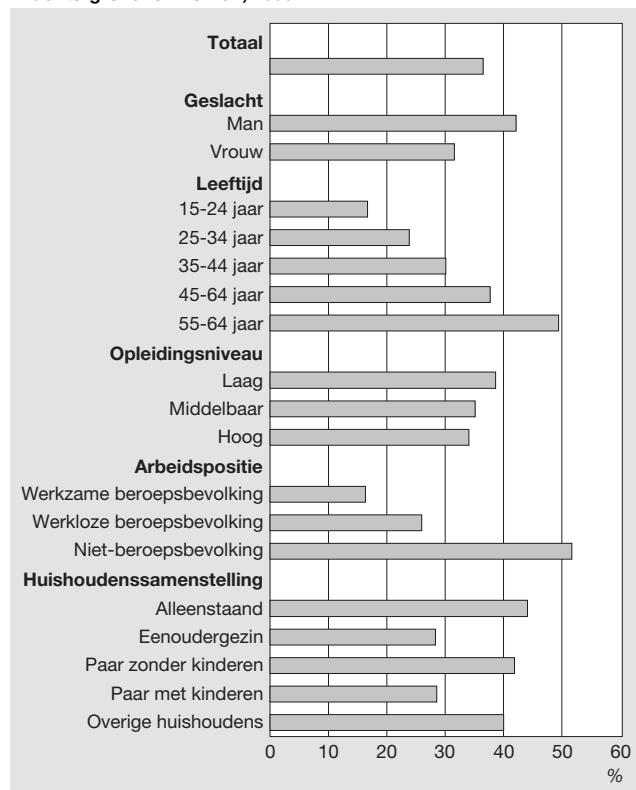
5.1 Arbeidsgehandicapten en bezit van een AO-uitkering

In 2005 ontving 36 procent van de arbeidsgehandicapten een WAO-, WAZ-, of WAJONG-uitkering. Een deel van de arbeidsgehandicapten (37 procent) gaf aan slechts licht belemmerd te worden bij het uitvoeren of verkrijgen van werk en komt mogelijk daardoor niet in aanmerking voor een dergelijke uitkering. Opmerkelijk is dat er onder de ontvangers van een AO-uitkering personen zijn die aangeven geen belemmeringen te ondervinden. In 2005 was dit voor ruim een op de zeven personen die meer dan 80 procent arbeidsongeschikt waren, het geval.

Arbeidsgehandicapte mannen hebben vaker een AO-uitkering dan vrouwen. Ook beschikken oudere arbeidsgehandicapten vaker over zo'n uitkering dan jongeren. In 2005 had 17 procent van de 15-24-jarige arbeidsgehandicapten een AO-uitkering. Bij de 55-64-jarigen was dit aandeel met 49 procent bijna drie maal zo groot. Hierbij speelt dat de langdurige ziekte, aandoening of handicap bij ouderen vaker meer ernstig van aard is. Zo ondervond 75 procent van de arbeidsgehandicapten van 55-64 jaar ernstige belemmeringen bij het uitvoeren of verkrijgen van werk. Voor de leeftijdsgroep van 15-24 jaar lag dat met 48 procent een stuk lager.

Het vaker voorkomen van uitkeringsontvangers onder ouderen vormt een mogelijke verklaring voor de relatie tussen het bezit van een AO-uitkering en type huishouden. Alleenstaande arbeidsgehandicapten en arbeidsgehandicapten die samenwonen of gehuwd zijn, maar waar geen kinderen (meer) binnen het huishouden zijn, hebben vaker een AO-uitkering. Dit zijn nu net de groepen waarin relatief veel ouderen voorkomen. Van de arbeidsgehandicapten die deel uitmaakten van een paar zonder kinderen, was 55 procent tussen de 55 en 65 jaar. Bij alleenstaande arbeidsgehandicapten was dat 32 procent. Van de arbeidsgehandicapten in een paar met kinderen, zat slechts 12 procent in deze leeftijdsgroep.

1. Aandeel arbeidsgehandicapten met een AO-uitkering naar achtergrondkenmerken, 2005

Verder valt op dat personen met een AO-uitkering vaker te vinden zijn bij arbeidsgehandicapten met een lager opleidingsniveau en bij de niet-werkzame arbeidsgehandicapten. Zo heeft ruim de helft van de arbeidsgehandicapten in de niet-beroepsbevolking een AO-uitkering. Het gaat daarbij waarschijnlijk voor een belangrijk deel om personen die vanwege langdurige aandoening, ziekte of handicap niet meer aan het arbeidsproces kunnen deelnemen.

5.2 Arbeidsgehandicapten en personen met een AO-uitkering naar achtergrondkenmerken

Qua achtergrondkenmerken zijn arbeidsgehandicapten en mensen met een AO-uitkering in grote lijnen vergelijkbaar. Binnen beide groepen vinden we relatief veel ouderen en laagopgeleiden. Er zijn echter ook verschillen. Zo is het

aandeel 55-64-jarigen bij de arbeidsongeschikten groter dan bij de arbeidsgehandicapten. Hetzelfde geldt voor het aandeel personen in de niet-beroepsbevolking. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat bij ouderen en bij leden van de niet-beroepsbevolking de aandoening, ziekte of handicap vaker ernstig is en zij daardoor waarschijnlijk eerder in aanmerking komen voor een uitkering. Zo ontdekte in 2005 ruim acht van de tien arbeidsgehandicapten in de niet-beroepsbevolking ernstige belemmeringen bij het uitvoeren of verkrijgen van werk, tegenover een derde van de arbeidsgehandicapten in de werkzame beroepsbevolking. Ook kan de strengere herkeuring van arbeidsongeschikten door het UWV een rol spelen. Het gaat hierbij om arbeidsongeschikten die op 1 juli 2004 jonger waren dan 50 jaar en niet al waren vrijgesteld van eerdere herkeuring rondes. Deze herkeuring betreft ongeveer 350 duizend gevallen en moet voor 1 juli 2009 zijn afgerond.

Verdere verschillen zijn dat arbeidsgehandicapten vaker vrouw dan man zijn en vaker deel uitmaken van een paar met kinderen dan van een paar zonder kinderen. Bij arbeidsongeschikten geldt juist het omgekeerde. In paragraaf 5.1 is voor de arbeidsgehandicapten in paren zonder kinderen al aangegeven dat ze gemiddeld ouder zijn en vaker ernstige belemmeringen hebben. Dit vergroot mogelijk de kans op het verkrijgen van een AO-uitkering.

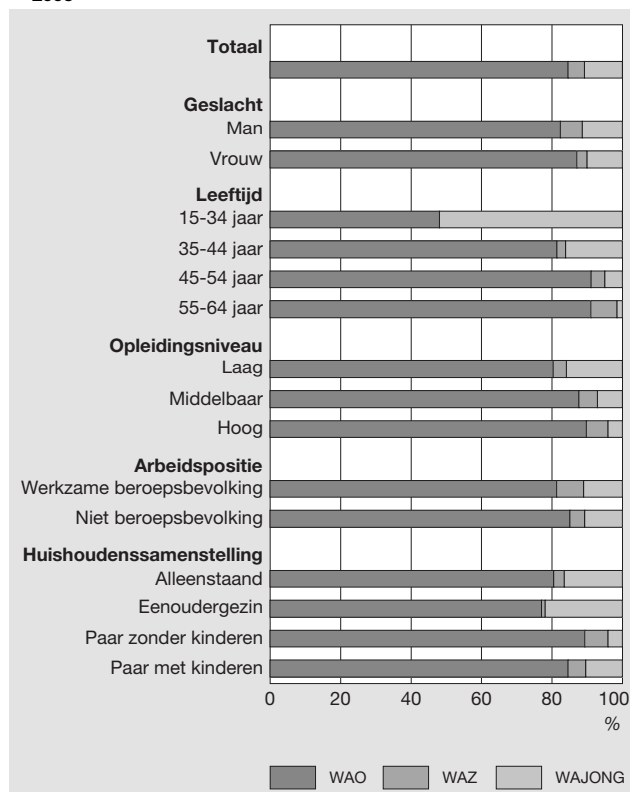
Staat 5
Arbeidsgehandicapten en personen met een AO-uitkering naar achtergrondkenmerken, 2005

	Arbeidsgehandicapten	Personen met AO-uitkering
	%	
Geslacht		
Man	47	55
Vrouw	53	45
Leeftijd		
15-24 jaar	7	4
25-34 jaar	12	8
35-44 jaar	22	18
45-54 jaar	29	28
55-64 jaar	30	41
Opleidingsniveau		
Laag	44	47
Middelbaar	39	36
Hoog	16	16
Onbekend	1	1
Arbeidspositie		
Werkzame beroepsbevolking	40	24
Werkloze beroepsbevolking	5	4
Niet-beroepsbevolking	56	72
Huishoudenssamenstelling		
Alleenstaand	22	26
Eenoudergezin	8	6
Paar zonder kinderen	31	35
Paar met kinderen	36	29
Overig	3	3

5.3 Arbeidsgehandicapten met een AO-uitkering naar type uitkering

In 2005 had 85 procent van de arbeidsgehandicapten met een AO-uitkering een WAO-uitkering (zie ook: Hartman en Boerdam, 2004); 5 procent ontving een WAZ-uitkering en 11 procent een WAJONG-uitkering. Bij een uitsplitsing naar achtergrondkenmerken blijft deze verdeling naar type uitkering in grote lijnen bestaan. Wel vallen enkele afwijkingen

2. Arbeidsgehandicapten met een AO-uitkering naar type uitkering, 2005

op in dit patroon. Zo hadden de 15-34-jarigen vaker een WAJONG uitkering. Dat gold eveneens voor de laagopgeleiden, alleenstaanden en eenoudergezinnen. Bij mannen, ouderen, werkzamen en degenen die deel uitmaakten van een paar zonder kinderen kwam een WAZ-uitkering vaker voor.

Technische toelichting

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB), de Inkomensstatistiek en het Sociaal Statistisch bestand (SSB).

Enquête Beroepsbevolking

De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. In de EBB wordt informatie verzameld over de arbeidsmarktsituatie van personen van 15 jaar en ouder. Onder andere wordt ook informatie vergaard over de arbeidspositie van arbeidsgehandicapten.

Om te bepalen of iemand arbeidsgehandicapt is, wordt aan alle personen van 15-64 jaar gevraagd of men last heeft van één of meer langdurige aandoeningen, ziekten of handicaps. Vervolgens wordt hen die hierop positief antwoorden, gevraagd of men als gevolg van deze langdurige aandoening, ziekte of handicap belemmerd wordt in het uitvoeren of verkrijgen van werk. Ook wordt geïnformeerd naar de mate van belemmering.

Sociaal Statistisch Bestand

Het SSB is een verzameling van registerbestanden met gegevens over personen, banen en uitkeringen die onderling op microniveau aan elkaar relateerbaar zijn (Arts en Hoogteijling, 2002). Belangrijke bronnen voor het SSB zijn onder meer de Gemeentelijke Basisadministratie (met demografische gegevens van personen die ingeschreven zijn bij een Nederlandse gemeente) en de administraties van het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen. De gegevens uit deze en andere bronnen zijn met elkaar geconfronteerd en onderling consistent gemaakt.

Voor de koppeling van de EBB aan het SSB is het nodig een relatie te kunnen leggen tussen de personen van de enquête en die van de registerbestanden. Om dit mogelijk te maken is eerst een koppeling gelegd tussen de EBB en de Gemeentelijke Basisadministratie op basis van demografische kenmerken en adreskenmerken. Hierbij werden de EBB-persoon voorzien van een identificerend kenmerk, het RIN-persoonsnummer, waardoor ze gerelateerd konden worden aan personen in de registerbestanden van het SSB.

Niet iedereen in de EBB is voorzien van een dergelijk RIN-persoonsnummer. Voor ongeveer 1,3 procent van de arbeidsgehandicapte personen in de EBB werd in 2005 geen RIN-persoonsnummer gevonden. Deze zogenaamde miskoppelingen lijken echter niet te leiden tot selectiviteit binnen de onderzoekspopulatie. Deze groep is op een aantal kenmerken vergeleken met de gekoppelde personen van de EBB-steekproef: geslacht, belemmeringen bij het uitvoeren van werk en belemmeringen bij het vinden van werk. Voor geen van deze kenmerken bleek er een significant verschil te zijn. De in de analyses gebruikte onderzoekspopulatie kan dus als representatief worden beschouwd voor de oorspronkelijke steekproef.

Begrippen

Arbeidsparticipatie (netto)

De werkzame beroepsbevolking uitgedrukt als percentage van de bevolking van 15-64 jaar.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbaar inkomen is gelijk aan het bruto inkomen verminderd met:

- betaalde inkomensoverdrachten,
- premies inkomensverzekeringen,
- premies ziektekostenverzekeringen, en
- belastingen op inkomen en vermogen.

Gestandaardiseerd besteedbaar inkomen

Om het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken wordt het inkomen gestandaardiseerd. Hiertoe wordt het besteedbare huishoudensinkomen gedeeld door een equivalentiefactor. In de equivalentiefactor komen de schaalvoordelen tot uitdrukking die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Hierbij is de CBS-equivalentieschaal gebruikt, waarbij het eenpersoonshuishouden als standaardhuishouden is gekozen. Voor deze huishoudens is de factor gelijk aan 1. Afhankelijk van het aantal volwassenen en minderjarige kinderen wordt voor elke ex-

tra volwassene 0,19 tot 0,37 en voor elk extra minderjarig kind 0,15 tot 0,33 aan deze factor toegevoegd. Voor een echtpaar, bijvoorbeeld, bedraagt de equivalentiefactor 1,37. Een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 10 duizend euro en een echtpaar met een besteedbaar inkomen van 13,7 duizend euro bevinden zich dus op een even hoog welvaartsniveau: na standaardisatie bedraagt het inkomen voor beide huishoudens 10 duizend euro.

Laag inkomen

Een persoon heeft een laag inkomen wanneer het huishouden waartoe hij of zij behoort een inkomen onder de lage-inkomensgrens heeft. Deze grens vertegenwoordigt voor alle huishoudens hetzelfde welvaartsniveau. De hoogte van de bijstandsuitkering voor een alleenstaande in 1979 is hierbij het vertrekpunt. In dat jaar was de koopkracht van de bijstand het hoogst. Voor andere typen huishoudens is de lage-inkomensgrens vastgesteld door een opslagfactor toe te passen, die is gebaseerd op de feitelijke extra kosten van huishoudens met een andere omvang en samenstelling. Voor de jaren na 1979 is de lage-inkomensgrens gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling, waardoor zij geschikt is voor vergelijking in de tijd.

Bij het vaststellen of het inkomen van een huishouden onder of boven de lage-inkomensgrens valt wordt alleen naar huishoudens gekeken met een volledig jaarinkomen, dat wil zeggen, huishoudens die alle 52 weken van het jaar inkomen hebben genoten. In 2004 lag de lage-inkomensgrens voor een alleenstaande bijvoorbeeld op 10,3 duizend euro per jaar.

Mediaan inkomen

Het mediane inkomen is het inkomen waar de ene helft van de huishoudens onder en de andere helft van de huishoudens boven zit.

Multivariate analyse

Om na te gaan of verschillen in inkomen naar arbeidshandicap samenhangen met geslacht, leeftijd, opleiding, arbeidsduur, huishoudsamenstelling, dan wel herkomstgroepering, is een regressieanalyse uitgevoerd. De samenhang tussen inkomen en arbeidshandicap is geanalyseerd, waarbij gecorrigeerd is voor geslacht, leeftijd, opleiding, arbeidsduur, huishoudenssamenstelling, en herkomstgroepering.

Persoonlijk inkomen

Dit omvat de volgende bestanddelen van het bruto-inkomen van een persoon: inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen (met uitzondering van kinderbijslag). Bij de bepaling van het persoonlijk inkomen zijn de volgende inkomensbestanddelen van het bruto-inkomen buiten beschouwing gebleven: inkomen uit vermogen, kinderbijslag en ontvangen gebonden overdrachten zoals huursubsidie.

WAJONG

De wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (WAJONG) heeft tot doel om jonggehandicapten te beschermen tegen de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid. Het is een regeling die is opgezet voor jonggehandicapten die nooit hebben kunnen werken

en zich dus ook niet hebben kunnen verzekeren voor het risico van arbeidsongeschiktheid. Toegang tot de WAJONG hebben personen die op hun 17de verjaardag arbeidsongeschikt zijn of die op latere datum arbeidsongeschikt worden en in het daaraan voorafgaande jaar ten minste zes maanden als studerend kunnen worden aangemerkt.

WAO

De wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) heeft tot doel om werknemers die vóór 1 januari 2004 arbeidsongeschikt zijn geworden te beschermen tegen de financiële gevolgen van arbeidsongeschiktheid. Indien werknemers na de wachttijd nog voor minstens 15 procent arbeidsongeschikt zijn, komen zij in aanmerking voor een loonvervangende uitkering. De duur van de wachttijd bedraagt 52 weken voor personen die vóór 1 januari 2004 arbeidsongeschikt zijn geworden.

WAZ

De wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) was tot 1 augustus 2004 een verplichte verzekering

om zelfstandigen, beroepsbeoefenaren, directeuren-grootaandeelhouders en meewerkende echtgenoten te beschermen tegen de financiële gevolgen van arbeidsongeschiktheid. De WAZ is per 1 augustus 2004 afgeschaft, maar blijft bestaan voor lopende gevallen.

Literatuur

Arts, C. en E. Hoogteijling (2002), Het Sociaal Statistisch Bestand 1998 en 1999. Sociaal-economische maandstatistiek 2002, no. 12, blz. 13-21.

De Kleine Gids voor de Nederlandse Sociale Zekerheid 2006.2 (2006), Uitgave van Kluwer, Deventer.

Hartman, H. en A. Boerdam (2004), Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen 1987-2003, Sociaal-economische trends, 4de kwartaal 2004, blz. 51-55.

Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen

André Corpeleijn

De kans dat een arbeidsrelatie binnen een jaar beëindigd wordt is het grootst bij uitzendkrachten en andere flexwerkers, bij jongeren en bij werknemers rond de pensioneringsleeftijd. Vanaf ongeveer 40 jaar tot en met 58 jaar ligt de beëindigingskans beneden de 10 procent. Ook hebben allochtonen een grotere kans dat hun baan stopt dan autochtonen. Hoe stedelijker de gemeente, des te groter de kans op een beëindiging van de arbeidsrelatie.

1. Inleiding

In dit artikel wordt nagegaan in hoeverre beëindiging van een baan bij verschillende categorieën van werknemers voorkomt. Hierdoor wordt duidelijk bij welke werknemers zich een relatief hoog personeelsverloop voordoet en in hoeverre de flexibiliteit van de arbeidsmarkt is geconcentreerd bij specifieke categorieën werknemers.

Arbeidsrelaties kunnen op verschillende manieren worden beëindigd. Bij veel beëindigingen gaat het om de afloop van een tijdelijk contract. Contracten voor onbepaalde tijd ('vaste' contracten) kunnen eindigen door ontslag door de werkgever, op verzoek van de werknemer, door pensionering of door overlijden van de werknemer. Ontslag door de werkgever kan plaatsvinden tijdens de proeftijd, of na een ontslaaanvraag door de werkgever bij het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI) of bij de kantonrechter.¹⁾ In de praktijk is er bij de beëindiging van een arbeidsrelatie meestal sprake van afloop van een tijdelijk contract of van ontslag op verzoek van de werknemer (van Zevenbergen en Oelen, 2000).

2. Populatie en analysemethode

Bij de analyse is gebruik gemaakt van gegevens uit het Sociaal Statistisch Bestand van het CBS. In dit bestand staat onder meer de begindatum en de einddatum van banen vermeld. Hierdoor is het mogelijk na te gaan welke banen op een bepaalde peildatum bestonden en in een volgende periode zijn beëindigd. De reden van beëindiging is echter niet bekend.

De populatie bestaat uit de werknemers die op 1 januari 2005 een baan in Nederland hadden, uitgezonderd enkele speciale groepen, zoals de werknemers die buiten Nederland wonen (onder meer grensarbeiders). Nagegaan wordt bij welke werknemers de baan van 1 januari in de loop van 2005 is beëindigd. Dit levert overigens geen totaalbeeld op van alle beëindigingen in de loop van een jaar, aangezien sommige banen die in de loop van een jaar worden beëindigd, aan het begin van het jaar nog niet bestonden.

Er worden twee hoofdcategorieën onderscheiden: 1) werknemers die het hele jaar 2005 bleven werken in het bedrijf waar zij per 1 januari werkten en 2) werknemers die in 2005 het bedrijf verlieten. Deze tweede categorie wordt hier kort-

heidshalve als uitstroom aangeduid.

Door de tweede categorie te relateren aan de totale beginpopulatie (de werknemers per 1 januari) wordt een uitstroomquotiënt berekend. Dit wordt vaak als een percentage weergegeven.

Werknemers van wie de arbeidsrelatie die aan het begin van het jaar bestond in de loop van het jaar eindigde

$$\text{Uitstroomquotiënt} = \frac{\text{Werknemers van wie de arbeidsrelatie die aan het begin van het jaar bestond in de loop van het jaar eindigde}}{\text{Totaal werknemers aan het begin van het jaar}}$$

Dit quotiënt is te interpreteren als een schatting van de kans dat een werknemer die op een bepaalde datum in een bedrijf werkt, binnen een jaar het bedrijf verlaat (uitstroomkans).

De indeling van werknemers gebeurt in dit artikel voornamelijk op basis van sociaaldemografische kenmerken. Ook wordt een onderscheid gemaakt tussen voltijd-, deeltijd- en flexwerknemers en worden regionale verschillen bezien.

De sociaaldemografische kenmerken waarvan de samenhang met beëindiging van arbeidsrelaties wordt onderzocht, zijn: leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, nationaliteit en herkomstgroepering. Er zal dus onder meer worden nagegaan of mannen vaker of minder vaak dan vrouwen een baan beëindigen of kwijtraken, en of er wat dit betreft verschillen zijn tussen autochtonen en allochtonen. De gebruikte indelingen worden toegelicht in de technische toelichting achter dit artikel.

Voor de sociaaldemografische achtergrondkenmerken is daarnaast een multi-pele regressieanalyse toegepast. Het doel van de regressieanalyse is een beter zicht te krijgen op de eigen bijdrage van elke achtergrondvariabele. De sociaaldemografische kenmerken zijn namelijk voor een deel onderling gecorreleerd. Zo zijn bijvoorbeeld gehuwde werknemers gemiddeld veel ouder dan niet-gehuwde werknemers. Ook tussen autochtone en allochtone werknemers zijn er leeftijdsverschillen. De regressieanalyse moet dan duidelijk maken in hoeverre bijvoorbeeld burgerlijke staat of herkomstgroepering samenhangt met de afhankelijke variabele als men andere kenmerken constant houdt.

3. De sociaaldemografische kenmerken afzonderlijk bekeken

Eerst worden leeftijd, geslacht en burgerlijke staat bezien in relatie tot het al dan niet beëindigen van een baan. Vervolgens komen nationaliteit en herkomstgroepering (autochtone en allochtone werknemers) aan de orde.

3.1 Leeftijd

Relatief veel arbeidsrelaties worden beëindigd als de werknemer jong is of zich rond de pensioneringsleeftijd bevindt. Bij de jongeren is er een top op de leeftijd van 18 jaar. Van

bijna de helft van de werknemers die 18 jaar waren op 1 januari 2005, eindigde de baan in de loop van 2005.

De talrijke beëindigingen bij jongeren houden onder meer verband met flexwerk en deeltijdwerk, dat bij jongeren op grote schaal voorkomt. Van de werknemers jonger dan 25 jaar werkte 23 procent als flexwerker en 49 procent als deeltijdwerknemer. In deze leeftijdsgroep zijn de voltijdwerknemers dus duidelijk in de minderheid. Boven de leeftijd van 25 jaar zijn de voltijdwerknemers in de meerderheid en werkte slechts 5 procent van de werknemers als flexwerker.

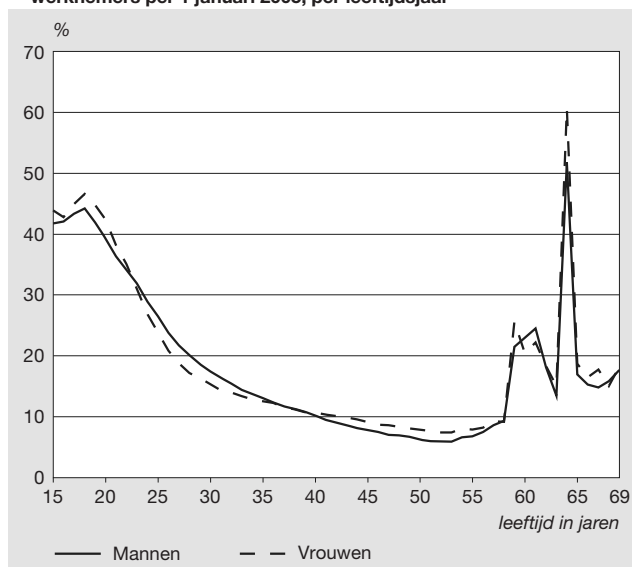
Vanaf ongeveer 40 jaar tot en met 58 jaar lag het aandeel van de werknemers van wie de baan eindigde beneden 10 procent. Daarna gaat de uitstroom met een sprong omhoog. Van bijna een kwart van de werknemers die 59 jaar waren op 1 januari 2005 eindigde de arbeidsrelatie in 2005. Bij de werknemers die op die datum 64 jaar waren, was dat zelfs meer dan de helft. De meeste werknemers stopten echter al eerder met werken, zodat de uitstroom bij 65 jaar in absolute aantallen beperkt is.

3.2 Geslacht

Beëindiging van arbeidsrelaties komt bij mannen ongeveer evenveel voor als bij vrouwen. Dit geldt voor vrijwel alle leeftijden. Een aanzienlijk verschil is er alleen op de leeftijd van 64 jaar. In 2005 was op deze leeftijd de uitstroom van vrouwen 9 procentpunten hoger dan die van mannen. Op andere leeftijden zijn de verschillen gering. In de leeftijd van 40 tot 57 jaar is de uitstroom bij vrouwen iets groter dan bij mannen. Daar staat tegenover dat in de leeftijd van 23 tot 35 jaar de uitstroom bij de mannen iets groter is dan bij de vrouwen.

De geringe verschillen op dit gebied tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers zijn opmerkelijk, aangezien zich op veel andere punten juist grote verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers voordoen, bijvoorbeeld wat betreft de arbeidsduur of bedrijfstak waarin men werkt.

1. Werknemers van wie de baan eindigde in 2005; in procenten van alle werknemers per 1 januari 2005, per leeftijdsjaar

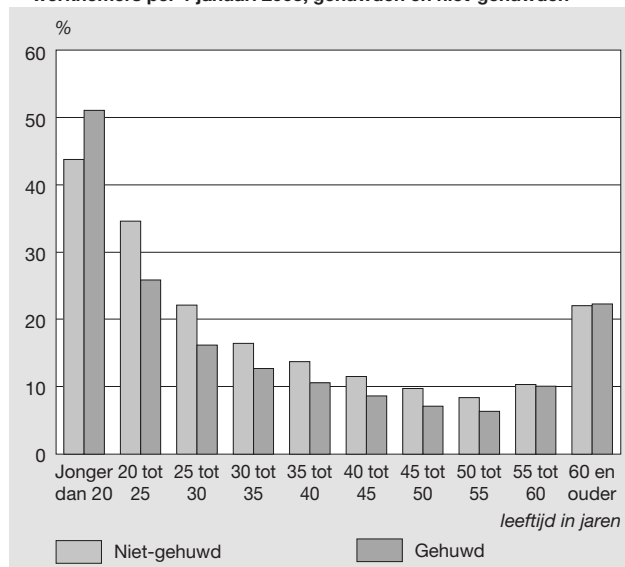

3.3 Burgerlijke staat

Veel grotere verschillen dan tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers zijn er tussen gehuwde en niet-gehuwde werknemers. Bij 23 procent van de niet-gehuwde werknemers die op 1 januari 2005 een baan hadden eindigde deze in de loop 2005, van de gehuwde werknemers was dat slechts 10 procent. Dit grote verschil is voor een deel aan leeftijd toe te schrijven. De meeste jonge werknemers zijn niet gehuwd. Gehuwde werknemers zijn dan ook gemiddeld veel ouder dan niet-gehuwde werknemers.

Toch is de relatie tussen burgerlijke staat en beëindiging van een baan niet volledig aan leeftijd toe te schrijven. In de leeftijd van 30 tot 55 jaar was de uitstroom van gehuwden 2 tot 4 procentpunten lager dan die van niet-gehuwden. Grotere verschillen waren er in de leeftijd van 20 tot 30 jaar. In deze leeftijd was het uitstroomquotient voor gehuwde werknemers veel lager dan voor niet-gehuwde werknemers. Het verschil bedroeg 9 procentpunten voor de leeftijdsgroep van 20 tot 25 jaar en 6 procentpunten voor de leeftijd van 25 tot 30 jaar. Deze verschillen wijzen er wellicht op dat gehuwde twintigers meer gesetteld zijn dan niet-gehuwde twintigers.

2. Werknemers van wie de baan eindigde in 2005; in procenten van alle werknemers per 1 januari 2005, gehuwden en niet-gehuwden

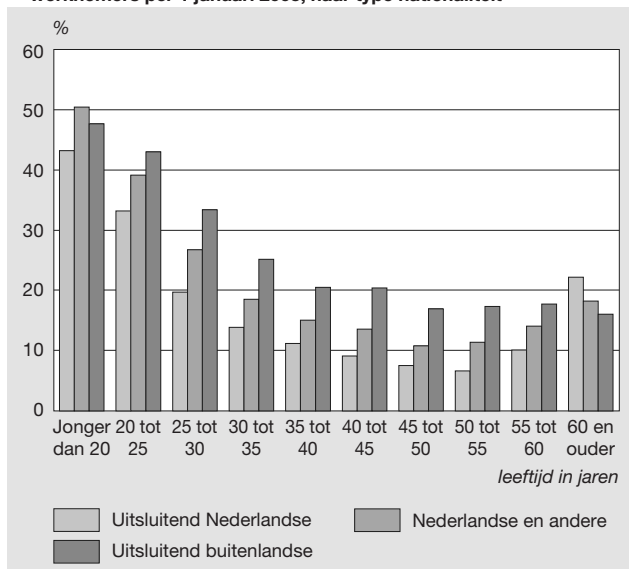

3.4 Nationaliteit

Bij werknemers met een buitenlandse nationaliteit werden arbeidsrelaties veel vaker beëindigd dan bij andere werknemers. Er zijn werknemers met uitsluitend een buitenlandse nationaliteit (0,2 miljoen) en werknemers met zowel een buitenlandse als de Nederlandse nationaliteit (0,3 miljoen). Een deel van de werknemers met uitsluitend een buitenlandse nationaliteit werkt en verblijft hier tijdelijk. Beëindiging van arbeidsrelaties in verband met emigratie komt relatief weinig voor, maar bij werknemers met een buitenlandse nationaliteit meer dan bij werknemers met uitsluitend de Nederlandse nationaliteit. Een deel van de werknemers met een buitenlandse nationaliteit is laag op-

geleid of spreekt weinig of geen Nederlands, wat van invloed kan zijn op het soort banen waarin men werkt. Bij de werknemers met uitsluitend een buitenlandse nationaliteit werd ruim een kwart van de arbeidsrelaties beëindigd. Bij de werknemers met zowel een buitenlandse als de Nederlandse nationaliteit was dat iets minder, maar aanzienlijk meer dan bij de werknemers met alleen een Nederlandse nationaliteit. Bij werknemers met zowel een buitenlandse als de Nederlandse nationaliteit gaat het voor bijna de helft om personen die naast de Nederlandse ook de Turkse of Marokkaanse nationaliteit hebben. Daarnaast zijn er onder meer werknemers met de Nederlandse en de Duitse of Britse nationaliteit. De dubbele nationaliteit kan zijn verkregen door naturalisatie of door geboorte (Nicolaas, 2007).

3. Werknemers van wie de baan eindigde in 2005; in procenten van alle werknemers per 1 januari 2005, naar type nationaliteit

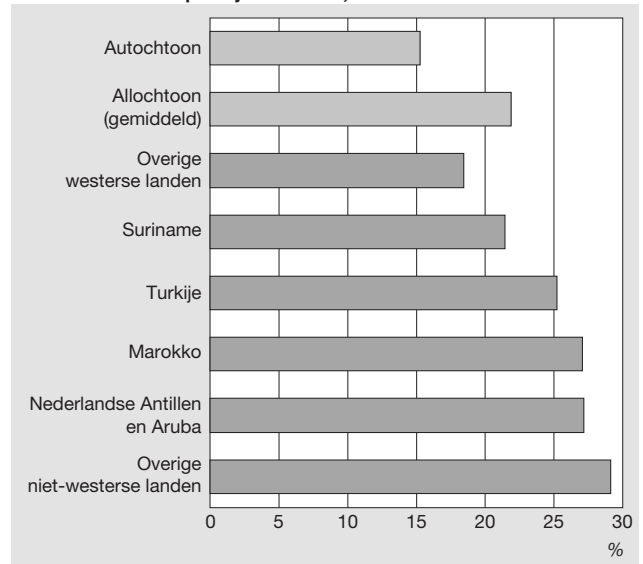

3.5 Herkomstgroepering

Beëindiging van arbeidsrelaties komt bij allochtone werknemers meer voor dan bij autochtone werknemers. Voor een belangrijk deel spelen hier dezelfde factoren als bij de werknemers met een buitenlandse nationaliteit aangezien beide categorieën voor een deel samenvallen.²⁾ De herkomstgroepering is echter niet gebaseerd op de nationaliteit, maar op het geboorteland van de ouders. Op basis van herkomstgroepering komen aanzienlijke verschillen naar voren wat betreft beëindiging van arbeidsrelaties. Bij 15 procent van de autochtone werknemers en 22 procent van de allochtone werknemers die op 1 januari 2005 werkten, eindigde de arbeidsrelatie in de loop van 2005. De meeste arbeidsrelaties (29 procent) werden beëindigd bij de 'overige' niet-westerse allochtonen, d.w.z. de niet-westerse allochtonen afgezien van Arubanen, Antillianen, Surinamers, Marokkanen en Turken. Hierna volgden de Antillianen en Marokkanen met elk 27 procent. Deze verschillen tussen de herkomstgroeperingen zijn voor een deel te verklaren uit leeftijdsverschillen. De Marokkaanse en Turkse werknemers bijvoorbeeld zijn gemiddeld 31 jaar oud. Dat is aanzienlijk jonger dan de autochtone werknemers (38,5 jaar).

Andere factoren die hier een rol spelen werden al genoemd. Bovendien werken relatief veel niet-westerse allochtone werknemers als uitzendkracht, in de detailhandel en bij schoonmaakbedrijven (WODC, CBS, 2006). Deze verdeling over bedrijfstakken is zeker van invloed op de mate waarin beëindiging van arbeidsrelaties voorkomt.

4. Werknemers van wie de baan eindigde in 2005; in procenten van alle werknemers per 1 januari 2005, naar herkomst

4. Regressieanalyse van de sociaaldemografische kenmerken

Zoals al vermeld, staan de genoemde sociaaldemografische kenmerken niet los van elkaar. Er zijn bijvoorbeeld verschillen in leeftijd tussen gehuwden en niet-gehuwden, en tussen herkomstgroeperingen. Het verband tussen burgerlijke staat of herkomstgroepering en het al dan niet beëindigen van een baan kan dus geheel of gedeeltelijk toe te schrijven zijn aan leeftijd of andere kenmerken.

Om meer zicht te krijgen op de relatie tussen sociaaldemografische kenmerken en het al dan niet beëindigen van een baan komt dus een vorm van multivariate analyse in aanmerking. Er is hier gebruik gemaakt van (meervoudige) regressieanalyse, met als afhankelijke variabele het al dan niet beëindigd zijn van de baan (1 = beëindigd, 0 = niet beëindigd).

Bij regressieanalyse met een dichotome afhankelijke variabele, zoals in dit geval, doen zich diverse mogelijkheden voor (zie bijv. Aldrich en Nelson, 1990). Het eenvoudigste model is een lineair kansmodel van de vorm $y = a + b_1 x_1 + b_2 x_2 + \dots + b_n x_n$. Een veel toegepast alternatief is een logistisch regressiemodel. Bij logistische regressie is de afhankelijke variabele de logaritme van de kansverhouding $p/(1-p)$. Er vindt dus een transformatie plaats die bepaalde voordelen biedt, vooral als kansen zeer groot of zeer klein zijn.³⁾ Het nadeel van de transformatie is dat het model complexer wordt en dat er enig rekenwerk nodig is om uit de resultaten de uitstroombansen af te leiden. In deze paragraaf worden beide modellen gebruikt.

Voor beide modellen zijn twee vergelijkingen geschat. In beide vergelijkingen zijn leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, en herkomstgroepering in de vorm van een aantal dummy's opgenomen. In de tweede vergelijking is bovendien het kenmerk dienstverband toegevoegd. Hier zijn twee extra dummy's opgenomen, namelijk een voor deeltijdwerkers en een voor flexwerkers. Het doel hiervan is na te gaan in hoeverre de relatie tussen de sociaaldemografische variabelen en de onafhankelijke variabelen verandert als men controleert voor het dienstverband. Omwille van de overzichtelijkheid is het aantal dummy's beperkt gehouden en zijn geen interactietermen in de vergelijkingen opgenomen. Hierdoor zijn alleen grote lijnen zichtbaar. Dus voor bijvoorbeeld leeftijd is gewerkt met een indeling in zeven klassen, waardoor bepaalde nuances die in paragraaf 3.1 naar voren kwamen, hier onzichtbaar zijn. De referentiecategorie is bij de eerste vergelijking: niet-gehuwde, autochtone mannen van 40 tot en met 58 jaar. Bij de tweede vergelijking is de referentiecategorie: niet-gehuwde, autochtone mannen van 40 tot en met 58 jaar met een voltijdbaantje. De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van een steekproef van ruim 137 duizend werknemers (2%-steekproef).

4.1 Lineaire kansmodel

De resultaten voor het lineaire kansmodel staan in staat 1. Volgens de eerste vergelijking verschillen de uitstroomkansen sterk naar leeftijd. Vooral beneden 25 jaar zijn de uitstroomkansen veel hoger dan van de referentiecategorie (40-58 jaar). Ook de leeftijdsklassen 25 tot 30 jaar en ouder verschillen sterk van de referentiecategorie. In deze vergelijking heeft de dummy voor vrouw heel weinig effect. De dummy voor gehuwd maakt meer verschil en is negatief: de banen van gehuwden eindigen minder vaak dan die van niet-gehuwden, ook als men controleert voor leeftijd.

De zes dummy's voor herkomstgroepering zijn alle positief: bij elk van de zes onderscheiden allochtone groepen is de

uitstroom groter dan bij de referentiecategorie (autochtonen). De verschillen van de Marokkaanse en Turkse werknemers met de autochtone werknemers zijn hier echter, met controle voor andere kenmerken, kleiner dan bij de afzonderlijke analyse van het kenmerk herkomstgroepering. Vooral bij de werknemers uit de 'overige' niet-westerse landen en uit de Nederlandse Antillen en Aruba is het verschil met de autochtonen groot, ook met controle voor andere kenmerken.

De toevoeging van de variabele dienstverband aan de vergelijking heeft een aanzienlijk effect op de resultaten. De constante wordt kleiner, doordat deze nu alleen op voltijdwerknemers betrekking heeft. De regressiecoëfficiënten van de jongste twee leeftijdsklassen nemen met ongeveer een kwart af. Ook zijn de regressiecoëfficiënten van de dummy's voor herkomstgroepering in de tweede vergelijking kleiner dan in de eerste. Deze veranderingen treden op doordat veel jongeren en allochtonen als flexwerker of in deeltijd werken.

Opmerkelijk is dat de regressiecoëfficiënt van de dummy voor vrouw in de tweede vergelijking negatief is, terwijl dit in de eerste vergelijking niet het geval is. Ook hier is deeltijdwerk en flexwerk de verklaring. Zonder onderscheid naar dienstverband verschillen de uitstroomkansen van vrouwen niet veel van die van mannen. Wel is de uitstroom van mannelijke deeltijdwerkers en flexwerkers groter dan die van vrouwelijke deeltijdwerkers en flexwerkers (zie ook tabel 1). Doordat in de tweede vergelijking deeltijdwerkers en flexwerkers als aparte categorieën worden onderscheiden, krijgt de dummy van vrouw een negatieve coëfficiënt.

4.2 Logistisch regressiemodel

Bij de analyse met het logistische regressiemodel zijn dezelfde variabelen en referentiecategorieën gebruikt. De resultaten staan in staat 2.

Deze analyse leidt tot dezelfde conclusies als het lineaire model. In het logistische model verschillen de kansverhou-

Staat 1
Samenhang tussen de sociaaldemografische kenmerken en beëindiging van baan, lineaire regressies

	Vergelijking 1		Vergelijking 2	
	Regressie-coëfficiënt	Standaardfout	Regressie-coëfficiënt	Standaardfout
Constante	0,094	0,002	0,075	0,002
Jonger dan 20 jaar	0,336	0,004	0,252	0,004
20 tot 25 jaar	0,231	0,004	0,185	0,004
25 tot 30 jaar	0,112	0,003	0,105	0,003
30 tot 35 jaar	0,054	0,003	0,055	0,003
35 tot 40 jaar	0,032	0,003	0,032	0,003
59 jaar en ouder	0,148	0,005	0,129	0,005
Vrouw	0,004	0,002	-0,038	0,002
Gehuwd	-0,030	0,002	-0,032	0,002
Marokko	0,066	0,009	0,045	0,009
Turkije	0,048	0,008	0,021	0,008
Suriname	0,054	0,007	0,043	0,007
Nederlandse Antillen en Aruba	0,089	0,012	0,070	0,011
Overige niet-westerse landen	0,109	0,007	0,085	0,006
Westerse landen (excl. Nederland)	0,044	0,003	0,038	0,003
Deeltijdwerker			0,069	0,002
Flexwerker			0,307	0,004
R 2	0,091		0,131	

Staat 2

Samenhang tussen de sociaaldemografische kenmerken en beëindiging van baan, logistische regressies¹⁾

	Vergelijking 1			Vergelijking 2		
	B	S.E.	Exp(B)	B	S.E.	Exp(B)
(Constant)	-2,305	0,021	0,100	-2,517	0,023	0,081
Jonger dan 20 jaar	1,987	0,029	7,296	1,530	0,031	4,616
20 tot 25 jaar	1,539	0,027	4,662	1,290	0,028	3,632
25 tot 30 jaar	0,949	0,027	2,583	0,919	0,027	2,507
30 tot 35 jaar	0,564	0,027	1,757	0,584	0,027	1,794
35 tot 40 jaar	0,377	0,027	1,458	0,378	0,028	1,459
59 jaar en ouder	1,227	0,036	3,410	1,113	0,037	3,044
Vrouw	0,033	0,015	1,034	-0,233	0,018	0,792
Gehuwd	-0,282	0,019	0,755	-0,298	0,020	0,742
Marokko	0,432	0,059	1,541	0,309	0,061	1,362
Turkije	0,353	0,056	1,424	0,169	0,058	1,185
Suriname	0,389	0,049	1,475	0,313	0,051	1,367
Nederlandse Antillen en Aruba	0,583	0,078	1,791	0,469	0,081	1,598
Overige niet-westerse landen	0,692	0,044	1,998	0,555	0,045	1,742
Westerse landen (excl. Nederland)	0,338	0,027	1,402	0,303	0,027	1,354
Deeltijdwerker				0,566	0,019	1,761
Flexwerker				1,698	0,026	5,460
Nagelkerke R ²	0,133			0,181		

¹⁾ B= regressiecoëfficiënt, S.E.= standaardfout.

dingen (odds), en dus ook de uitstroomkansen, sterk naar leeftijd. In de eerste vergelijking is leeftijd duidelijk de belangrijkste factor. Opvallend is weer dat geslacht niet veel effect heeft in de eerste vergelijking, maar wel in de tweede. Toevoeging van de variabele dienstverband aan de vergelijking maakt ook hier een groot verschil. Ook op de andere punten, zoals de verschillen tussen autochtonen en allochtonen, leidt het logistische model tot dezelfde conclusies als het lineaire model.

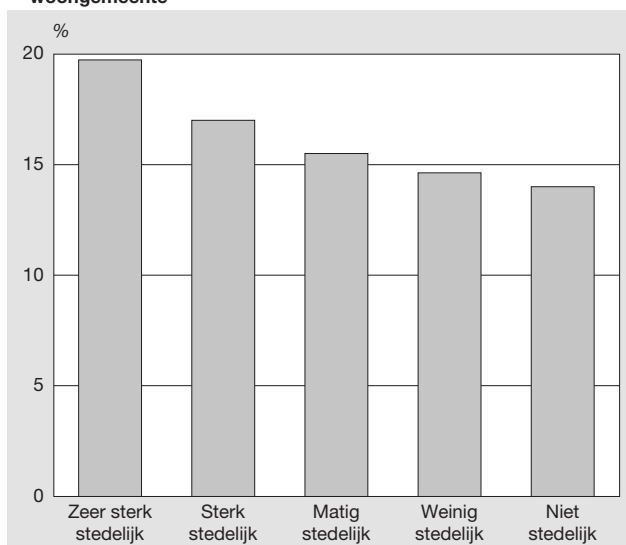
5. Regionale verschillen

Beëindiging van banen kwam meer voor bij werknemers die in zeer sterk stedelijke gemeenten woonden dan bij werknemers in minder stedelijke gemeenten. De percen-

tages liepen uiteen van 20 procent voor de zeer sterk stedelijke gemeenten tot 14 procent voor de niet-stedelijke gemeenten.

Deze samenhang tussen stedelijkheid en beëindiging van de baan houdt voor een deel verband met de samenstelling van de werknemerspopulaties. In de zeer sterk stedelijke gemeenten wonen namelijk relatief veel meer allochtonen en niet-gehuwde werknemers dan buiten de grote steden. Dus de groepen waarvan eerder bleek dat de uitstroom bovengemiddeld was, zijn in de grote steden ruimer vertegenwoordigd dan elders. Na controle voor deze kenmerken blijft er een verschil van een paar procentpunten tussen de werknemers in de zeer sterk stedelijke gemeenten en de werknemers in de niet of weinig stedelijke gemeenten.

5. Werknemers van wie de baan eindigde in 2005; in procenten van alle werknemers per 1 januari 2005, naar stedelijkheid van de woongemeente

De verschillen tussen provincies wat betreft beëindiging van banen zijn niet groot. In Zeeland, Drenthe en Gelderland werden de minste banen beëindigd (15 procent). Relatief de meeste banen werden beëindigd in Groningen, Noord-Holland en Flevoland (17 procent) en in Utrecht (18 procent). In de overige vijf provincies werd 16 procent van de banen beëindigd.

Op het niveau van de COROP-gebieden loopt het aandeel van de beëindigde banen iets meer uiteen dan op het niveau van provincies. Het COROP-gebied met de meeste beëindigingen was Groot-Amsterdam (19 procent), gevolgd door het COROP-gebied 'Overig Groningen' met 18 procent. De minste beëindigingen waren er in Zeeuws-Vlaanderen (14 procent). De genoemde verschillen tussen COROP-gebieden en tussen provincies hangen samen met de stedelijkheid van de gebieden. In de COROP-gebieden waarin grote steden liggen worden relatief wat meer arbeidsrelaties beëindigd dan elders.

De verschillen tussen de regio's wat betreft beëindiging van banen lijken weinig of geen verband te houden met de werkloosheid. Er is op COROP-niveau geen significante correlatie tussen de uitstroom en het werkloosheidspercentage.

6. Conclusie

In dit artikel is nagegaan in hoeverre sociaaldemografische kenmerken van werknemers verband houden met beëindiging van arbeidsrelaties. De sociaaldemografische kenmerken zijn: leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, nationaliteit en herkomstgroepering. Ook is een onderscheid gemaakt naar dienstverband (voltijdwerknemers, deeltijdwerknemers, flexwerkers) en zijn regionale verschillen bezien.

De genoemde sociaaldemografische kenmerken bleken duidelijk samen te hangen met beëindiging van arbeidsrelaties. De sterkste samenhang is er met leeftijd. Vooral in de leeftijdsgroep jonger dan 25 jaar worden veel arbeidsrelaties beëindigd. Voor een deel komt dit door flexwerk en deeltijdwerk. Van de werknemers jonger dan 25 jaar beëindigde 38 procent de arbeidsrelatie in 2005. In de leeftijd van 25 jaar en ouder was dat 12 procent.

De kans dat een baan wordt beëindigd is dus lager naarmate de werknemer ouder is, maar boven de leeftijd van 59 jaar worden juist weer veel arbeidsrelaties beëindigd als gevolg van pensionering.

Er kwamen weinig verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers naar voren wat betreft beëindiging van banen. Alleen op de leeftijd van 64 jaar werd een markant verschil geconstateerd. Verder bleek beëindiging van arbeidsrelaties bij mannelijke deeltijdwerkers en flexwerkers meer voor te komen dan bij vrouwelijke deeltijdwerkers en flexwerkers.

Naast leeftijd hangen vooral nationaliteit en herkomstgroepering, en in mindere mate burgerlijke staat, samen met beëindiging van arbeidsrelaties. Ook als men controleert voor leeftijd blijkt beëindiging van arbeidsrelaties meer dan gemiddeld voor te komen onder werknemers met een buitenlandse nationaliteit, onder allochtone werknemers en onder niet-gehuwde werknemers.

Deze verschillen hangen voor een deel samen met kenmerken van de betrokken banen. Allochtonen verrichten vaker uitzendwerk en ander tijdelijk werk dan autochtone werknemers. Ook zijn allochtone werknemers anders over bedrijfstakken verdeeld dan autochtone werknemers.

De kans dat een arbeidsrelatie wordt beëindigd blijkt dus sterk uiteen te lopen naargelang de sociaaldemografische kenmerken. Vooral bij jongeren en bij enkele groepen allochtonen is de kans bovengemiddeld.

De verschillen tussen de sociaaldemografische groepen die naar voren zijn gekomen, maken duidelijk dat de stromen op de arbeidsmarkt groot kunnen zijn, terwijl een groot deel van de werknemers jarenlang in hetzelfde bedrijf blijft werken. Voor een juiste interpretatie van de verschillen zal gedetailleerder dan hier is gebeurd naar de banen moeten worden gekeken. Het is de bedoeling dit in een vervolgartikel te doen. Beëindiging van arbeidsrelaties is namelijk niet alleen afhankelijk van sociaaldemografische kenmerken van de werknemer, maar ook van baan- en bedrijfskenmerken, zoals de aard van het arbeidscontract en de economische activiteit van het bedrijf.

De regionale verschillen wat betreft beëindiging van banen zijn beperkt van omvang en voor een deel te verklaren uit verschillen in samenstelling van de werknemerspopulaties. Er is hier een relatie met de stedelijkheid van de gemeente. In sterk stedelijke gebieden worden relatief meer banen beëindigd dan buiten de grote steden.

Technische toelichting

Bron

De gegevens zijn ontleend aan het Sociaal Statistisch Bestand 2005 van het CBS. Informatie hierover is onder meer te vinden in StatLine (zie www.cbs.nl).

In de bestanden staan onder meer persoonsgegevens ontleend aan de GBA en gegevens over banen, waaronder de begindatum en de einddatum van banen.

Werknemerspopulatie

Werknemers met een baan per 1 januari 2005. Grensarbeiders en andere personen die niet ingeschreven stonden in de GBA zijn uitgesloten. Bij personen met meerdere banen op 1 januari is alleen de hoofdbaan in aanmerking genomen. De hoofdbaan is gedefinieerd als de baan met het hoogste dagloon (brutoloon sociale verzekeringen).

Voltijdwerknemers

Werknemers met een volledige dag- en weektaak, uitgezonderd uitzendkrachten, oproepkrachten, afroepkrachten en invalkrachten.

Deeltijdwerknemers

Werknemers die geen volledige dag- of weektaak hebben, maar wel een vaste arbeidsduur per week, uitgezonderd uitzendkrachten, oproepkrachten, afroepkrachten en invalkrachten.

Flexwerkers

Uitzendkrachten, oproep- en invalkrachten zonder vaste arbeidsduur.

Leeftijd en burgerlijke staat

De peildatum is 1 januari 2005.

Herkomstgroepering

Autochtonen: personen van wie beide ouders in Nederland geboren zijn.

Allochtonen: personen van wie minstens één ouder in het buitenland geboren is (de persoon zelf kan dus in Nederland geboren zijn).

Niet-westerse landen: Turkije, landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië met uitzondering van Indonesië en Japan. Van een in het buitenland geboren allochtoon wordt zijn of haar geboorteland beschouwd als het land van herkomst. Van een in Nederland geboren allochtoon wordt het geboorteland van de moeder beschouwd als het land van herkomst, indien de moeder niet in Nederland is geboren. Indien zowel de betrokkene als diens moeder in Nederland is geboren, geldt het geboorteland van de vader als het land van herkomst.

COROP-gebieden

De COROP-indeling is omstreeks 1970 ontworpen door de Coördinatie Commissie Regionaal Onderzoeksprogramma, waaraan de indeling haar naam dankt. Onderscheiden werden 40 gebieden, waaraan later 3 subgebieden zijn toegevoegd. De COROP-indeling vormt een regionaal niveau tussen gemeenten en provincies.

Literatuurverwijzingen

Aldrich, J. H., and F. D. Nelson (1990), *Linear Probability, Logit and Probit Models*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, Inc..

Corpeleijn, A.W.F. (2003), Tijdelijke en langdurige banen, 2000. In: CBS, Sociaal-economische maandstatistiek, september 2003.

Kee, P en R. Milot (2005), Arbeidsmarktdynamiek en banen. In: CBS, De Nederlandse conjunctuur – 2005, aflevering 4.

Han Nicolaas (2007), Groei dubbele nationaliteiten neemt af. In: CBS, Webmagazine 25 juni 2007.

SZW (2007), Ontslagstatistiek, Jaarrapportage 2006, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, juli 2007. OECD, Employment Outlook 2006.

WODC, CBS, Integratiekaart 2006. Bijlage bij de jaarnota Integratiebeleid 2006. WODC- cahier 2006-8.

WRR (2007), Investeren in werkzekerheid, Amsterdam University Press, Amsterdam 2007

Zevenbergen, R.G. van en U.H. Oelen (2000). *Het duaal ontslagrecht. Beëindiging van arbeidsrelaties in de praktijk* (Research voor beleid), Den Haag: Elsevier.

Noten in de tekst

- ¹⁾ In 2006 hebben werkgevers voor 103 duizend werknemers ontslag aangevraagd bij het CWI of de kantonrechter (SZW, 2007). Dit aantal is conjunctuurgevoelig. In de periode 1999-2006 fluctueerde het aantal tussen 78 duizend en 164 duizend. Ontslagaanvragen leiden meestal, maar niet altijd tot daadwerkelijk ontslag; van de ontslagaanvragen bij het CWI wordt ongeveer 15 procent geweigerd of ingetrokken. Ontslag door de werkgever via de genoemde procedures betreft dus slechts een klein deel van alle beëindigingen van arbeidsrelaties. Zie ook het artikel 'Aantal ontslagaanvragen sterk gedaald' elders in dit nummer.
- ²⁾ De werknemers met als herkomstgroepering Suriname of Nederlandse Antillen en Aruba hebben echter meestal alleen de Nederlandse nationaliteit.
- ³⁾ Als de kansen tussen 0,25 en 0,75 liggen, is lineaire regressie haast evengoed als logistische regressie. In dit geval zijn de kansen voor het grootste deel van de werknemerspopulatie kleiner dan 0,25, zodat logistische regressie tot iets betere schattingen kan leiden.

Tabel 1
Werknemers, 1 januari 2005

	Totaal	w.o. werknemers waarvan de baan van 1 januari 2005 eindigde in 2005	
		absoluut	aandeel in het totaal
	x 1 000		%
Mannen	3 801	602	16
Jonger dan 20 jaar	236	101	43
20 tot 25 jaar	341	116	34
25 tot 30 jaar	384	85	22
30 tot 35 jaar	465	71	15
35 tot 40 jaar	510	60	12
40 tot 45 jaar	502	46	9
45 tot 50 jaar	457	33	7
50 tot 55 jaar	411	25	6
55 tot 60 jaar	355	35	10
60 jaar en ouder	138	31	22
Vrouwen	3 062	518	17
Jonger dan 20 jaar	226	101	45
20 tot 25 jaar	332	114	34
25 tot 30 jaar	363	70	19
30 tot 35 jaar	407	57	14
35 tot 40 jaar	414	48	12
40 tot 45 jaar	407	41	10
45 tot 50 jaar	367	31	9
50 tot 55 jaar	291	22	8
55 tot 60 jaar	199	21	11
60 jaar en ouder	57	13	22
Burgerlijke staat			
Niet-gehuwd	3 380	769	23
Gehuwd	3482	351	10
Herkomstgroepering			
Autochtoon	5 738	874	15
Marokko	83	22	27
Turkije	99	25	25
Suriname	138	30	21
Nederlandse Antillen en Aruba	48	13	27
Overige niet-westerse landen	151	44	29
Overige westerse landen	571	105	18
Onbekend	36	7	19
Nationaliteit			
Uitsluitend Nederlandse	6 314	982	16
Nederlandse en andere	303	74	25
Uitsluitend buitenlandse	196	52	27
N.v.t./onbekend	50	12	23
Dienstverband			
Mannen			
voltijd	2 804	281	10
deeltijd	764	192	25
flexwerkers	233	129	55
Vrouwen			
voltijd	715	90	13
deeltijd	2055	301	15
flexwerkers	293	127	43
Stedelijkheid van de woongemeente			
Zeer sterk stedelijk	1 187	234	20
Sterk stedelijk	1 873	318	17
Matig stedelijk	1 484	230	16
Weinig stedelijk	1 435	210	15
Niet stedelijk	834	117	14
Onbekend	49	11	23
Algemeen totaal	6 863	1 120	16

Bedrijfsopleidingen 2005: de belangrijkste resultaten

Jack Claessen en Jeroen Nieuweboer

In 2005 boden zeven van de tien bedrijven in de particuliere sector ondersteuning – financieel of door het beschikbaar stellen van werktijd – bij de opleiding van hun werknemers. Bij twee van de drie bedrijven ging het om cursussen of opleidingen. Bij 30 procent was er sprake van opleiding op de werkplek en bij 41 procent namen medewerkers deel aan andere vormen van bedrijfsopleidingen, zoals zelfstudie of deelname aan conferenties, workshops en lezingen. Grotere bedrijven boden vaker bedrijfsopleidingen aan dan kleinere. Relatief de meeste cursussen werden gevolgd door 25-54-jarigen. Jongeren en 55-plussers waren ondervertegenwoordigd. Vergeleken met 1999 was het aandeel bedrijven dat bedrijfsopleidingen aanbood in 2005 een stuk lager. Dit gold eveneens voor het percentage werknemers dat via het bedrijf cursussen of opleidingen volgde. Ook werd er minder uitgegeven aan cursussen en opleidingen van werknemers. Het aandeel van de arbeidskosten dat hieraan werd besteed, daalde van 2,7 naar 2,2 procent.

1. Inleiding

Het doel van dit artikel is het presenteren van de belangrijkste resultaten van het onderzoek Bedrijfsopleidingen 2005. Het onderzoek is gebaseerd op een enquête onder bedrijven in de particuliere sector met ten minste tien werknemers. In 2005 behoorden hiertoe ruim 3,8 miljoen werknemers. In de enquête is gevraagd naar de deelname van werknemers aan bedrijfsopleidingen, de kosten hiervan en het gevoerde opleidingsbeleid van de bedrijven. Het betreft een onderzoek in het kader van een verordening van de Europese Unie (EU) dat in alle lidstaten wordt gehouden. Het sluit aan bij de doelstellingen van de Europese Top in Lissabon maart 2000 waarbij de EU zich tot doel heeft gesteld de meest competitieve en dynamische kenniseconomie in de wereld te worden. Levenlang leren is een belangrijke voorwaarde om deze doelstelling te kunnen realiseren. Bedrijfsopleidingen zijn een belangrijk thema in deze strategie die moet leiden tot het ontwikkelen van een vakbekwame, goed opgeleide en flexibele beroepsbevolking.

2. Wat wordt verstaan onder een bedrijfsopleiding?

Er is sprake van een bedrijfsopleiding als de opleiding georganiseerd wordt om nieuwe kennis of vaardigheden te ontwikkelen of bestaande kennis of vaardigheden te verbeteren. Bovendien moet deze geheel of gedeeltelijk door het bedrijf ondersteund worden. Dat kan financieel en/of door het beschikbaar stellen van werktijd. Daarnaast dient de opleiding van te voren gepland te zijn.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen cursussen of opleidingen en andere vormen van bedrijfsopleidingen zoals opleidingen op de werkplek, jobrotation/functieroulatie, deelname aan kwaliteitscirkels of georganiseerde groepsdiscussies, zelfstudie en het bezoek aan conferenties, workshops of lezingen (zie: Begrippenlijst).

Binnen de cursussen of opleidingen worden interne- en externe cursussen onderscheiden. Interne cursussen of opleidingen worden door het bedrijf zelf ontworpen en georganiseerd terwijl externe cursussen of opleidingen ontworpen en georganiseerd worden door een andere organisatie dan het bedrijf zelf. Een en ander staat los van de locatie waar de opleiding of cursus gegeven wordt.

In het onderzoek Bedrijfsopleidingen 2005 werd ook naar leerbanen geïnformeerd. Hoewel dit geen bedrijfsopleidingen in strikte zin zijn, hebben ze hier immers wel een duidelijk raakvlak mee.

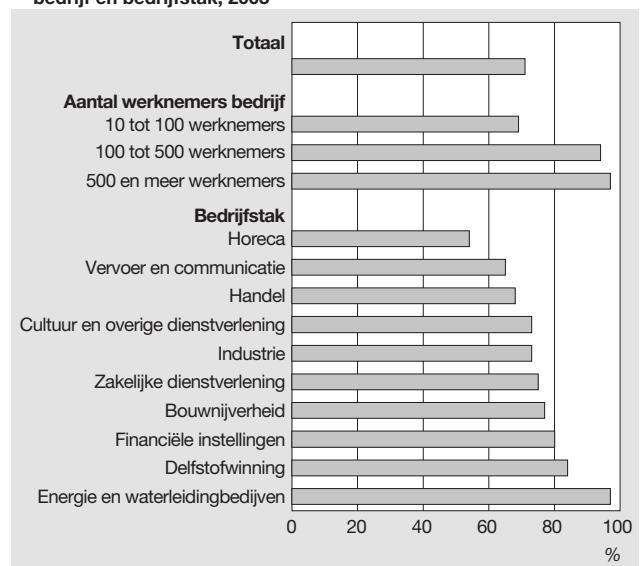
Een leerbaan is een baan met een opleidingsdoel. Het hoofddoel is kennis op te doen waarmee een officieel erkend diploma of een kwalificatie wordt behaald. De leeractiviteit is op zijn minst gedeeltelijk praktijkgericht. De opleiding wordt geheel of gedeeltelijk gefinancierd door het bedrijf waarbij de leerlingen vaak een speciaal 'leer/werk contract' hebben.

3. Welke bedrijven hebben bedrijfsopleidingen?

3.1 Naar grootte bedrijf

In 2005 faciliteerden zeven van de tien particuliere bedrijven met tien en meer werknemers bedrijfsopleidingen voor hun medewerkers. Bij twee van de drie bedrijven volgden medewerkers cursussen of opleidingen. Bij 30 procent van de bedrijven was er sprake van opleiding op de werkplek en bij 41 procent namen medewerkers deel aan overige vormen van bedrijfsopleidingen. Grotere bedrijven boden vaker bedrijfsopleidingen aan dan kleinere. Dat hangt wellicht samen met het feit dat bij de grotere bedrijven meer middelen beschikbaar zijn voor het opleiden van het personeel.

1. Bedrijven met bedrijfsopleidingen naar aantal werknemers bedrijf en bedrijfstak, 2005

3.2 Naar bedrijfstak

Het aandeel bedrijven met bedrijfsopleidingen verschilt ook per bedrijfstak. Relatief de meeste bedrijfsopleidingen kwamen voor bij energie en waterleidingbedrijven, delfstofwinning en financiële instellingen. Bij bedrijven in de horeca werden het minst bedrijfsopleidingen aangeboden. Dit houdt verband met het feit dat de meeste werkzaamheden in deze bedrijfstak minder opleiding vergen dan de beheersing van complexe processen in bijvoorbeeld de energie en waterleidingbedrijven of bij banken en verzekeringsbedrijven. Daarnaast werken in de horeca ook veel werknemers in een tijdelijke of een kleine baan. Dergelijke werknemers gaan minder vaak op cursus.

3.3 Innovators en niet-innovators

Bedrijven die in 2005 nieuwe of sterk verbeterde producten of diensten dan wel nieuwe werkmethode introduceerden, zijn aangemerkt als innovators.¹⁾ Hiertoe behoorden 18 procent van de bedrijven. Van deze innoverende bedrijven gaf 84 procent cursussen of opleidingen, tegenover 63 procent van de niet-innovators. Ook de andere vormen van bedrijfsopleidingen werden door de innoverende bedrijven substantieel meer gegeven dan door niet-innoverende bedrijven. Innoverende bedrijven deden dus meer aan bedrijfsopleidingen dan bedrijven die in 2005 niet innoveerden.

Staat 1
Bedrijven met bedrijfsopleidingen naar innovativiteit bedrijven en soort opleiding, 2005

	Totaal	Innovators	Niet-innovators
	%		
Totaal	71	90	68
Cursus of opleiding	66	84	63
Andere bedrijfsopleidingen:			
Opleiding op de werkplek	30	44	27
Job rotation / functieroulatie	9	22	6
Kwaliteitscirkels /groepsdiscussies	10	21	7
Zelfstudie	17	32	14
Conferenties, workshops, lezingen	35	54	31

Staat 2
Leerbanen bij bedrijven, 2005

	Bedrijven met leerbanen	Leerbanen per werknemer	Personen met leerbaan		
			Totaal	Mannen	Vrouwen
	%				
Totaal	39	2	100	70	30
10 tot 100 werknemers	39	3	100	72	28
100 tot 500 werknemers	38	1	100	80	20
500 en meer werknemers	50	1	100	60	40
Industrie	39	2	100	87	13
Bouwnijverheid	47	4	100	98	2
Handel	40	2	100	58	42
Horeca	51	4	100	57	43
Vervoer en communicatie	36	1	100	84	16
Financiële instellingen	32	1	100	59	41
Zakelijke dienstverlening	32	2	100	63	37
Cultuur en overige dienstverlening	32	2	100	47	53

4. Leerbanen

Bijna vier op de tien bedrijven had in 2005 leerbanen. Het ging om bijna 80 duizend banen. Hiervan werden er 70 procent bezet door mannen en 30 procent door vrouwen. Deze verdeling varieerde overigens aanzienlijk per bedrijfsactiviteit. Het is niet verwonderlijk dat het in de bouw bijna alleen mannen waren die een leerbaan hadden. Alleen bij de bedrijven met activiteiten op het gebied van cultuur en overige dienstverlening hadden de vrouwen de meeste leerbanen (53 procent).

De arbeidskosten voor deze leerbanen waren bijna 1,8 miljard euro. Daarnaast is nog eens 109 miljoen euro aan overige kosten voor opleiding, materiaal en gebouwen of ruimtes gemaakt voor de leerbanen. Bedrijven droegen 51 miljoen euro bij aan fondsen voor leerbanen. Daar stond tegenover dat zij 72 miljoen euro uit fondsen of aan subsidie van bijvoorbeeld branche-organisaties en overheid ontvingen voor het in dienst hebben van mensen met leerbanen.

5. Opleidingsbeleid bedrijven

Het opleidingsbeleid van een bedrijf kan afgeleid worden uit het al dan niet aanbieden van opleidingen aan medewerkers. Maar het beleid kan ook betrekking hebben op de aanwezigheid van opleidingsfaciliteiten zoals opleidingsruimtes, opleidingsafdelingen en functionarissen, opleidingsprogramma's, procedures voor het beoordelen van opleidingen en de aandacht voor overheidsmaatregelen op het gebied van bedrijfsopleidingen. Op deze onderdelen van het beleid laten de bedrijven waarvan de medewerkers in 2005 bedrijfsopleidingen volgden, het volgende beeld zien:

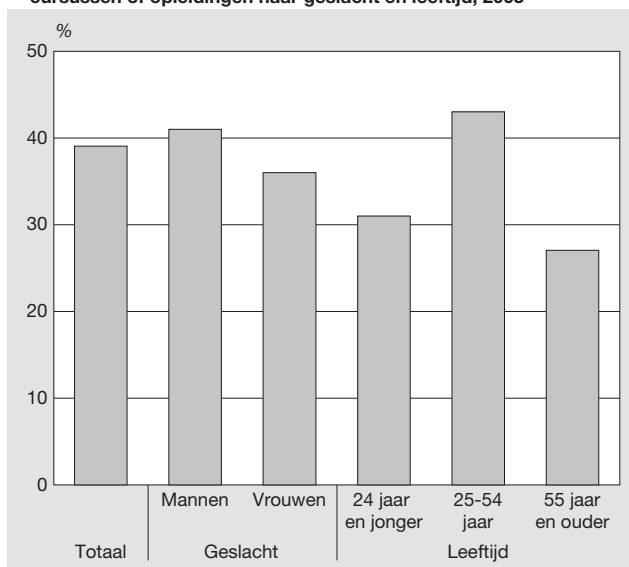
- Van deze bedrijven had 9 procent een eigen en/of met anderen gedeeld opleidingscentrum. Een op de zeven had een afdeling of een medewerker die verantwoordelijk was voor het organiseren van bedrijfsopleidingen. Ruim de helft liet zich hierover adviseren door een externe organisatie.

- Vierentachtig procent voerde gesprekken met individuele medewerkers om de opleidingsbehoefte vast te stellen.
- Van de bedrijven met bedrijfsopleidingen had 22 procent een gedocumenteerd opleidingsprogramma en 27 procent een specifiek budget voor bedrijfsopleidingen.
- In meer dan de helft van de bedrijven met bedrijfsopleidingen is bij de medewerkers onderzoek gedaan naar de tevredenheid over de opleidingen. Een deel van de bedrijven onderzocht de effecten van de opleidingen. Zo gaf 44 procent van de bedrijven aan onderzoek te hebben gedaan naar de kennisverbetering bij de medewerkers. Bijna zes van de tien bedrijven keek naar de verandering in werkgedrag en prestaties als gevolg van bedrijfsopleidingen en 34 procent bekeek de meerwaarde op basis van indicatoren zoals productiekosten.
- Ruim een op de vijf bedrijven met bedrijfsopleidingen had een formele inspraakorganisatie voor medewerkers. Een wisselend deel van deze inspraakorganisaties was betrokken bij het formuleren van doelstellingen, doelgroepen, onderwerpen, budget, selectie van opleidingsinstituten en de evaluatie van de bedrijfsopleidingen.
- De belangrijkste overheidsmaatregelen die invloed hadden op het opleidingsbeleid, waren het door de overheid voorzien in erkende normen voor kwalificaties en diploma's en het geven van subsidies en belastingaftrek.
- Bedrijven met bedrijfsopleidingen die in 2005 minder opleidingen hebben kunnen aanbieden dan ze zich hadden voorgenoemen (18 procent), deden dit vooral vanwege te weinig tijd of te hoge werkdruk en vanwege te hoge kosten.

6. Wie volgden cursussen?

In 2005 namen ruim 1,3 miljoen werknemers in de particuliere sector deel aan een bedrijfsopleiding in de vorm van een cursus of opleiding. Het betrof bijna vier op de tien werk-

2. Werknemers die cursussen of opleidingen volgen bij bedrijven met cursussen of opleidingen naar geslacht en leeftijd, 2005

nemers van de bedrijven die cursussen of opleidingen aanboden. Mannen volgden vaker cursussen of opleidingen dan vrouwen. In 2005 volgde 41 procent van de mannelijk werknemers van bedrijven die deze aanboden, ten minste één cursus of opleiding. Van de vrouwelijke werknemers was dat 36 procent. Dit hangt samen met het feit dat relatief veel vrouwen parttime werken en dat werkgevers minder bereid zijn om te investeren in parttime medewerkers.

Naar leeftijd gingen vooral de 25 tot en met 54 jarige werknemers op cursus (43 procent). Jongere werknemers tot 25 jaar en de oudere werknemers vanaf 54 jaar zijn ondervertegenwoordigd. Van hen nam respectievelijk 31 en 27 procent deel aan cursussen of opleidingen. Dat jongere werknemers minder op cursus gaan, heeft er mee te maken dat hun kennis nog goed aansluit bij het werk dat ze doen. Ze zijn nog niet zolang van school en aangenomen op basis van de voor het bedrijf benodigde competenties. De beperktere deelname van werknemers vanaf 55 jaar houdt verband met het feit dat werkgevers minder geneigd zijn te investeren in deze groep en mogelijk ook dat er in deze leeftijdscategorie minder animo is om nog opleidingen te volgen.

7. Welke cursussen zijn gevolgd?

In totaal zijn in 2005 bijna 47 miljoen arbeidsuren besteed aan cursussen of opleidingen. Dit zijn ongeveer 24 000 arbeidsjaren. Per cursist was dat ongeveer 36 uur of wel bijna één werkweek.

Naast de categorie overige opleidingen zijn de meeste arbeidsuren besteed aan cursussen of opleidingen op het gebied van techniek, boekhouding en persoonlijke vaardigheden. Aan het aanleren of verbeteren van talen is slechts 2 procent van de tijd gependend. Opvallend is dat informaticaopleidingen pas op de zesde plaats komen. De tijd die besteed wordt aan deze opleidingen is de afgelopen jaren afgenomen. Dit heeft te maken met het feit dat steeds meer mensen vertrouwd zijn met computers en dat het gebruik van allerlei software vooral voor jongeren tegenwoordig vrijwel een vanzelfsprekendheid is.

Staat 3
Arbeidsuren cursussen of opleidingen naar type opleiding, 2005

	1 000 uren	%
Totaal	46 954	100
Nederlands en andere talen	1 150	2
Verkoop en marketing	4 770	10
Boekhouding, etc	7 675	16
Persoonlijke vaardigheden	6 481	14
Informatica en dergelijke	4 435	9
Techniek endergelijke	8 708	19
Milieu en arbo	2 695	6
Horeca en dergelijke	2 044	4
Overige opleidingen	8 996	19

Het type cursussen dat gevolgd is, hangt samen met de bedrijfsactiviteit. Zo is in de industrie een derde van de tijd besteed aan techniekcursussen. Bij de bouwnijverheid is de helft gebruikt voor techniekcursussen, terwijl in de horeca ruim de helft opging aan horecacursussen. In bedrij-

Staat 4
Arbeidsuren cursussen of opleidingen naar type opleiding, aantal werknemers bedrijf en bedrijfstak, 2005

	Nederlands en andere talen	Verkoop en marketing	Boekhouding e.d.	Persoonlijke vaardigheden	Informatica e.d.	Techniek e.d.	Milieu en arbo	Horeca e.d.	Overige opleidingen
	%								
Totaal	2	10	16	14	9	19	6	4	19
10 tot 100 werknemers	3	10	6	14	10	29	4	5	21
100 tot 500 werknemers	2	10	8	14	11	16	6	4	28
500 en meer werknemers	2	10	26	14	9	14	6	4	15
Delfstofwinning	3	25	9	10	4	19	21	3	6
Industrie	4	4	6	14	11	33	10	2	17
Energie en waterleidingbedrijven	3	6	7	16	14	30	11	1	13
Bouwnijverheid	2	3	4	8	6	51	15	1	9
Handel	1	30	6	16	6	17	5	2	17
Horeca	1	5	16	10	3	0	3	54	9
Vervoer en communicatie	1	9	15	15	8	16	3	6	26
Financiële instellingen	2	7	62	12	7	1	1	0	8
Zakelijke dienstverlening	3	9	19	13	14	10	3	4	27
Cultuur en overige dienstverlening	5	6	5	32	7	5	6	2	33

ven met handelsactiviteiten is 30 procent besteed aan cursussen over verkoop en marketing. Bij financiële instellingen ging 62 procent naar cursussen voor boekhouding, financiën, (personeels)management en dergelijke.

Cursussen Nederlands en andere talen werden in vrijwel alle branches weinig gevolgd. Cursussen Nederlands worden veelal gevolgd door een relatief kleine groep van allochtone werknemers, terwijl voor andere talen zoals bijvoorbeeld het Engels de in de bedrijven aanwezige kennis mogelijk voldoende geacht wordt.

8. Wie verzorgden de externe cursussen?

Het ontwerpen en organiseren van de opleidingen wordt vaak overgelaten aan derden. In 2005 zijn ruim 27 miljoen arbeidsuren besteed aan externe cursussen. Van deze uren is 45 procent verzorgd door particuliere opleidingsinstellingen. Hogescholen, universiteiten en andere publiekrechtelijke opleidingsinstellingen zoals Regionale opleidingscentra (ROC's) gaven samen ruim 30 procent van deze cursussen. Leveranciers van de bedrijven en moeder- of zusterbedrijven leverden 9 procent van de externe cursussen. Hierbij gaat het veelal om opleidingen of cursussen bij de levering van bijvoorbeeld nieuwe machines, software of bij de introductie van nieuwe producten of diensten. Het aandeel cursussen gegeven door de Kamers van koophandel of branche organisaties bleef beperkt tot 2 procent. Cursussen of opleidingen verzorgd door vakbonden kwamen nauwelijks voor als bedrijfsopleiding.

Staat 5
Arbeidsuren externe cursussen of opleidingen naar opleidingsorganisatie, 2005

	1 000 uren	%
Totaal	27 055	100
Hogescholen en universiteiten	3 361	12
Overige publiekrechtelijke opleidingsinstellingen	5 154	19
Particuliere opleidingsinstellingen	12 212	45
Leveranciers en moeder/zusterbedrijven	2 514	9
KvK, branche- of werkgeversorganisatie	555	2
Vakbonden	79	0
Anders	3 180	12

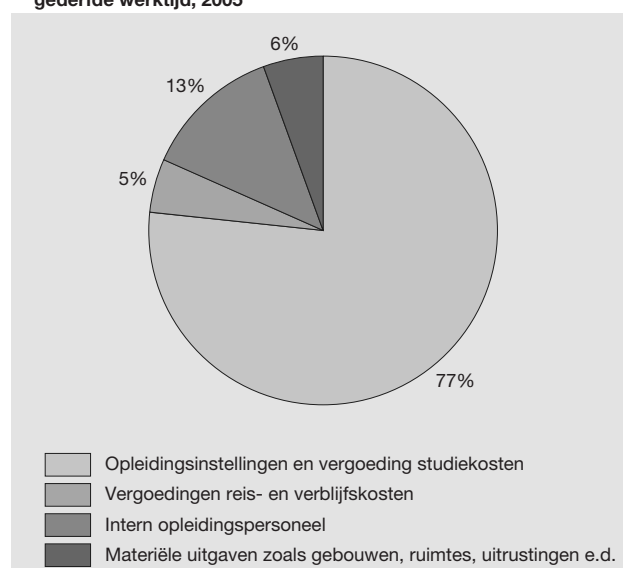
9. Uitgaven aan cursussen

9.1 Uitgaven exclusief kosten gedeerde werktijd

In 2005 is door de bedrijven ruim 1,7 miljard euro uitgegeven aan cursussen of opleidingen. Dit was ruim 1 300 euro per cursist. Het betrof uitgaven aan opleidingsinstellingen en vergoedingen van studiekosten, reis- en verblijf kosten, kosten aan intern opleidingspersoneel en materiële uitgaven.

Meer dan driekwart van deze uitgaven ging naar opleidingsinstellingen en vergoedingen van studiekosten. Aan reis- en verblijfkosten is 86 miljoen euro betaald. Dat is 5 procent van het totale budget. De uitgaven aan intern opleidingspersoneel voor begeleiding en dergelijke waren 222 miljoen euro. De materiële uitgaven aan gebouwen, ruimtes, uitrusting en materialen kwamen uit op 96 miljoen euro ofwel 6 procent van de totale uitgaven. Per werknemer van alle bedrijven werd er zo'n 450 euro uitgegeven (zie tabel 1)

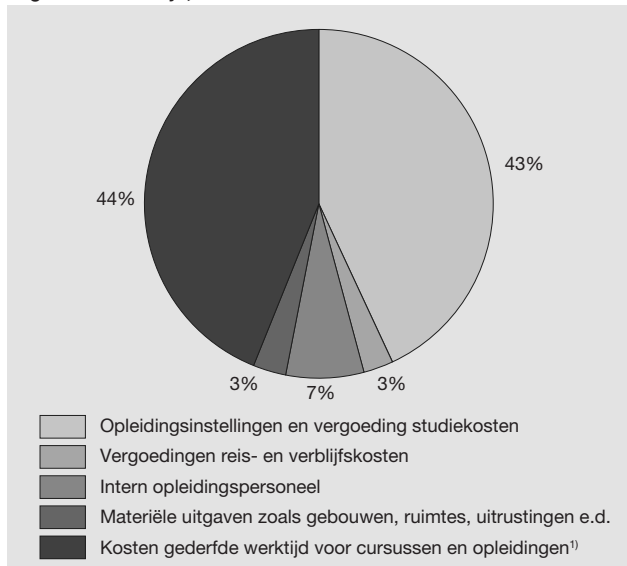
3. Uitgaven aan cursussen of opleidingen exclusief kosten gedeerde werktijd, 2005

9.2 Uitgaven inclusief kosten gedeerde werktijd

In 2005 is niet rechtstreeks gevraagd naar de kosten van de gedeerde werktijd. Op basis van de arbeidskosten per uur en de aan cursussen of opleidingen gebruikte arbeidsuren is een benadering van deze kosten gemaakt voor 2005. De totale uitgaven voor cursussen of opleidingen inclusief de kosten voor gedeerde werktijd zijn met ruim 3 miljard euro aanzienlijk hoger dan zonder deze kosten. De opname van de kosten voor gedeerde werktijd geeft uiteraard een andere relatieve kostenverdeling te zien waarbij dit de hoogste kostenpost blijkt te zijn. Rekening houdend met deze kosten kwamen de uitgaven uit op 810 euro per werknemer (zie tabel 1).

4. Uitgaven aan cursussen of opleidingen inclusief kosten gedeerde werktijd, 2005

¹⁾ Dit betreft een benadering op basis van de arbeidskosten per uur maal het aantal uren besteed aan cursussen of opleidingen.

10 Een vergelijking in de tijd

10.1 Gevolgde bedrijfsopleidingen en cursussen

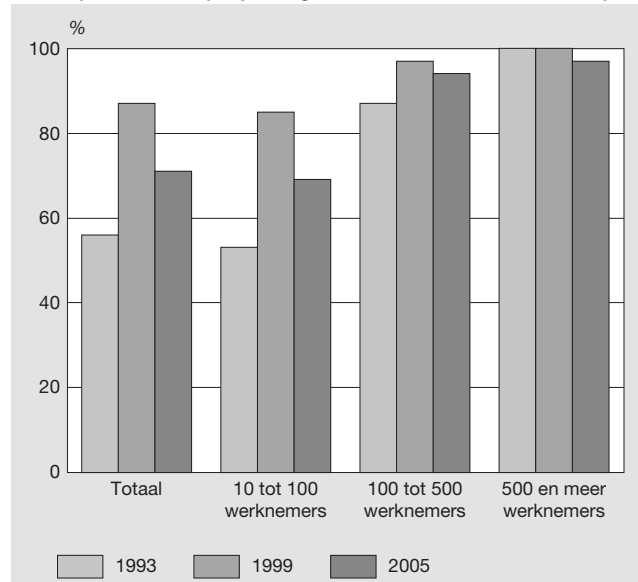
Het aandeel bedrijven met bedrijfsopleidingen, is gedaald van 87 procent in 1999 naar 71 procent in 2005. Deze daling gold voor alle vormen van bedrijfsopleidingen en betrof vooral de kleinere bedrijven. De afname bij de middelgrote bedrijven (van 97 naar 94 procent) en bij de grote bedrijven (van 100 naar 97 procent) bleef beperkt. Ten opzichte van 1993 was er, met uitzondering van de grootste bedrijven, in 2005 overigens wel een aanzienlijke toename te zien.

Het aandeel bedrijven waar werknemers interne en externe cursussen²⁾ volgden, daalde van 80 procent in 1999 naar 66 procent in 2005. Het aandeel cursisten nam af van 41 procent naar 34 procent. Toch lagen de percentages voor 2005 nog boven die in 1993.

10.2 Uitgaven aan cursussen als aandeel van de arbeidskosten

In voorgaande jaren zijn in de uitgaven aan cursussen of opleidingen ook de loonkosten voor de aan studie be-

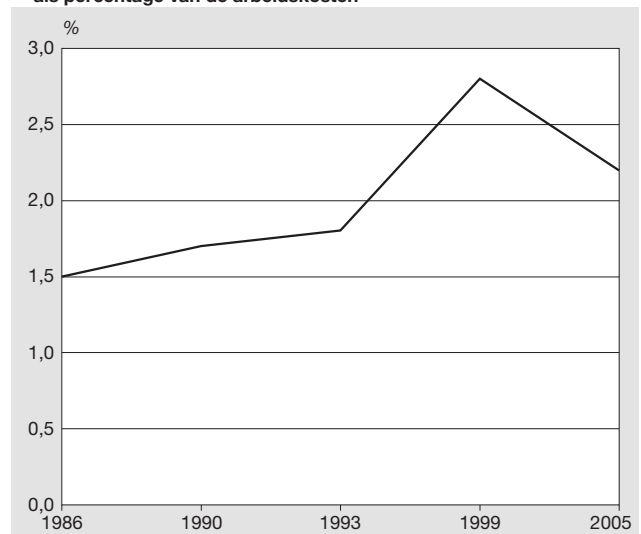
5. Bedrijven met bedrijfsopleidingen naar aantal werknemers bedrijf

steede arbeidsuren meegenomen, dat wil zeggen de kosten van de gedeerde werktijd. In 2005 is deze post niet afzonderlijk waargenomen. Op basis van de aan cursussen of opleidingen besteedde arbeidsuren en de arbeidskosten per uur is hiervan wel een schatting gemaakt. De gegevens in de onderstaande tijdreeks vanaf 1986 zijn overigens, in verband met de vergelijkbaarheid in de tijd, exclusief de sociale werkvoorzieningen.

Vanaf 1986 tot en met 1999 zat een duidelijke stijging in de uitgaven aan cursussen of opleidingen als percentage van de arbeidskosten van alle waargenomen bedrijven. In 2005 was dit aandeel met 2,2 procent echter duidelijk lager dan in 1999 toen dit uitkwam op 2,7 procent. Deze daling hangt deels samen met het feit dat er in 1999 voorbereidingen plaatsvonden voor de millenniumovergang en mogelijk ook al voor de invoering van de euro in 2002. Dit zorgde voor extra investeringen in met name de automatisering, waarbij er waarschijnlijk ook extra opleidingen op dat gebied waren.

6. Kosten cursussen of opleidingen (inclusief kosten gedeerde werktijd) als percentage van de arbeidskosten¹⁾

¹⁾ De arbeidskosten hebben betrekking op alle bedrijven, dus ook van bedrijven die geen bedrijfsopleidingen hebben.

Technische toelichting

Doel en achtergrond van het onderzoek

Het onderzoek Bedrijfsopleidingen 2005 vond plaats op basis van een enquête bij bedrijven naar de deelname van werknemers aan bedrijfsopleidingen, de kosten hiervan, het opleidingsbeleid van de bedrijven en de aanwezigheid van leerbanen. Dit onderzoek wordt gehouden in alle EU-landen. Het is voor het eerst dat dit gebeurde op basis van een Europese verordening. Eerdere onderzoeken werden uitgevoerd op basis van een 'gentlemen's agreement' binnen de EU. Bedrijfsopleidingen zijn een belangrijk thema in de strategie voor levenlang leren binnen de Europese Unie. De investeringen van bedrijven in bedrijfsopleidingen zijn een belangrijke voorwaarde voor economische vooruitgang, concurrentie vermogen, werkgelegenheid en het oplossen van onevenwichtigheid van de arbeidsmarkt.

Onderzoeksgebied en waarnemingsstrategie

Het onderzoek is gehouden onder ongeveer 5 800 bedrijven met 10 of meer werknemers in de particuliere sector. Vanwege de internationale vergelijkbaarheid en te verwachten problemen bij de vraagstelling bleven het openbaarbestuur, overheidsdiensten, sociale verzekeringsinstellingen alsmede het onderwijs, de gezondheids- en welzijnzorg buiten beschouwing. Dat gold ook voor bedrijven in de landbouw en visserij.

Voor het onderzoek is primair gebruikt gemaakt van een elektronische vragenlijst die via email uitgewisseld is met de bedrijven. Met speciale software die bedrijven ook gebruiken voor de invulling van andere CBS-statistieken kon de vragenlijst ingevuld en veilig verzonden worden. In het geval dat bedrijven aangaven voorkeur te hebben voor een papieren vragenlijst is deze per post toegezonden. In de uitgangssituatie werd aan circa 60 procent van de bedrijven een elektronische vragenlijst verzonden. Later gaf toch een deel van deze bedrijven de voorkeur aan een papieren versie, bijvoorbeeld omdat het bedrijf geen externe software toeliet op zijn netwerk. Uiteindelijk heeft 40 procent van de bedrijven een elektronische vragenlijst ingevuld en 60 procent een papieren versie. De respons voor het onderzoek bedroeg 77 procent.

Vragenlijst

Het eerste deel van de vragenlijst bestaat uit algemene vragen over aantal, geslacht en leeftijd van de werknemers en de arbeidskosten van het bedrijf. Voor de personen in dienst van het bedrijf gaat het om het personeel dat aan het einde van het verslagjaar op de loonlijst stond en waarvan het bedrijf in juridische zin de werkgever was. Verder zijn er vragenblokken over bedrijfsopleidingen, het opleidingsbeleid, de aangeboden cursussen of opleidingen, bijdragen en subsidies. Tenslotte zijn vragen opgenomen over personen met leerbanen, de kosten hiervoor en eventuele bijdragen en subsidies voor leerbanen.

Bij de bedrijfsopleidingen is onderscheid gemaakt naar de categorieën cursussen of opleidingen, opleidingen op de werkplek, job rotation/functieroulatie, kwaliteitscirkels/georganiseerde groepsdiscussies, zelfstudie en conferenties, workshops of lezingen. Bij cursussen of opleidingen gaat het om opleidingsactiviteiten die worden gegeven aan een

aantal deelnemers/cursisten tegelijk. Verder worden deze vrijwel altijd gegeven buiten de eigen werkplek, zoals in een trainingscentrum of klaslokaal en is sprake van een hoge mate van organisatie door opleider of opleidingscentrum. De overige categorieën bedrijfsopleidingen hebben een minder formeel karakter.

Voor de categorie cursussen of opleidingen zijn vragen gesteld over de deelnemers, type opleiding, opleidingsorganisaties, bestede arbeidsuren en kosten. Hierbij is deels ook nog onderscheid gemaakt tussen vragen over interne- en externe cursussen.

Vergelijkbaarheid met andere onderzoeken naar bedrijfsopleidingen

Het voorgaande onderzoek Bedrijfsopleidingen is gehouden over 1999. Dit onderzoek kijkt op een aantal punten af van het onderzoek over 2005. Zo is in 2005 mede om de enquêtebelasting beperkt te houden, niet gevraagd naar aantallen cursussen en de duur van de cursussen. Ook is bij de kosten voor cursussen of opleidingen niet geïnformeerd naar de kosten van de gedeerde werktijd. Verder zijn in 2005 voor het eerst vragen gesteld over aantallen personen met een leerbaan en de kosten daarvan. Het onderzoek van 1999 is gebaseerd op mondelinge interviews, terwijl in 2005 gebruikgemaakt is van een benadering via e-mail of post.

Ook in 1993 is onderzoek gedaan naar bedrijfsopleidingen. In tegenstelling tot 2005 en 1999 zijn destijds ook bedrijven met 5 tot 10 werknemers onderzocht. Daarnaast was er in 1993 een andere onderzoeksstrategie waarbij bedrijven schriftelijk geënquêteerd werden. Eerder werd ook al in 1990 en 1986 onderzoek gedaan naar bedrijfsopleidingen. Voor de tijdreeks vanaf 1986 zijn in verband met de vergelijkbaarheid van de gegevens de sociale werkvoorzieningen buiten beschouwing gebleven.

De kosten/uitgaven aan interne- en externe cursussen of opleidingen in 2005 zijn niet rechtstreeks vergelijkbaar met eerdere gegevens. Bij voorgaande onderzoeken zijn ook de kosten van gedeerde werktijd en verleend studieverlof meegenomen bij de uitgaven aan interne- en externe cursussen, terwijl die in 2005 niet gevraagd zijn. Voor 2005 is op basis van de voor cursussen of opleidingen gebruikte arbeidsuren en de arbeidskosten per uur (totale arbeidskosten gedeeld door totale gewerkte uren in het bedrijf) wel een benadering van deze kosten gemaakt.

Begrippen

Opleidingen op de werkplek

Dit zijn geplande periodes van training, instructie of het opdoen van praktische ervaring op de werkvloer of in de werksituatie, gebruik makend van de alledaagse werktinstrumenten.

Job rotation/functieroulatie

Functieroulatie binnen het bedrijf en uitwisseling met andere bedrijven behoort alleen tot de overige vormen van bedrijfsopleidingen wanneer deze van tevoren gepland is

met de bedoeling de werknemer nieuwe vaardigheden en/of kennis bij te brengen of bestaande vaardigheden en/of kennis verder te laten ontwikkelen.

Kwaliteitscirkels/georganiseerde groepsdiscussies

Kwaliteitscirkels zijn werkgroepen die als doel hebben vraagstukken binnen het bedrijf op te lossen door discussie. Deelname aan kwaliteitscirkels geldt als een bedrijfsopleiding als de deelname van de werknemer aan de kwaliteitscirkel als vooropgezet doel heeft dat nieuwe vaardigheden en/of kennis wordt opgedaan of dat bestaande vaardigheden en/of kennis verder wordt ontwikkeld.

Zelfstudie

Met zelfstudie wordt bedoeld op individuele scholing door middel van één of meerdere leermiddelen. Dit kan plaatsvinden binnen het bedrijf, maar ook in de privé-situatie of via een scholingsinstituut. Het kan gaan om schriftelijke cursussen, cursussen via internet, via video en scholing door een leraar. De zelfstudie moet onderdeel zijn van een vooraf gepland programma.

Conferenties, workshops, lezingen en seminars

Deelname aan conferenties, workshops, lezingen en seminars wordt gezien als een bedrijfsopleiding als de deelname van de werknemer als vooropgezet doel heeft dat nieuwe vaardigheden en/of kennis wordt opgedaan of dat bestaande vaardigheden en/of kennis verder wordt ontwikkeld en als dit onderdeel uitmaakt van een vooraf gepland programma.

Literatuur

Eurostat Working Papers, Population and social conditions 3/2000/E/N°17, The 3rd Continuing Vocational Training Survey (CVTS3), European Union Manual. European Commission Luxemburg 2006.

Mevr. A.A. Boerdam en mevr. A. Van der Meulen, 2001. Steeds meer bedrijven leiden hun werknemers op. Sociaal-economische maandstatistiek 2001/12. Voorburg/Heerlen, 2001.

Riele, S.M.M. te en Siermann, C.J.L., 2007. Bijna een miljoen mensen met een kleine baan. Sociaaleconomische Trends, 2007 aflevering 2, blz. 36-41. Voorburg/Heerlen, 2007.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Bedrijven die niet in 2005, maar wel al eerder, bijvoorbeeld in 2004, nieuwe producten of werkmethoden invoerden, werden tot de niet-innovators gerekend.
- ²⁾ In het onderzoek over 2005 wordt niet gesproken over interne en externe cursussen maar over cursussen of opleidingen.

Tabel 1
Kerncijfers bedrijfsopleidingen

	Werknemers die cursus of opleiding volgen ¹⁾				Uitgaven aan cursus of opleiding (excl.) ²⁾			Uitgaven aan cursus of opleiding (incl.) ³⁾		
	Totaal	Totaal ⁴⁾	Mannen ⁴⁾	Vrouwen ⁴⁾	Totaal	Aandeel in arbeidskosten ⁵⁾	Per werknemer ⁶⁾	Totaal	Aandeel in arbeidskosten ⁵⁾	Per werknemer ⁶⁾
	x 1 000	%			mln euro	%	euro	mln euro	%	euro
1993										
Totaal bedrijven	841	26	27	24	.	.	.	1 558	1,8	490
10-99 werknemers	172	15	16	12	.	.	.	224	0,8	190
100-499 werknemers	190	27	29	21	.	.	.	278	1,3	400
500 en meer werknemers	479	36	38	33	.	.	.	1 056	3,0	800
Delfstoffenwinning
Industrie	212	24	25	17	.	.	.	466	1,7	530
Energie- en waterleidingbedrijven	16	37	33	59	.	.	.	34	2,2	770
Bouwnijverheid	68	24	25	15	.	.	.	65	0,8	230
Handel	144	22	21	23	.	.	.	168	1,2	250
Horeca	14	16	17	15	.	.	.	10	0,7	120
Vervoer en communicatie
Financiële instellingen	85	46	50	40	.	.	.	248	3,7	1 330
Zakelijke dienstverlening ⁷⁾	141	20	22	18	.	.	.	223	1,4	320
1999										
Totaal bedrijven	1 559	41	44	35	1 908	1,7	500	3 088	2,7	810
10-99 werknemers	544	37	41	30	489	1,0	340	848	1,8	580
100-499 werknemers	354	45	48	37	407	1,8	520	649	2,8	820
500 en meer werknemers	661	42	46	37	1 012	2,4	650	1 592	3,8	1 020
Delfstoffenwinning	5	60	62	49	12	2,3	1 340	16	3,2	1 880
Industrie	341	40	42	33	378	1,3	440	652	2,2	760
Energie- en waterleidingbedrijven	16	47	50	31	21	1,5	640	39	2,8	1 180
Bouwnijverheid	179	58	59	35	120	1,2	380	228	2,2	740
Handel	304	37	42	30	230	1,2	280	425	2,2	520
Horeca	39	32	32	31	21	1,1	170	37	1,9	300
Vervoer en communicatie	154	40	40	42	255	2,0	670	359	2,8	940
Financiële instellingen	140	65	64	66	299	3,3	1 380	444	4,8	2 050
Zakelijke dienstverlening	317	36	41	29	511	2,2	580	789	3,3	890
Cultuur en overige dienstverlening	64	39	39	39	63	1,4	380	99	2,2	600
2005										
Totaal bedrijven	1 311	34	36	31	1 738	1,2	450	3 093	2,2	810
10-99 werknemers	394	24	25	23	413	0,8	260	750	1,4	460
100-499 werknemers	283	36	39	29	382	1,2	480	676	2,1	850
500 en meer werknemers	633	45	48	39	943	1,8	670	1 667	3,1	1 180
Delfstoffenwinning	5	61	61	60	19	2,5	2 090	34	4,5	3 740
Industrie	257	34	35	28	396	1,2	520	703	2,2	920
Energie- en waterleidingbedrijven	10	44	47	34	28	2,2	1 240	40	3,2	1 770
Bouwnijverheid	121	40	42	29	109	0,9	370	231	1,9	770
Handel	241	26	29	23	225	0,9	250	391	1,5	430
Horeca	35	22	21	22	25	0,8	150	56	1,9	350
Vervoer en communicatie	152	39	37	44	224	1,4	570	352	2,3	900
Financiële instellingen	134	54	54	54	249	1,8	1 000	418	2,9	1 690
Zakelijke dienstverlening	303	36	39	31	409	1,3	490	774	2,6	930
Cultuur en overige dienstverlening	54	30	30	31	55	0,9	310	93	1,6	530

¹⁾ Werknemers die een (of meerdere) cursus(sen) of opleiding(en) volgen.

²⁾ De uitgaven zijn exclusief de arbeidskosten van opleidingsuren onder werktijd.

³⁾ De uitgaven zijn inclusief de arbeidskosten van opleidingsuren onder werktijd.

⁴⁾ Aantal werknemers met een cursus of opleiding ten opzichte van het totaal aantal werknemers van alle bedrijven in het onderzoek.

⁵⁾ De totale uitgaven aan cursussen of opleidingen van bedrijven die deze bedrijfsopleidingen hebben in procenten van de totale arbeidskosten. De arbeidskosten hebben betrekking op alle bedrijven, dus ook van bedrijven die geen bedrijfsopleidingen hebben.

⁶⁾ De totale uitgaven aan cursussen of opleidingen van bedrijven die deze bedrijfsopleidingen hebben per werknemer. Het aantal werknemers betreft de werknemers van alle bedrijven, dus ook van bedrijven die geen bedrijfsopleidingen hebben.

⁷⁾ In 1993 is de branche zakelijke dienstverlening inclusief Cultuur en overige dienstverlening.

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Banen zijn arbeidsplaatsen die bezet worden door werkzame personen. Het aantal banen kan gelijk of hoger zijn dan het aantal werkzame personen, omdat een persoon meerdere banen kan hebben.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De *beroepsbevolking* is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De *niet-beroepsbevolking* is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen studenten, volledig arbeidsongeschikten, mensen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of kunnen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Cao-lonen (incl. bijzondere beloning)

Het cao-loon omvat de volgende elementen:

- het bruto loon voor normale arbeidstijd van voltijdswerknemers
- alle bindend voorgeschreven, regelmatig betaalde toeslagen
- alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet-maandelijks) beloningen, zoals de vakantietoeslag of de eindejaarsuitkering.

Uitgesloten zijn toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoeslag of een toeslag voor ploegendienst, en individuele loonstijgingen.

Consumentenprijsindex (CPI)

De CPI geeft de prijsontwikkeling weer van goederen en diensten die huishoudens aanschaffen voor consumptie. De CPI is een belangrijke maatstaf voor de inflatie en wordt veel gebruikt door het bedrijfsleven en de overheid, onder andere bij loononderhandelingen, de indexering van huren en lijfrenten en voor de aanpassing van belastingtabellen. De inflatie wordt gemeten als de procentuele stijging van de CPI in een bepaalde periode ten opzichte van dezelfde periode van het voorgaande jaar.

Consumptieve bestedingen van huishoudens

Consumptieve bestedingen van huishoudens zijn alle uitgaven aan goederen en diensten die ingezeten huishoudens zelf voor hun rekening nemen ter bevrediging van individuele behoeften of wensen, in Nederland of in het buitenland.

Dynamische koopkrachtverandering

De ontwikkeling van het gestandaardiseerde besteedbare inkomen van het huishouden gecorrigeerd voor de prijsontwikkeling.

Economische activiteit

De verzameling van werkzaamheden, gericht op de productie van goederen en diensten. Het gaat hierbij niet alleen om activiteiten van het bedrijfsleven, maar ook om activiteiten van niet op winst gerichte instellingen en de overheid. (Zie ook *Standaard bedrijfsindeling*)

Maandloon

Het regelmatig betaalde bruto loon vóór aftrek van werknemers-premies voor pensioen en vut.

Minimumloners

Werknemers die maximaal het voor zijn of haar leeftijd geldende wettelijke minimumloon verdienen. Voor werknemers die geen voltijd baan hebben, wordt een vergelijking gemaakt met een naar evenredigheid van hun wekelijkse arbeidsduur aangepast minimumloon.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen). Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidsposities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen. (Zie ook *Economische activiteit*)

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Vermogen

Vermogen is het saldo van bezittingen en schulden. De bezittingen bestaan vooral uit banktegoeden, effecten, onroerend goed en ondernemingsvermogen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. De eigen woning en overige onroerende zaken zijn gewaardeerd op de marktwaarde.

Volumemutaties consumptie

Volumemutaties consumptie geven de voor prijsveranderingen gecorrigeerde ontwikkeling van consumptieve bestedingen van huishoudens weer.

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezetenen en niet-ingezetenen personen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeuren van NV's en BV's).

Werkloze en werkzame beroepsbevolking

De *werkzame beroepsbevolking* bestaat uit mensen die in Nederland wonen en werk hebben van twaalf uur of meer per week.

De *werkloze beroepsbevolking* bestaat uit in Nederland wonende mensen die actief zoeken naar een baan van twaalf uur of meer per week en daarvoor beschikbaar zijn. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Werkzame personen

Alle mensen die betaald werk verrichten, ook al is het maar één of enkele uren per week.

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps- en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen ¹⁾

Allochtonen

Onderwijsachterstand van niet-westerse allochtone scholieren	jan. 2003
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	1 ^e kw. 2004
Immigranten op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2004
Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1 ^e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2 ^e kw. 2005
Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk	4 ^e kw 2005
Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie	3 ^e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4 ^e kw. 2006
Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie	4 ^e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4 ^e kw. 2006
Beroepsniveau niet-westerse allochtonen lager	1 ^e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2 ^e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3 ^e kw. 2007

Arbeidsgehandicapten

Arbeidsgehandicapten in Nederland, 2001	apr. 2003
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1 ^e kw. 2004
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1 ^e kw. 2005
Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten	4 ^e kw. 2005

Arbeidsomstandigheden

Arbeidsomstandigheden in kleine, middelgrote en grote bedrijven	jan. 2003
Trends in arbeidsomstandigheden	juli 2003
Chemische en biologische belasting op het werk	sep. 2003
Psychische werkbelasting en gezondheidsklachten	okt. 2003
Bedrijfsongevallen	aug. 2003
Trends in arbeidsomstandigheden	3 ^e kw. 2004
Burn-out: de rol van psychische werkbelasting	3 ^e kw. 2005
Trends in arbeidsomstandigheden, 2004	4 ^e kw. 2005
Relatie meervoudige werkbelasting en burn-out bij vrouwen	2 ^e kw. 2006
Hoe gezond is langer doorwerken?	4 ^e kw. 2006
Werknemers positief over arbeidsomstandigheden, maar negatief over doorwerken tot 65 jaar	1 ^e kw. 2007

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Arbeidsdeelname van paren	febr. 2003
Maandelijkse geïntegreerde statistiek over de werkzame en werkloze beroepsbevolking: gebruikte methode	juli 2003
Staan werklozen ingeschreven als niet-werkende werkzoekenden?	okt. 2003
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in 2002	nov. 2003
Jaren van laagconjunctuur sterk voelbaar op de arbeidsmarkt in 2003	1 ^e kw. 2004
Seizoenpatronen op de arbeidsmarkt in 2003	1 ^e kw. 2004
Minder dynamiek binnen werkzame beroepsbevolking	2 ^e kw. 2004
Het onbenut arbeidsaanbod en hun arbeidsverleden	2 ^e kw. 2004
Herintreders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3 ^e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3 ^e kw. 2004
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994-2004: de opmars van deeltijdwerk	4 ^e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000-2001	4 ^e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4 ^e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1 ^e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1 ^e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1 ^e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1 ^e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2 ^e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van de werkloosheid volgens CBS en CWI vergeleken	2 ^e kw. 2005
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2 ^e kw. 2005

Overwerken in Nederland	3 ^e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3 ^e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3 ^e kw. 2005
Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt	4 ^e kw. 2005
Dertigers op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2006
Hoge arbeidsdeelname, maar veel deeltijdwerkers en korte werkweken	4 ^e kw. 2006
Het mobiliseren van vrijwillig inactieven	1 ^e kw. 2007
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1 ^e kw. 2007
Bijna een miljoen mensen met een kleine baan	2 ^e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2007
Werklozen versus niet-werkende werkzoekenden	3 ^e kw. 2007

Inkomen

Inkomen van AOW'ers, 2000	febr. 2003
Inkomens in de grote steden 1950-2000	3 ^e kw. 2004
Equivalentiefactoren 1995-2000	3 ^e kw. 2004
Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1 ^e kw. 2005
Inkomenseffecten van uittreding	1 ^e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2 ^e kw. 2005
Inkomenseffecten van de belastingherziening	3 ^e kw. 2005
Inkomensdynamiek 2001-2004	2 ^e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1 ^e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1 ^e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2 ^e kw. 2007
De ongelijkheid van inkomens in Nederland	3 ^e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3 ^e kw. 2007
Krappe beurs als erfenis?	3 ^e kw. 2007

Lonen

Arbeidskosten in 2000	jan. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers in Nederland, 2001	apr. 2003
Cao-lonen 2002, de definitieve gegevens	apr. 2003
De statistiek Indexcijfers van cao-lonen; methodebeschrijving reeks 2000=100	juli 2003
Incidentele loonontwikkeling	aug. 2003
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2003 en 2004	nov. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers, 2002	dec. 2003
Incidentele loonontwikkeling van jaarlonen	1 ^e kw. 2004
CAO-lonen, 2003	3 ^e kw. 2004
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2002	3 ^e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4 ^e kw. 2004
Turkse werknemers niet minder betaald	1 ^e kw. 2005
Loon naar beroep en opleidingsniveau: het Loonstructuuronderzoek 2002	2 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van beloningsverhoudingen, 1997-2002	2 ^e kw. 2005
Nederlandse arbeid te duur?	2 ^e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3 ^e kw. 2005
Incidentele loonontwikkeling in 2003 hoger dan in 2002	3 ^e kw. 2005
Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens	4 ^e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1 ^e kw. 2006
Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens	3 ^e kw. 2006
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004	3 ^e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4 ^e kw. 2006
Cao-lonen 2006, de definitieve gegevens	3 ^e kw. 2007

Onderwijs

Onderwijsachterstand van niet-westerse allochtone scholieren	jan. 2003
Economie en techniek meest lonende studies	1 ^e kw. 2004
Post-initieel onderwijs: jaarcijfers en ontwikkeling van de deelname	2 ^e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3 ^e kw. 2004
Het niet bekostigde onderwijs	3 ^e kw. 2005
Instroom en slagingspercentages in het hoger onderwijs	4 ^e kw. 2005
Het middelbaar beroepsonderwijs	1 ^e kw. 2006
Dertigers op de arbeidsmarkt	2 ^e kw. 2006
Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs	3 ^e kw. 2006

Deelname aan post-initiëel onderwijs, 1995-2005	4 ^e kw. 2006
Jongeren steeds langer op school	1 ^e kw. 2007
Voortijdig schoolverlaten in het vmbo	2 ^e kw. 2007
Forse groei aantal personen met opleiding in informatica	2 ^e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3 ^e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3 ^e kw. 2007

Regionaal

Grensarbeid tussen Nederland en België of Duitsland	febr. 2003
Afname banen in 2002 in Groot-Amsterdam	dec. 2003
Inkomens in de grote steden 1950-2000	3 ^e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4 ^e kw. 2004
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2 ^e kw. 2005
Regionale verschillen in arbeidsaanbod	1 ^e kw. 2006
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1 ^e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4 ^e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1 ^e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1 ^e kw. 2007

Sociaaleconomische dynamiek

Minder dynamiek binnen de werkzame beroepsbevolking in 2003	2 ^e kw. 2004
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3 ^e kw. 2005
Uitstroom uit de bijstand naar werk	2 ^e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2 ^e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1 ^e kw. 2007
Grijze druk zal verdubbelen	2 ^e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3 ^e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3 ^e kw. 2007

Sociale zekerheid

Gemiddelde looptijd werkloosheidsuitkeringen nog geen jaar	jan. 2003
Wie komen in de WAO?	jan. 2003
Geconstateerde bijstandsfraude completer in beeld	apr. 2003
Wie komen in de WAO? (verbeterde uitkomsten)	mei 2003
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3 ^e kw. 2004
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van 1987-2003	4 ^e kw. 2004
Inkomenseffecten van uittreding	1 ^e kw. 2005
Achterblijvers in de bijstand	1 ^e kw. 2005
Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong: een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering	1 ^e kw. 2005
Ontwikkeling van de WW in de periode 2001-2004	4 ^e kw. 2005
Een nieuwe start, of niet?	1 ^e kw. 2006
Seizoeninvloeden in de WW	2 ^e kw. 2006
Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden	2 ^e kw. 2007
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2 ^e kw. 2007

Vakbonden en werkstakingen

Organisatiegraad van werknemers, 2001	mrt. 2003
Werkstakingen 1900-2004	1 ^e kw. 2006
Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers	1 ^e kw. 2007

Vacatures

Constante afname aantal vacatures	jan. 2003
Lichte toename vacatures in vierde kwartaal	apr. 2003
Aantal vacatures blijft dalen	juli 2003
Aantal vacatures licht gedaald	okt. 2003
Aantal moeilijk vervulbare vacatures fors gedaald	1 ^e kw. 2004
Groei vacatures herstelt in 2004	3 ^e kw. 2005
Verdergaande groei vacatures	2 ^e kw. 2006
Verdere toename vacatures in 2006	3 ^e kw. 2007

Veiligheid

Wie worden slachtoffer van veelvoorkomende criminaliteit?	1 ^e kw. 2007
---	-------------------------

Werkgelegenheid

Relatie tussen banen, werkzame personen en werkzame beroepsbevolking	apr. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers in Nederland, 2001	apr. 2003
Maandelijks geïntegreerde statistiek over de werkzame en werkloze beroepsbevolking: gebruikte methode	juli 2003
Tijdelijke en langdurige banen, 2000	sep. 2003
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in 2002	nov. 2003
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2003 en 2004	nov. 2003
Banen, lonen en arbeidsduur van werknemers, 2002	dec. 2003
Afname banen in 2002 in Groot-Amsterdam	dec. 2003
Werktijden van de werkzame beroepsbevolking	1e kw. 2004
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	2e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994-2004: de opmars van deeltijdwerk	4e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000-2001	4e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3e kw. 2005
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Langdurige werkloosheid in Nederland	4e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4e kw. 2006

Woon-werkverkeer

Carpoolen in het woon-werkverkeer	okt. 2003
Woon-werkverkeer	4e kw. 2004
Mobiliteit van ouders met jonge kinderen	4e kw. 2005

Zorg en arbeid

Ouderschapsverlof	1e kw. 2006
Gebruik van kinderopvang	3e kw. 2006
Zorgtaken en arbeidsparticipatie	3e kw. 2006
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007

¹⁾ De in 2003 verschenen artikelen hebben betrekking op de Sociaal-economische maandstatistiek van het CBS.

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

Alle cijfers en publicaties van het CBS zijn beschikbaar via internet. De website van het CBS (www.cbs.nl) biedt toegang tot de Themapagina's, StatLine (de statistische databank van het CBS) en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om in het informatieaanbod van het CBS gemakkelijk de weg te vinden, zijn op de website themapagina's ingericht. Er worden ongeveer twintig thema's onderscheiden, plus enkele thema-overstijgende dossiers over bijvoorbeeld vergrijzing, de Europese Unie en allochtonen. De gekozen thema-indeling is gelijk aan de thema's die binnen de databank StatLine gehanteerd worden.

Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat toegankelijk gemaakt. Zo zijn de gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazine-artikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen et cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vijf vaste rubrieken: nieuw, cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u sociaaleconomische informatie?

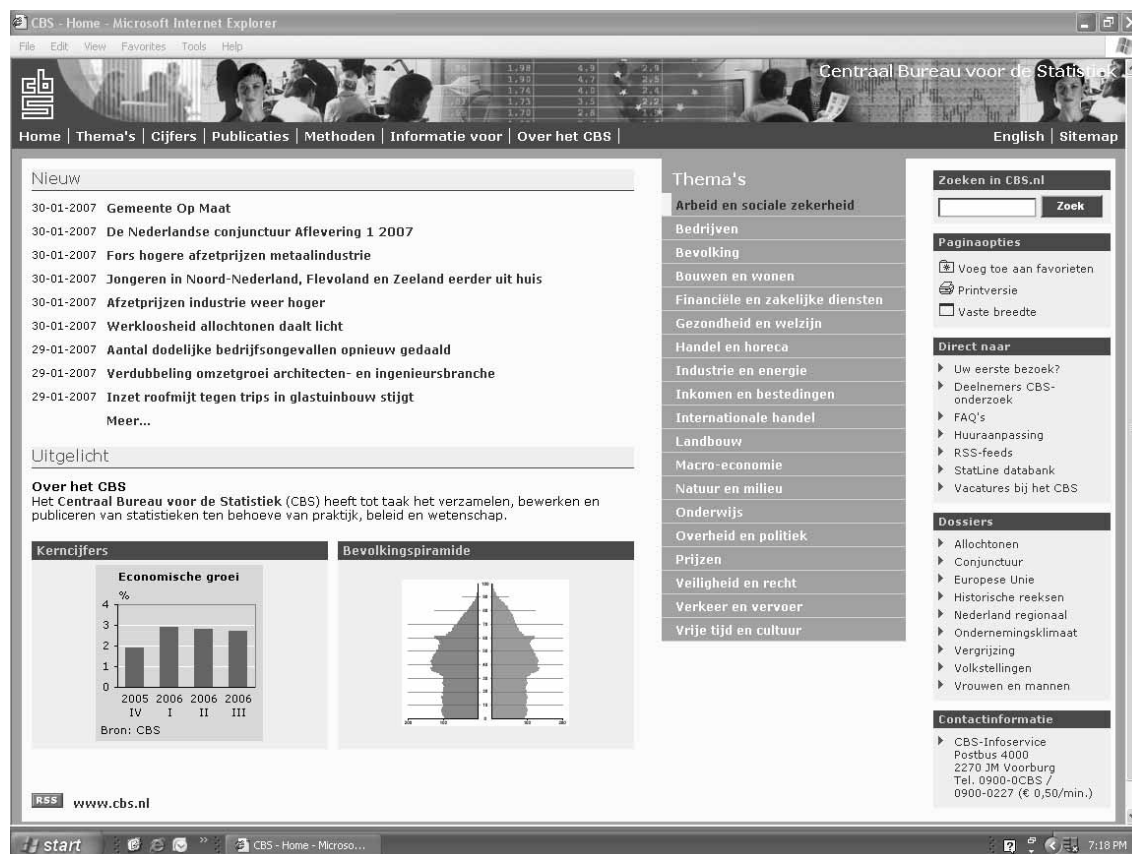
De thema's zijn te vinden op de homepage van het CBS (www.cbs.nl). Een klik op een van deze thema's leidt direct naar de betreffende themapagina (figuur 1). Verder kunt u ook via de ingang 'Thema's', in de horizontale balk onder het CBS-logo, bij de themapagina's komen. Informatie over sociaaleconomische onderwerpen is ondergebracht bij de thema's:

- Arbeid en sociale zekerheid
- Inkomen en bestedingen

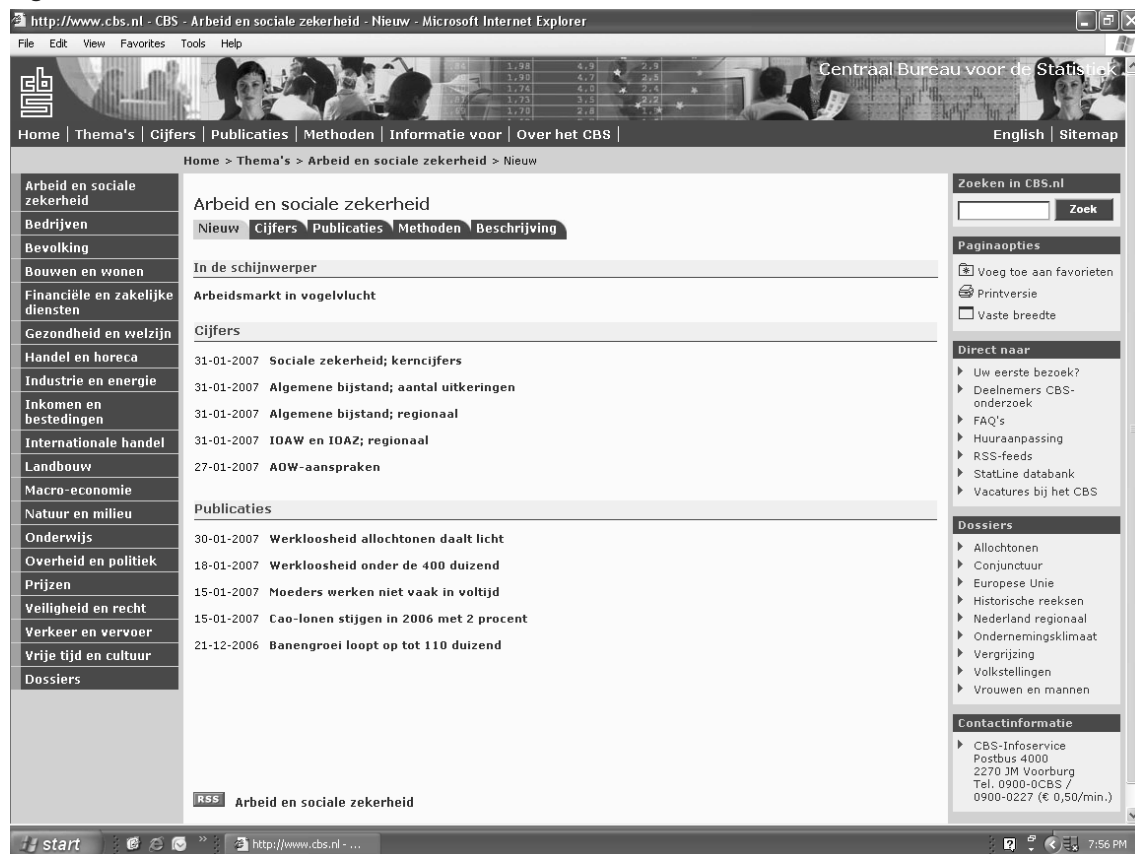
Ter illustratie is in figuur 2 de themapagina 'Arbeid en sociale zekerheid' aangeklikt. U komt automatisch binnen in de rubriek 'Nieuw'. Daar vindt u bij 'Cijfers' en 'Publicaties' de meest recente cijfers en artikelen, gesorteerd op datum van verschijnen. Verder bevindt zich bovenaan op deze pagina, onder de kop 'In de schijnwerper', ook een ingang naar het onderdeel 'Arbeidsmarkt in vogelvlucht'. Hierin wordt in grafieken een beknopt overzicht geboden van de situatie op de arbeidsmarkt.

Boven deze lijst staan de vijf rubrieken, waarvan de rubriek die op het scherm zichtbaar is, zich onderscheidt door een lichtblauwe kleur.

Figuur 1

Figuur 2

De rubriek 'Cijfers' bevat tabellen met de belangrijkste cijfers over het thema. Door een tabeltitel aan te klikken komt u in een StatLine tabel. Met de icoontjes in de linkerkolom kunt u deze tabel opslaan, printen, of de geselecteerde onderwerpen en perioden wijzigen.

De rubriek 'Publicaties' is onderverdeeld in persberichten, artikelen (in het webmagazine of elders verschenen) en boeken en periodieken. In deze laatste rubriek kunt u onder andere de pdf-files vinden van de Sociaaleconomische trends en haar voorganger de Sociaal-economische maandstatistiek. Van de publicaties worden alleen de items uit het huidige jaar getoond. Bent u op zoek naar publicaties uit eerdere jaren, dan klikt u onderaan bij de verschillende publicatietypes op 'meer...', waarna u een lijst van de beschikbare jaren te zien krijgt.

De rubriek 'Methoden' bevat een alfabetisch gesorteerde begrippenlijst (nog in ontwikkeling), de standaard classificaties die voor het thema relevant zijn, en onder 'Data-verzameling' korte beschrijvingen van de onderzoeken waaraan het CBS haar cijfers over de arbeidsmarkt en sociale zekerheid ontleend.

De rubriek 'Beschrijving' ten slotte geeft een globaal overzicht van de informatie die het CBS verzamelt over de verschillende aspecten van de arbeidsmarkt en de bronnen die daarvoor gebruikt worden.

StatLine

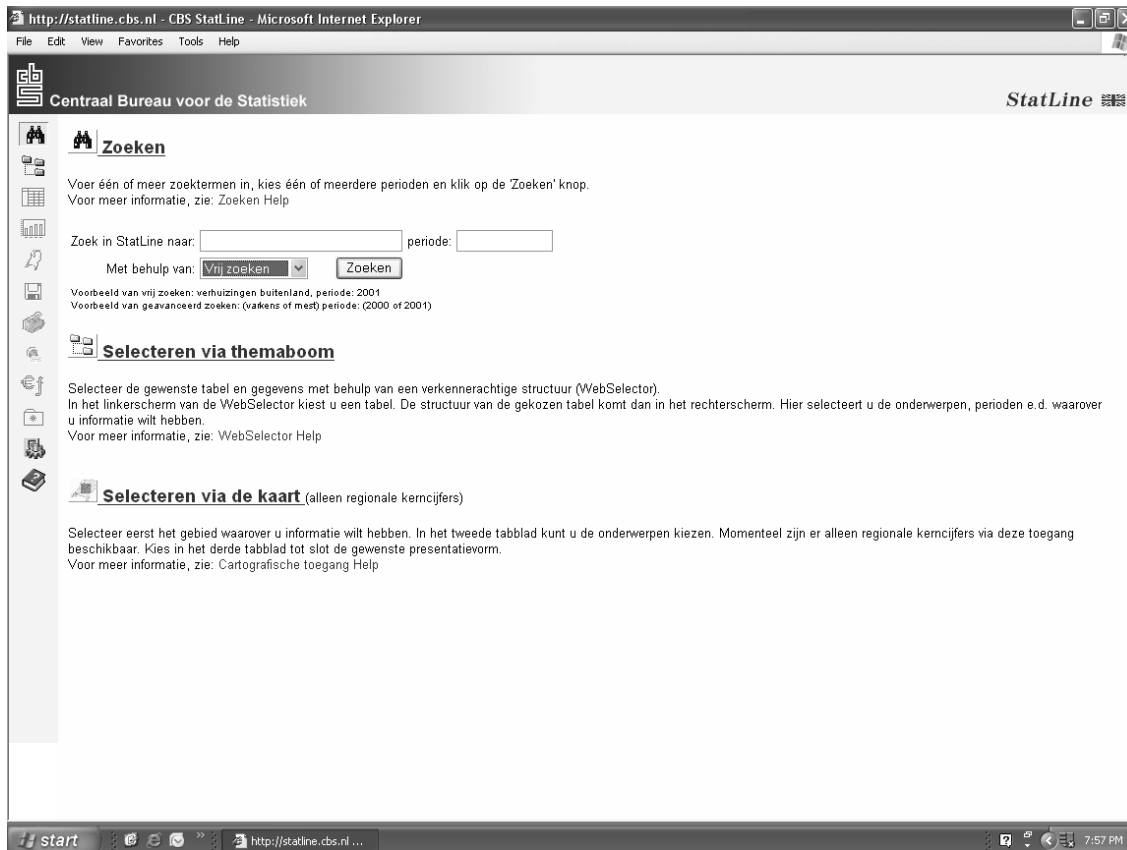
StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle tabellen in StatLine.

Hoe vindt u sociaaleconomische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaaleconomische onderwerpen te vinden. Eén manier om StatLine te benaderen is door linksboven op de homepage op 'Cijfers' te klikken en vervolgens op 'StatLine databank'. U krijgt dan de keuze om te zoeken op trefwoord, via de themaboom of via een kaart van Nederland. Een andere, kortere weg is door op de homepage in de rechterkolom op de snelkoppeling 'StatLine databank' te klikken (figuur 3).

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoeken' klikt, selecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-tabellen waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt. De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenners. U klikt dan op 'selecteren via themaboom', waarna de zogeheten StatLine Webselector gestart wordt.

Figuur 3

Ook hier kunt u snel gegevens over sociaaleconomische onderwerpen vinden bij 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Door op het 'plusje' voor een geel mapje te klikken, krijgt u de onderliggende tabellen te zien. De StatLine-tabellen zijn te herkennen aan het blauwe pijltje voor de titel.

Ter illustratie is in figuur 4 de tabel 'Beroepsbevolking naar geslacht' aangeklikt. In de linkerhelft van het scherm is de opengeklapte themaboom zichtbaar waaruit deze tabel gekozen is. De rechterhelft laat van de inhoud van de tabel zien welke onderwerpen beschikbaar zijn. Wanneer uit de onderwerpen een selectie gemaakt is, kunt u de tabbladen 'Persoonskenmerken', 'Geslacht' en 'Perioden' aanklikken om daar de gewenste indelingen te selecteren. Bent u klaar, dan klikt u op 'Gegevens tonen' en wordt de door u samengestelde tabel op het scherm getoond. Uiteraard kunt u deze tabel afdrukken of opslaan op schijf. Meer informatie over de mogelijkheden van StatLine kunt u vinden door in de linkerkolom onderaan op het boek-icoontje te klikken.

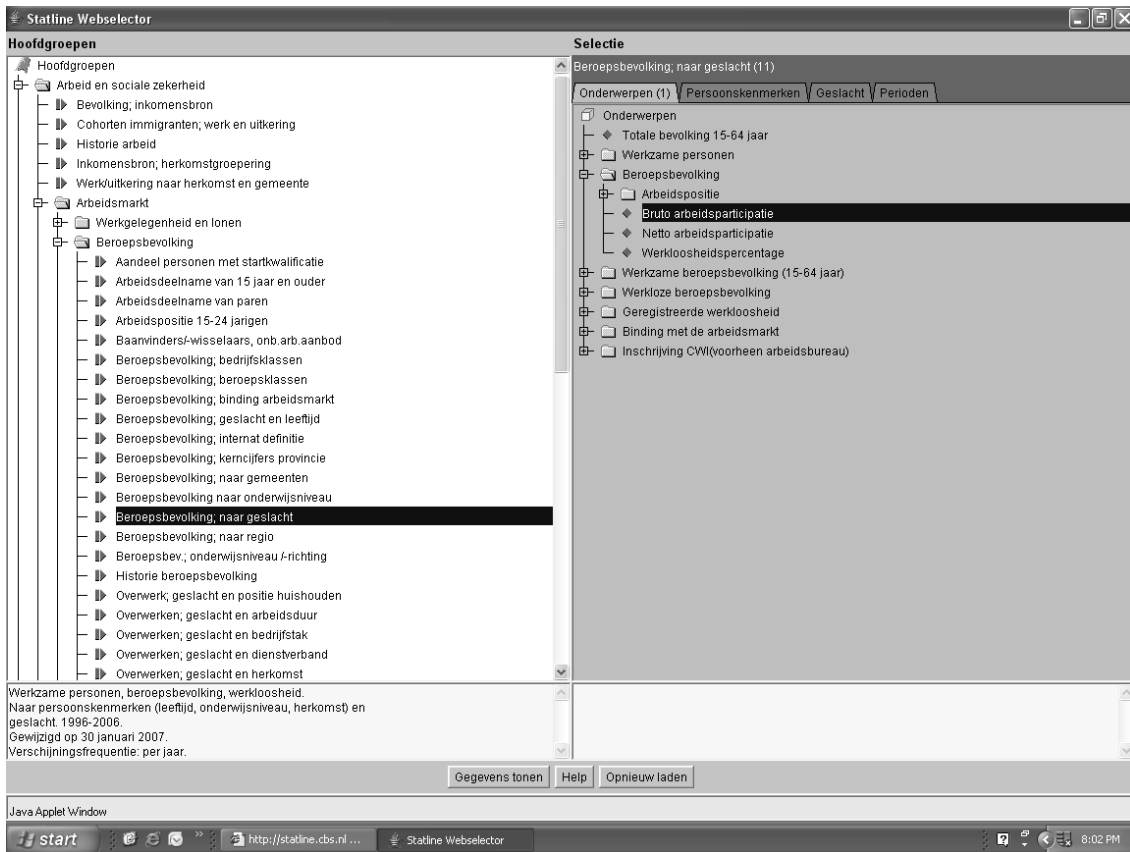
Welke sociaaleconomische cijfers kunt u in StatLine vinden?

Er is een groot aantal StatLine-tabellen over sociaaleconomische onderwerpen. De meeste vindt u onder 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Over arbeid en sociale zekerheid zijn onder meer cijfers opgenomen over beroepsbevolking en werkloosheid, arbeidsomstandigheden, banen en werkzame personen, verdiende lonen en cao-lonen, vacatures, arbeidsongeschiktheid,

werkloosheid, de bijstandswet en het ziekteverzuim. Onder inkomen en bestedingen vindt u onder andere gegevens over inkomensverdelingen, samenstelling van het inkomen, koopkracht, vermogens en bestedingen.

Cijfers over een lange periode zijn te vinden in 'Historie arbeid', 'Historie beroepsbevolking', 'Historie geregistreerde werkloosheid', 'Historie inkomen, vermogen en consumptie' en 'Historie sociale zekerheid'. Hierin vindt u tijdreeksen vanaf 1899 voor een beperkt aantal onderwerpen. Per thema is er verder ook een archiefmap voor de afgesloten reeksen. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn behalve onder de thema's zelf ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal'.

Figuur 4

Publicaties

1. CBS-publicaties op sociaaleconomisch terrein

De Nederlandse economie 2006

Dagelijks staan in de media berichten met cijfers en feiten over onze economie. Het ontdekken van de samenhang en het totaalplaatje wordt echter maar al te vaak aan de lezer of kijker zelf overgelaten. *De Nederlandse economie 2006* van het Centraal Bureau voor de Statistiek is een onmisbare gids voor iedereen die de voortdurende informatie-stroom goed wil volgen.

Jaarlijks. 228 blz. ISBN: 978-90-357-1769-5. Kengetal P-19. Prijs: € 16,00 (excl. administratie- en verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Ontwikkelingen in de maatschappelijke participatie van allochtonen

De publicatie *Ontwikkelingen in de maatschappelijke participatie van allochtonen* is een uitgebreide versie van de Integratiekaart 2006.

Sinds 2004 brengt het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie samen met het CBS jaarlijks de Integratiekaart uit. In deze publicatie wordt aan de hand van kwantitatieve indicatoren de ontwikkeling van de integratie van de verschillende groepen allochtonen gevolgd.

Deze vierde, uitgebreide Integratiekaart bevat niet alleen de meest recente cijfers over integratie-indicatoren die ook in eerdere edities gebruikt werden, ook worden nieuwe indicatoren geïntroduceerd, zoals Cito-toetsgegevens, informatie over deelname aan het voortgezet onderwijs en het mbo en het aandeel allochtonen op scholen en in bedrijven. Daarnaast is er aandacht voor de achtergronden van de kaart en de theoretische, statistische en methodologische aspecten ervan.

Deze publicatie is een gezamenlijke uitgave van Boom Juridische uitgevers, WODC en CBS.

ISBN: 9789054548744. Prijs: € 35,00.

Het boek is verkrijgbaar bij de boekhandel of te bestellen bij Boom distributiecentrum (bdc@bdc.boom.nl).

Jaarboek Onderwijs in cijfers 2007

Dit is de negende editie van het Jaarboek onderwijs in cijfers. Het CBS presenteert in deze publicatie elk jaar zijn meest recente informatie over onderwijs. In deze editie wordt onder meer ingegaan op het voortijdig schoolverlaten, het belang van een startkwalificatie op de arbeidsmarkt en de prestaties van niet-westers allochtone studenten. In het Jaarboek onderwijs in cijfers 2007 komen naast de vaste informatie over onderwijsdeelname, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven van de verschillende onderwijssoorten (basis-, voortgezet-, middelbaar beroeps- en hoger onderwijs), aan de orde: Publieke en private uitgaven aan onderwijs; Arbeidsmarktsituatie en opleidingsniveau; Schoolloopbanen van brugklassers; Vertraging in het voortgezet onderwijs; Lange post-initiële opleidingen; Vergrijzing en feminisering van het onderwijzend personeel (bijdrage Ministerie OCW). Ten slotte staat in het tabellengedeelte een grote verscheidenheid aan onderwijsgegevens overzichtelijk gepresenteerd.

Jaarlijk. ISBN: 978-90-357-1328-4. Prijs: € 41,00 (excl. admin.- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Emancipatiemonitor 2006

Dit is de vierde editie van de Emancipatiemonitor. In deze monitor die tweejaarlijks verschijnt, worden de meest recente cijfers over de stand van zaken van het emancipatieproces gepresenteerd. Aandacht wordt er onder meer besteed aan de ontwikkelingen in de arbeidsdeelname van vrouwen, de combinatie van arbeid en zorg, de economische zelfstandigheid van vrouwen, de doorstroming van vrouwen naar hogere functies en geweld tegen vrouwen. Ook worden in iedere monitor een aantal thema's speciaal belicht. In 2006 zijn dat: arbeid en zorg in internationaal perspectief, de emancipatie op het platteland en de verschillen tussen de verschillende generaties met betrekking tot hun opvattingen over emancipatie. De Emancipatiemonitor is een gezamenlijke publicatie van het SCP en het CBS.

Tweejaarlijks. ISBN 90-377-0286-4. Prijs € 24,50 (excl. administratie- en verzendkosten)

Het rapport is verkrijgbaar via de boekhandel of te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (www.scp.nl).

Armoedebericht 2006

Het Armoedebericht 2006 bevat de meest actuele kerngegevens over armoede in Nederland. De gegevens zijn verzameld en geanalyseerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Sociaal en Cultureel Planbureau.

De omvang en ontwikkeling van armoede worden in beeld gebracht op basis van de inkomenshoogte, de armoede-duur, het vermogen, de vaste lasten en het eigen oordeel over de financiële situatie. Het Armoedebericht verschijnt in de even jaren. De oneven jaren zijn gereserveerd voor de Armoedemonitor waarin thematisch en analytisch dieper op aspecten van armoede wordt ingegaan.

Tweejaarlijks. ISBN 13: 978-90-357-1851-7. Prijs € 10,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

2. Andere CBS-publicaties

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelingen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudenssamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken.

Kwartaal, € 49,35 per jaar ISSN 1571-0998. Kengetal B-15.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse Conjunctuur

De Nederlandse conjunctuur is een kwartaalpublicatie van het CBS met een beschrijving van de nieuwste macro-economische ontwikkelingen in onderlinge samenhang. Daarnaast wordt via achtergrondartikelen ingegaan op specifieke economische thema's.

Kwartaal, € 49,35 per jaar. ISSN 1566-3191. Kengetal P-104.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Nationale Rekeningen 2006

De Nationale rekeningen vormen de officiële overzichtsstatistiek van de nationale economie. De begrippen en classificaties in de nationale rekeningen zijn wereldwijd gestandaardiseerd en vastgelegd in internationale richtlijnen.

Jaarlijks, 262 blz. ISBN: 978-90-357-1736-7. Kengetal P-2.

Prijs: € 46,50 (excl. administratie- en verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Het Nederlandse ondernemingsklimaat in cijfers 2007

Een goed ondernemingsklimaat heeft een positieve invloed op economische groei omdat het een aantrekkelijke werking heeft op investeringen. Deze publicatie beschrijft aan de hand van een honderdtal indicatoren de economische prestaties en het bijbehorende ondernemingsklimaat van twintig landen waarbij de meeste aandacht uitgaat naar de situatie in Nederland. De publicatie is op verzoek van het Ministerie van Economische Zaken door het CBS samengesteld. De analyse is gebaseerd op de meest recente en betrouwbare internationaal vergelijkbare cijfers. Bij veel indicatoren gaat het dan om cijfers over 2005.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1676-6. Kengetal I-74. Prijs:

€ 44,40 (excl. administratie- en verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Sociale samenhang in beeld, het SSB nu en straks

Dit boek bevat een verzameling opstellen die gebaseerd zijn op de lezingen en referaten die op 1 december 2005 gehouden zijn tijdens het symposium in Naturalis te Leiden, over het Sociaal Statistisch Bestand (SSB).

Het SSB maakt gebruik van een breed scala aan registraties in plaats van vele enquêtes. Hierdoor ontstaan veelal integrale bestanden over verschillende maar aanverwante onderwerpen, die op persoonsniveau kunnen worden gekoppeld. Op die manier kan het CBS voor het eerst samenhangende uitkomsten op alle terreinen van maatschappelijk belang opstellen en daarmee de sociale samenhang in beeld brengen.

ISBN 978-90-357-1942-2. Prijs: € 66,00 (excl. administratie- en verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Gemeente op maat 2005

Gemeente Op Maat 2005 bevat per gemeente een statistisch overzicht. Nieuw in de editie 2005 zijn grafieken met uitkomsten van de gemeente. Tevens is er een extra hoofdstuk dat deze publicatie en de regionale statistieken in een bredere context plaatst.

Gemeente Op Maat is alleen beschikbaar in pdf-formaat.

Papieren exemplaren van Gemeente Op Maat 2005 zijn dus niet te bestellen. De bestandsomvang van een Gemeente Op Maat is afhankelijk van het aantal wijken en buurten in de gemeente en loopt uiteen van 1,7 tot 2,6 MB. De voorgaande edities 1999, 2002 en 2004 zijn eveneens beschikbaar in pdf-formaat.

Meer regionale gegevens kunt u vinden in de databank StatLine. Hier staan ook cijfers die zijn verschenen na het uitkomen van de meest recente Gemeente Op Maat.

Kennis en economie 2006

Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie Kennis en economie 2006 staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 2004 en de Innovatie-enquête over 2002-2004 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.

Jaarlijks, 250 blz. ISBN 90-357-1606-X. Kengetal K-300.

Prijs: € 32,00 (excl. administratie- en verzendkosten)

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch Jaarboek 2007

Het vernieuwde Statistisch Jaarboek is verschenen in een handzaam pocketformaat. Er is aandacht voor de hoofdlijnen van een aantal maatschappelijke ontwikkelingen. Elk hoofdstuk is voorzien van een korte inleidende tekst en relevante tabellen. De verdeling naar onderwerpen in dit nieuwe jaarboek stemt overeen met de indeling van de CBS-databank StatLine.

Het boek is verkrijgbaar via de reguliere boekhandel en de [Sdu Klantenservice](#).

Jaarlijks, 225 blz., € 18,50.

ISBN: 978-90--357-1586-8. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl/publicaties

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>

Webmagazine

In het Webmagazine zijn de afgelopen drie maanden onder meer de volgende artikelen verschenen:

- Relatief meer ouderen dan jongeren aan het werk (15 oktober)
- Meer werknemers uit Polen (10 oktober)
- Meeste Nederlanders willen kleinere inkomensverschillen (10 oktober)
- Een op de drie inwoners ziet graag meer politie op straat (10 oktober)
- Cao-loonstijging in derde kwartaal fors toegenomen (8 oktober)
- Wie voor een dubbeltje geboren wordt ... (26 september)
- Kortdurende bijstandsuitkeringen vaker gekort (24 september)
- Aantal schuldsaneringen daalt (12 september)
- Weduwe sterker in inkomen achteruit dan weduwnaar (10 september)
- Arbeidsgehandicapten met psychische klachten hebben minder vaak werk (03 september)
- Forse verschillen in bestedingspatroon tussen jong en oud (27 augustus)
- Een op de zeven verhuizers trekt naar de grote steden (13 augustus)
- Minimumloon van Nederland bij hoogste zes in de EU (06 augustus)
- Bijna een miljard euro gespaard voor levensloop (01 augustus)
- Inwoners Randstad verdienen het meest (25 juli)
- Moeilijk vervulbare vacatures verdrievoudig (23 juli)
- Werkgelegenheid groeit op alle fronten (18 juli)
- Economische zelfstandigheid van vrouwen toegenomen (18 juli)
- Sterke daling aantal ontslagzaken (18 juli)

Het Webmagazine verschijnt iedere maandag en woensdag om 9:30 uur op de CBS-website. Het meest recente webmagazine is te vinden op de homepage van het CBS. Een overzicht van alle webmagazine artikelen vindt u door op de homepage van het CBS te klikken op 'Publicaties' en dan te kiezen voor 'Webpublicaties'

Zie voor overzicht van alle publicaties: www.cbs.nl.